

Una aproximació a la islamofòbia de gènere

El cas de les dones musulmanes de Sevrán

{TREBALL FI DE GRAU}

AUTOR: ENRIC SANZ JANIN

TUTORA: MIREIA GALLARDO AVELLAN

ANY: 2019

GRAU D'EDUCACIÓ SOCIA

Índex

Agraïments	4
Abstracte	5
1. Introducció	6
2. Plantejament i objectius	11
2.1. Plantejament	11
2.2. Objectius	14
2.3. Interrogants de partida	15
3. Metodologia i disseny del procés de recerca	16
3.1. Perspectiva metodològica feminista	16
3.1.1. Epistemologia feminista	18
3.2. Fases de la recerca. Determinació de fonts i instruments.	
Subjectes de la recerca	20
3.3. Tècniques i recollida de la informació	22
3.4. Dificultats i limitacions	25
3.5. Aspectes ètics de la recerca	26
4. Marc contextual	28
4.1. Breu presentació del suburbi parisenc de Sevrans	28
5. Marc teòric	31
5.1. L'islam	31
5.2. La islamofòbia	34
5.2.1. La construcció de l'altre musulmà	37

5.2.2. La islamofòbia a França	40
5.3. La islamofòbia de gènere	43
6. Dones musulmanes a Sevrans: realitat i experiències	49
6.1. Les dones musulmanes entrevistades de Sevrans	49
6.2. El relat conjunt de les dones musulmanes de Sevrans	51
7. Conclusions i consideracions finals	62
8. Referències documentals: bibliografia, webgrafia i materials de les assignatures del Grau d'Educació Social	67
9. Annexos	76
9.1. Fitxa Treball Final de Grau	76
9.2. Model d'entrevista	86
9.3. Fitxes resum de les entrevistes	91

Agraïments

M'agradaria començar agraint a les protagonistes, les dones entrevistades que m'han permès apropar-me i conèixer les seves realitats vitals en el barri de Sevrans. D'elles valoro la sinceritat i transparència mostrada, així com la voluntat de col·laborar en tot moment en el meu estudi.

A la meua dona, la Silvia Faura, per tota l'ajuda disposada a l'hora de facilitar-me la trobada amb dones musulmanes interessades a realitzar l'entrevista.

A l'educadora de la Maison du Quartier Edmond Michelet, la Kehira Nouar, per facilitar-me un lloc on realitzar les entrevistes i possibilitar les trobades amb dones musulmanes del centre.

A la meua mare, l'Annick Janin, per ajudar-me durant les traduccions de les entrevistes i d'altres textos.

A la meua tutora de Treball Final de Grau, la Mireia Gallardo, pel seu suport, dedicació i ajuda prestats constantment durant tot el procés.

Per últim, vull agrair a totes les persones que s'han interessat i han contribuït d'alguna manera perquè aquest treball avancés i fos possible.

A totes, moltes gràcies.

Enric Sanz Janin

Sevrans, 2019.

Abstracte

Aquest Treball Final de Grau analitza el fenomen de la islamofòbia i, concretament, de la islamofòbia de gènere, i la relació que té amb les dones musulmanes residents al suburbi parisenc de Sevran.

La islamofòbia de gènere, considerada una forma de violència de gènere, guanya força a Europa i/o a nivell mundial i té un impacte important en les dones musulmanes, les quals pateixen una situació de doble discriminació: per ser dones i per ser musulmanes.

Són diferents els elements que col·laboren a construir aquesta imatge o imaginari col·lectiu negatiu envers les comunitats musulmanes i, específicament, envers les dones musulmanes. Un exemple, és l'atac a aquelles dones que duen el vel islàmic o *hijab*, però també la insistència de relacionar l'Islam amb el terrorisme i el masclisme, entre altres.

Considero, doncs, que des de l'Educació Social cal treballar per visibilitzar les realitats de persones que poden viure processos de violència i discriminació, com és el cas de les dones musulmanes a Europa i, per tant, sensibilitzar en aquesta direcció. És necessari atendre les problemàtiques socials que poden afectar a grups socials determinats, i que en definitiva, impliquen a totes les comunitats.

Paraules clau: Islam, islamofòbia, islamofòbia de gènere, dona, violència, discriminació.

I. Introducció

“Quan el món es veu obligat a inventar un nou terme per nomenar una nova forma d'intolerància dins de la societat, suposa un fet trist i preocupant, i això és exactament el que ha passat amb la islamofòbia” (PROXI, 2015)¹.

La principal motivació general, personal i acadèmica per dur a terme aquest estudi ha estat la necessitat d'apropar-me, comprendre i ampliar els meus coneixements sobre la realitat i experiències de les dones musulmanes² que viuen al suburbi de Sevrans, a París (França), on resideixo des de fa 3 anys. I és que l'estudi gira entorn de la islamofòbia i, específicament, de la islamofòbia de gènere envers les dones musulmanes, de les dificultats amb les quals s'enfronten, del lloc que ocupen al barri però també a les seves comunitats i en la societat francesa, i dels drets que els hi són violats i/o vulnerats.

La comunitat musulmana és molt nombrosa en aquest barri i, aquest fet, m'ha apropat a conèixer i descobrir alguns elements que xoquen amb el meu / nostre imaginari col·lectiu i els estereotips europeus / occidentals. Per aquest motiu, l'estudi pretén rebatre i desmitificar alguns dels prejudicis que des d'Occident^{3,4}

---

¹ El Projecte Online contra la Xenofòbia y la Intolerància en Mitjans Digitals (PROXI) és una iniciativa de diverses entitats que basen el seu treball en la reivindicació dels drets humans per lluitar contra el discurs d'odi a internet (o el ciberodi).

² A efectes pràctics, faig referència en el treball a musulmans i musulmanes de forma generalitzada, però cal puntualitzar que no es visiona ni es tracta a les comunitats musulmanes com a blocs homogènics, unitaris i/o monolítics, sinó que sóc conscient de la seva heterogeneïtat i diversitat cultural, social, de pensament, entre altres. De fet, les mateixes dones participants tenen orígens diferents, fet que aporta riquesa a l'anàlisi de les seves respostes i al present estudi.

³ A l'estudi, s'entén com a “Occident” el continent europeu, ja que és el meu marc contextual-social de referència i on situo tant els meus coneixements com la recerca (per exemple, al ser l'espai geogràfic on resideixen les dones que hi prenen part).

⁴ Seguint, el peu de pàgina anterior, cal puntualitzar que amb l'ús del concepte “d'Occident” no es vol caure en la famosa dicotomia entre Orient i Occident, Occident i l'Islam, ells i nosaltres, entre els superiors i inferiors. En l'estudi, a efectes pràctics, és només una categoria per designar el context geogràfic (europeu) on es duu a terme el treball, tenint present que no s'estableixen ni Europa ni Occident com el centre del món – fugint de qualsevol mena d'etnocentrisme, poder de dominació i de demonització – ni s'imposen els seus valors, visions, idees, discursos, entre altres.

tenim cap a les dones d'aquesta religió / cultura. I és que donant veu a les experiències d'algunes d'elles, he pogut accedir a les realitats i experiències viscudes tot trencant i/o desmitificant les falses creences que molts de nosaltres tenim envers la comunitat musulmana i, específicament, envers les dones que la conformen. Alhora, he tingut l'oportunitat de generar coneixement de primera mà i centrat únicament en la perspectiva de les dones, esdevenint les protagonistes de l'estudi per deixar de banda les ja tan tingudes en compte opinions masculines.

L'interès personal per aquesta temàtica va sorgir durant el meu procés educatiu a la Universitat Oberta de Catalunya i les meves pràctiques acadèmiques. Fou el període en el qual es va publicar una notícia / programa⁵ que em va sorprendre on que s'explicava com, aparentment, un grup de dones musulmanes que militen al grup "la brigada de les mares" (*brigade des mères*, en francès)⁶ – una associació que lluita contra la radicalització dels joves als suburbis francesos – es queixava que a Sevran no podien anar a segons quins bars, ja que eren expulsades, insultades i/o menyspreades amb arguments tals com que els bars no són espais mixtes o que només estan reservats als homes, entre altres. Curiós per aquest esdeveniment, la notícia em va motivar a realitzar una petita investigació, prèvia al present treball, on vaig poder observar i avaluar la veracitat d'aquests fets. Tot i que l'estudi no va ser prou ampli per a obtenir resultats generalitzables, podia concloure que existeixen certes tendències excloents i discriminatòries en els bars del barri que deriven en el fet que, per diferents motius, l'accés a aquests espais és molt més complicat per a les dones que pels homes.

---

⁵ Per més informació, veure "[A Sevran, les dones són realment indesitjables a les cafeteries?](#)" (Le Monde, 2018, 8 Juliol).

⁶ Per més informació sobre "la brigada de les mares", veure [entrevista a Nadia Remadna](#), fundadora de l'associació (Women in the World, 2016, 21 Setembre).

Posteriorment, vaig realitzar les pràctiques curriculars del Grau d'Educació Social en un centre social del barri, la Maison du Quartier Edmond-Michelet⁷, on vaig constatar que la majoria de treballadores i usuàries d'aquest centre eren dones de diferents procedències. Moltes d'elles utilitzaven el centre com a lloc de trobada, un indret on poder parlar sense filtres ni restriccions i/o tabús, preparar festes, assistir a tallers i/o aprendre idiomes, entre altres. Algunes converses compartides amb les usuàries del centre, individuals i grupals, juntament amb les meves anteriors troballes en relació a l'accés i ús dels bars per part de les dones musulmanes, han derivat en un interès personal per apropar-me a les diferents formes d'exclusió que pateixen les dones musulmanes, específicament en aquest barri parisenc en el qual, la comunitat musulmana és molt nombrosa⁸, i on estan contínuament exposades a diferents formes de violència institucional, mediàtica, simbòlica comunitària, etc., tant per la seva condició de dones com per la seva condició de musulmanes.

Dit això, tinc especial interès a aprofundir en els temes més controvertits que envolten les dones musulmanes. I és que les polèmiques que s'alimenten diàriament, principalment, a través dels mitjans de comunicació – i les quals considero que entren en contradicció directa amb algunes de les experiències i converses mantingudes amb dones del meu entorn –, em porten a qüestionar els estereotips i preconceptes europeus / occidentals que envolten a aquestes dones, el seu origen i, més concretament, la base i els motius de la islamofòbia de gènere. I tot això tenint present que l'estudi s'emmarca en un context geopolític en el qual

---

⁷ Per més informació, veure [la Maison du Quartier Edmond-Michelet](#).

⁸ És important aclarir que França, per llei, no disposa d'estadístiques oficials que permetin comparar les dades de cada una de les comunitats religioses. Per més informació, veure la subsecció 3.4.

l'estat francès defensa que els pilars de la seva república són – indiscriminadament per a tothom, sense excepcions – “la llibertat, la igualtat i la fraternitat”⁹.

Finalment, espero que el fet de poder compartir les seves opinions i inquietuds, necessitats i problemàtiques com a dones i com a musulmanes, així com els interessos i les motivacions que les duen a mantenir el seu mode de vida i creences en un estat com el francès – malgrat els impediments i dificultats que això comporta, entre altres – serveixi per aclarir, posar llum i/o trencar amb molts dels estereotips islamofòbics i de gènere que Europa / Occident defensa des de diferents posicions ideològiques, culturals, polítiques i institucionals molt allunyades de la realitat i experiències d'aquestes dones.

L'estudi es compon d'una primera secció en la qual presento el plantejament, objectius del treball, així com els interrogants de partida.

La segona secció recull la metodologia i el disseny del procés de recerca amb la perspectiva metodològica, les fases de la recerca, les tècniques utilitzades per la recollida d'informació, les dificultats i limitacions amb les quals m'he trobat durant el procés, així com els aspectes ètics de la recerca.

En la tercera secció presento el marc contextual del suburbi de Sevrans i els emmarcaments teòrics que donen suport a la investigació.

En la quarta secció presento les dones musulmanes que han participat en la recerca, introduint aspectes claus i/o rellevants per aquesta. A continuació, proposo l'anàlisi dels resultats obtinguts a partir de les seves entrevistes.

En la cinquena secció exposo les conclusions i consideracions finals que permetin analitzar els resultats obtinguts, tot triangulant-los i per donar resposta als interrogants plantejats prèviament.

---

⁹ Actualment i des del 1946, “Llibertat, Igualtat, Fraternitat”, és el lema oficial de la República Francesa. La “llibertat” consisteix a poder fer tot allò que no sigui perjudicial per als altres; la “igualtat” vol dir que la llei és la mateixa per a tots i totes, que no hi ha cap diferència de drets o de deures hereditaris lligats a l'origen familiar o a l'estament; i la “fraternitat” és un deure envers altrí, principi al fons de totes les expressions de la solidaritat universal.

Per últim, presento la bibliografia i webgrafia presentades per dur a terme la recerca, així com els annexos d'aquest estudi.

2. Plantejament i objectius

Molts colonialistes creien que els egipcis eren inferiors moralment i culturalment en el seu tracte amb les dones i que haurien de “convèncer-se o obligar-se” a “civilitzar-se” per eliminar el vel [...]. Els patriarques colonials només volien substituir la misogínia oriental amb la misogínia occidental [...] Més d'un segle més tard, la mateixa lògica s'utilitza per implicar que la misogínia només importa quan no la practiquen els homes blancs [...] No estic escrivint aquí en nom de les dones musulmanes, que poden i parlen per si mateixes, i no totes d'una sola veu. Estic escrivint això com una feminista blanca enfadada amb els homes blancs que utilitzen islamofòbia per descarrilar qualsevol discussió sobre el sexisme estructural [...] amb aquells que em diuen que calli sobre la cultura de violació i la bretxa salarial, i que he de simplement agrair que no visc a l'Aràbia Saudita (Penny, 2013).

En aquesta secció presento els elements relacionats amb el tema i el plantejament de la recerca, els objectius generals i específics, així com els interrogants de partida.

2.1. Plantejament

En l'estudi que aquí presento s'aborden les diferents realitats i experiències diverses viscudes per les dones musulmanes al suburbi parisenc de Sevran, en concret, aquelles relacionades amb la islamofòbia de gènere en el context francès i com les afecta, des d'una perspectiva de gènere, de drets humans i socials. Com detallaré més endavant, el concepte de la islamofòbia fa referència a una aversió, rebuig i/o por per a la religió musulmana i cultura islàmica i, per tant, a les persones musulmanes. Dit això, el concepte de la islamofòbia de gènere fa referència a una aversió, rebuig i/o por específiques envers les dones musulmanes, on la perspectiva de gènere ens evidencia que ser dona en qualsevol part del món és un afegit a qualsevol problemàtica social i, per tant, les dones musulmanes són

objectiu d'una violència i discriminació diferents de la que pateixen els homes musulmans.

Els interessos personals que m'han dut a embarcar-me en aquesta investigació han estat diversos. En primer lloc, la voluntat d'investigar les històries de vida d'algunes dones musulmanes que viuen al barri i convidar a reflexionar sobre la islamofòbia i la islamofòbia de gènere que moltes d'elles pateixen, juntament amb d'altres que viuen a Europa. En segon lloc, m'interessa visibilitzar moltes de les expressions i actituds islamòfobes, integrades en les mentalitats i imaginaris socials i col·lectius europeus, utilitzades conscient o inconscientment per discriminar i excloure a tota aquella persona identificada com a una "altra musulmana". I, en tercer lloc, tenint present que el treball està contextualitzat en uns estudis de caràcter social, orientats a la intervenció socioeducativa, considero important abordar algun aspecte i/o forma de discriminació, en aquest cas per motiu de cultura i religió, ja que aquest tipus de recerques són importants ara que Europa es troba immersa en l'anomenada "crisi dels refugiats i de les migracions"¹⁰.

Actualment, el ressorgiment de partits d'ultradreta per tota Europa, amb una profunda ideologia racista i antiimmigració com a estratègia política, posen en perill els drets civils i la cohesió social. Aquest fet coincideix, desafortunadament, amb els atemptats perpetrats per l'Estat Islàmic a Europa (en nom de l'Islam) – com foren l'atac contra la redacció de la revista satírica Charlie Hebdo (2015)¹¹ o l'atemptat contra les Rambles de Barcelona (2017)¹², entre altres – potenciant, alimentant i/o justificant les actituds discriminatòries envers les comunitats

---

¹⁰ Durant el Grau d'Educació Social he cursat assignatures relacionades amb la temàtica i de l'àrea d'exclusió social, tals com diàleg interreligiós, la qual també m'ha donat una bona base per desenvolupar la present recerca.

¹¹ Per més informació veure "[Atemptat contra la redacció de la revista Charlie Hebdo](#)" (Ara.cat. 2015, 7 Gener).

¹² Per més informació veure "[Atemptat contra les Rambles de Barcelona](#)" (Ara.cat. 2017, 18 Agost).

musulmanes, les quals, pel fet de ser-ho i visibilitzar-se com a tals (a partir de la seva vestimenta, dels seus centres de culte, per la celebració de festivitats, etc.) pateixen tota mena de violències (incloent-hi de gènere i/o masculistes) i menyspreus¹³. Aquest racisme cultural – perquè no es rebutja una raça sinó una cultura en concret i, en aquest cas, també una religió¹⁴ – afecta, especialment, a les dones musulmanes, ja que, per exemple, la utilització de diferents tipologies de vel islàmic o *hijab* facilita la seva identificació com a “l'altre”, com a “l'enemic social” i/o “l'amenaça” per a les societats i cultures europees. En altres paraules, el vel és una de les peces claus que sustenten la islamofòbia de gènere.

Com indicava anteriorment, un altre dels elements rellevants pel creixement de la islamofòbia a Europa és l'arribada de persones refugiades i immigrants tant de països àrabs com musulmans que, combinada amb una desafortunada reacció política i legal per tal d'evitar-la – juntament amb les campanyes antiimmigració de certs grups de la societat civil, mitjans de comunicació i *mass media*¹⁵ – han generat un creixent sentiment de desprotecció, inseguretat i vulnerabilitat per part de la ciutadania europea. D'aquesta manera ressurgeixen les creences que relacionen “l'altre estranger” amb la crisi econòmica europea, la delinqüència i la perillositat, entre altres. Aquestes creences, a partir de la difusió de discursos que es fonamenten en la por, pretenen justificar la reacció política i institucional de bloqueig, veient la diversitat com una amenaça i no com una riquesa, tot dificultant l'establiment de ponts i vincles positius entre els diferents pobles i cultures.

---

¹³ En el cas francès, per exemple, es pot destacar l'organització [Patriotes Europeus contra la Islamització d'Occident](#).

¹⁴ Tal com es veurà al llarg de l'estudi, la relació entre una i altra, entre la religió i la cultura islàmica / musulmana és altament estreta, permeable i conseqüent.

¹⁵ Els mitjans de comunicació tenen un paper molt important en la difusió de la islamofòbia de gènere, ja que el discurs mediàtic és clau en l'elaboració de l'imaginari social i col·lectiu, a més de ser un dels agents socialitzadors principals. Per tant, són els mitjans de comunicació primordialment els que construeixen la imatge de “l'altre”, carregada de connotacions negatives i pejoratives.

Considero, doncs, que des de l'Educació Social cal treballar per visibilitzar les realitats de persones que poden viure processos de violència i discriminació, com és el cas de les dones musulmanes a Europa i, per tant, sensibilitzar en aquesta direcció. Així, és necessari que atenguem les problemàtiques socials que poden afectar a grups socials determinats, i que en definitiva, impliquen a totes les comunitats.

2.2. Objectius

L'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevran (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen per la seva condició de dones i de religió / cultura, mitjançant els objectius secundaris específics:

- Realitzar una aproximació al fenomen de la islamofòbia en diferents dimensions socials;
- Visibilitzar la situació, les realitats i les experiències de dones musulmanes en societats occidentals a partir dels seus relats personals;
- Identificar la islamofòbia de gènere com a forma de violència i de discriminació que pateixen les dones musulmanes en societats occidentals;
- Explorar i visibilitzar la realitat i experiències de la islamofòbia de gènere i com afecta les dones musulmanes;
- Identificar i desarticular estereotips associats a les dones musulmanes en societats occidentals; i
- Desconstruir l'imaginari social i col·lectiu entorn les dones musulmanes i, en concret, sobre els espais i rols que aquestes ocupen i desocupen.

2.3. Interrogants de partida

A partir dels meus coneixements i experiències personals, de les lectures preliminars sobre la situació de les dones musulmanes a tant a nivell europeu com a França, sobre el racisme i la islamofòbia, entre altres, així com durant la primera presa de contacte amb algunes dones per dissenyar l'estudi, formulo uns interrogants de partida que em serviran de guia per la recerca:

- Podem considerar les "dones musulmanes" com un grup homogeni?
- Podem afirmar que la religió musulmana és masclista? Que promou la desigualtat de gènere?
- Quines semblances o diferències presenten les experiències vitals de les dones musulmanes en relació als estereotips etnocentristes i la islamofòbia de gènere?
- Com afecten els estereotips i la islamofòbia de gènere a la vida dins la comunitat?
- Condicionen els estereotips i la islamofòbia de gènere la presència i/o participació de les dones musulmanes en certs espais (privats / públics)?
- Condicionen la religió i els membres de la comunitat la presència i/o participació de les dones musulmanes en certs espais (privats / públics)?
- Com afecten tots aquests fets a la construcció de la seva identitat com a dones i com a musulmanes?
- Com afecten tots aquests fets els rols i els espais que ocupen?
- És cert que les dones musulmanes "prefereixen" quedar-se a casa? Que no visiten els bars? Que no tenen posició de lideratge a la seva comunitat?
- Quin paper juga l'ús o no ús del *hijab* en les seves vides?

3. Metodologia i disseny del procés de recerca

En aquesta secció exposo els elements del disseny de l'estudi, la metodologia i les eines d'investigació emprades per dur-lo a terme.

En primera instància, introduueixo la perspectiva i tipus de metodologia, els avantatges del mètode, el perquè de la meua elecció, així com els processos d'anàlisi utilitzats. En segon lloc, presento les tècniques utilitzades per determinar el mostreig i per recollir la informació. En tercer lloc, explico les dificultats i limitacions sorgides durant tot el procés. Finalment, aquesta secció es tanca amb els aspectes ètics de la recerca.

3.1. Perspectiva metodològica feminista

En el meu estudi utilitzo un enfocament de recerca qualitatiu perquè interpreta els esdeveniments, realitats i/o experiències a través dels ulls de les persones amb les quals interacciono durant la recerca. La mateixa metodologia està influenciada per Habermas (1996), ja que l'autor potencia l'experiència de les participants amb la finalitat de millorar la qualitat de vida social. Dit això, em proposo respondre als interrogants de partida i assolir els objectius a partir del treball de camp, amb les respostes recollides durant les entrevistes amb les dones participants (Bryman, 2015).

L'enfocament de recerca qualitatiu és descriptiu, constructiu¹⁶ i inductiu¹⁷; fa èmfasi en les paraules i no en les quantificacions durant la recollida i l'anàlisi de les dades. És també la metodologia que "es refereix minuciosament i interpreta el que és. Està relacionada a condicions o connexions existents; pràctiques que prevalen,

---

¹⁶ La posició ontològica constructiva de la recerca qualitativa implica que els individus interactuen entre si. D'aquesta manera, produeixen resultats de propietats socials, en lloc de fenòmens "que són allà fora" tal com succeeix en la recerca quantitativa i, per tant, separats de les persones implicades en la seva construcció (Ballestín, 2017a; Ballestín, 2017b; Bryman, 2015; Quintana i Montgomery, 2006; Sautu, 2005).

¹⁷ En la recerca qualitativa hi ha la relació entre la teoria i la recerca que es considera inductiva, on la primera es genera a partir de la segona (Bryman, 2015).

opinions, punts de vista o actituds que es mantenen; processos en marxa; efectes que se senten o tendències que es desenvolupen” (Wesley, 1982:91). En paraules de Botía-Morillas (2013), reflexionant sobre la seva elecció per la metodologia qualitativa, i en concret pel mètode de les entrevistes, s’observa perquè les tècniques qualitatives poden ser adients i justificables pel meu estudi.

L’estratègia qualitativa és més capaç de detectar el rellevant i s’interessa pel sentit que els subjectes donen a les seves accions, és interpretativa, integradora i oberta a la veu dels que són investigats; sense oblidar que, en el mètode qualitatiu el llenguatge és fonamental, és l’objecte propi d’estudi [...] possibilita la intersubjectivitat i la interpretació, permet abordar les interaccions que s’estableixen en els espais socials [...] el mètode qualitatiu permet donar sentit a la realitat, integrada per comportaments consensuats i conflictius, per estratègies d’interacció i negociació en la vida quotidiana, especialment entorn de l’ocupació, les cures i l’ús dels temps (Botía-Morillas, 2013:448).

Opto, doncs, per la recerca qualitativa¹⁸ perquè em permet explorar, analitzar i comprendre les opinions, realitats i experiències de les dones musulmanes de Sevrán, en relació a la temàtica de l’estudi. Pretenc comprendre els diferents temes i qüestions a partir de treballar amb les dones entrevistades, de les descripcions i relats que duen a terme com a protagonistes, amb les seves pròpies paraules i segons el seu marc de referència. I és que la perspectiva qualitativa em permet observar i analitzar el punt de vista subjectiu que donen a les seves experiències, accions, dinàmiques, contextos, etc. Per tant, no pretenc obtenir veritats absolutes i generalitzables a totes les dones musulmanes de França i/o d’Europa, sinó dur a terme una aproximació i comprensió de la realitat des del punt de vista d’aquestes dones a partir d’interrelacionar, comparar i interseccionar els punts en comú i les divergències. Serà una comprensió de la seva realitat que,

---

¹⁸ Una metodologia quantitativa m’hauria permès ampliar la mostra però no hauria pogut recollir les opinions, en primera persona, de les dones musulmanes, fet que està més alineat amb el meu pla de treball i estudi (Bryman, 2015).

idealment, entrarà en diàleg amb la realitat d'altres dones musulmanes i persones que també els envolten (Álvarez-Gayou, 2003; Ballestín, 2017a; Ballestín, 2017b; Bryman, 2015; Flick, 2002; Quintana i Montgomery, 2006; Sautu, 2005).

Finalment, la recerca qualitativa es compon dels següents elements:

- És una recerca descriptiva, on exposo les situacions, experiències i realitats més destacables del treball, emfatitzant l'interès i la rellevància dels testimonis en primera persona (subjectius) de les dones musulmanes les quals, amb les seves històries, han aportat la informació necessària per a dur a terme l'anàlisi (Hernández, Fernández i Baptista, 2003; Namakforoosh, 2005); i
- És una recerca comparativa i analítica, amb la que espero identificar les característiques i elements importants de la islamofòbia i de la islamofòbia de gènere, dels punts en comú i divergents en relació a les experiències i/o realitats entre les dones participants, entre altres (Hernández, Fernández i Baptista, 2003:60-63).

3.1.1. Epistemologia feminista

Considero que l'elecció d'una epistemologia en concret està molt relacionada amb la metodologia a emprar. Per una banda, Harding (1987) incideix en la reflexivitat¹⁹ com a tret característic de la investigació feminista, element considerat clau i important des de la concepció d'aquesta recerca. Per Harding, les recerques feministes han de compartir uns trets que crec que compleixo: i) tenir en compte els temes i les inquietuds de les dones; ii) valorar l'experiència de les dones, i iii) la reflexivitat o situació pròpia de la persona investigadora dins la recerca. Crec que

---

¹⁹ Per Harding, Martín i Muñoz (2014), les recerques feministes han de compartir uns trets que crec que compleixo: i) tenir en compte els temes i les inquietuds de les dones; ii) valorar l'experiència de les dones, i iii) la reflexivitat o situació pròpia de la persona investigadora dins la recerca. Crec que la més particular de les epistemologies feministes és la tercera, ja que altres investigacions poden considerar les dues primeres com a condicions per tenir un enfocament objectiu, neutral, etc. però lluny de la reflexivitat del mateix coneixement feminista i del coneixement al qual vull arribar.

la més particular de les epistemologies feministes és la tercera, ja que altres investigacions poden considerar les dues primeres com a condicions per tenir un enfocament objectiu, neutral, etc. però lluny de la reflexivitat del mateix coneixement feminista i del coneixement al qual vull arribar (Martín i Muñoz, 2014).

Per l'altra banda, Haraway (1991) incideix sobre l'objectivitat i ens introdueix els "coneixements situats" la "mirada parcial i situada [que] es distancia tant de l'objectivitat i la neutralitat del positivisme – la mirada des d'enlloc com de la impossibilitat de l'acció del relativisme – la mirada des de qualsevol lloc" (Gandarias y García, 2014:100). És aquí on, justament, em situaré per assolir els meus objectius i per definir els mètodes que em permetran assolir-los²⁰.

Així doncs, Harding i Haraway faran d'aquest estudi una recerca feminista situada i subjectiva dotada d'utilitat i significat, lluny de l'objectivisme i del relativisme en el qual jo, com a investigador, també hauré de reflexionar sobre el paper que duc a terme en el projecte. A més, la conclusió que la meua recerca és feminista es veu complementada amb els supòsits bàsics definits per Biglia (2012), els quals caracteritzen una investigació activista feminista com aquella que: té el compromís pel canvi, la interdependència entre teoria i pràctica, la perspectiva situada, les responsabilitats pròpies i l'a-neutralitat, la valoració i el respecte per totes les subjectivitats presents en la investigació, la posada en joc de les dinàmiques de poder del procés investigador, l'apertura a la modificació del procés, reflexivitat / autocrítica / difracció, els sabers col·lectius i lògiques no-proprietàries, i la re-definició del procés de validació del coneixement.

---

²⁰ Em situo junt amb aquelles científiques socials que, en la recerca del coneixement vertader, creuen que allò que és investigable són els diferents discursos o narracions i que, malgrat que la ciència té un mètode, les troballes responen més a interessos que a la mateixa dinàmica científica. Però també em situo al costat de les partidàries del "punt de vista" perquè en la meua recerca, és evident que les dones musulmanes (posició marginal) parteixen de les experiències, pràctiques, etc. amb una interpretació dels fets (submissió, discriminació, marginació, resistència, activisme, gènere, etc.) des de la seva persona, amb una interpretació particular i feminista.

3.2. Fases de la recerca. Determinació de fonts i instruments.

Subjectes de la recerca

L'estudi s'ha estructurat a partir de diferents fases de recollida i d'anàlisi de la informació.

En primer lloc, s'ha dut a terme la fase d'elaboració i actualització de la proposta del Treball Final de Grau (fitxa), annexada com a part d'aquest document. Tot seguit, s'ha dut a terme la fase de revisió i/o estudi documental, a partir la identificació de treballs publicats sobre la matèria d'interès, per dur a terme l'anàlisi de fonts secundàries d'informació, avaluant-les en relació amb el problema d'investigació plantejat i la documentació del mateix treball; a partir de les fonts també he pogut identificar les unitats d'anàlisi de la recerca. Es tracta d'una tècnica exploratòria i analítica que m'ha permès extreure i recopilar informació rellevant per centrar el meu estudi. Durant el procés, he intentat ser el màxim de metòdic possible per tal de no comprometre la qualitat dels resultats obtinguts ni l'elaboració del marc teòric. "No tot serveix per a tot; els marc teòrics vinculats a objectius d'investigació, plantegen requisits que han de ser complimentats amb metodologies específiques" (Sautu, 2005:26). Cal dir, però, que aquest és un procés continu o sigui, que es duu a terme durant tot l'estudi. Tot seguit, s'ha dut a terme la fase de treball de camp a partir d'entrevistes qualitatives semi-estructurades en profunditat i individuals. En darrera instància, s'ha dut a terme l'anàlisi de les dades recollides per a l'elaboració de resultats i conclusions.

Per l'estudi documental de fonts secundàries d'informació, he dut a terme en primer lloc la revisió bibliogràfica sobre el barri de Sevran – principalment, a nivell històric, geogràfic, demogràfic, polític, sociocultural, entre altres – amb l'objectiu d'elaborar un marc contextual per les històries i els seus impactes en les experiències i realitats de les dones musulmanes.

A continuació he revisat la literatura al voltant de l'Islam: origen, principals corrents, revisió de conceptes claus, etc.; sobre la islamofòbia, incloent-hi en el cas francès; sobre la construcció de l'alteritat; sobre la islamofòbia d'esquerres, i/o sobre la islamofòbia de gènere, entre altres. Ha estat a partir de totes aquestes lectures que he identificat i extret les principals idees, l'índex i els interrogants de partida, així com conformat els emmarcaments teòrics de l'estudi.

Mentre realitzava el treball de revisió documental, he identificat les unitats d'anàlisi i les persones a qui entrevistar durant la fase de treball de camp. Tenint present les limitacions existents en relació a la dimensió de l'estudi, la principal unitat d'anàlisi són dones musulmanes – nascudes o no a França – que resideixen a Sevrans. Quant a la selecció, treballa a partir d'una mostra d'opinió propositiva o intencional, la qual permet “seleccionar determinats subjectes com a experts en el tema, perquè mantenen una perspectiva o tenen una experiència determinada en l'àmbit estudiant o perquè es tracta d'informants clau” (Alberich et al., 2012:49; Bryman, 2012). Finalment, la localització i accés a les dones musulmanes s'ha realitzat, principalment, a partir del centre social del barri i la seva coordinadora, amb qui he mantingut el contacte des de les meves pràctiques. Tanmateix, la localització també ha derivat en la tècnica de bola de neu, ja que una persona de contacte m'ha posat en contacte amb altres que em podien també proporcionar més informació i, aquestes m'han aportat altres contactes, i així successivament (Ballestín, 2017a).

Tots aquests elements m'han permès dur a terme una anàlisi comparativa de diferents situacions representatives de les experiències i relats de les dones musulmanes, elaborant un relat col·lectiu (Alberich et al., 2012; Cabanillas, 2005; Zapata, 2005).

Finalment, previ a la redacció dels resultats i les conclusions, he dut a terme una nova fase de revisió documental per tal d'analitzar, triangular, contrastar i sistematitzar el material recollit a partir del treball de camp.

3.3. Tècniques i recollida de la informació

La recollida de dades necessita una eina flexible que faciliti un contacte directe amb els participants. Quan l'eina s'utilitza correctament, pot convertir-se en una via potent per extreure informació específica personal, que sovint no es pot trobar ni recollir des d'una font diferent, per exemple, a partir de qüestionaris o de la revisió documental. Així doncs, l'entrevista ha estat considerada l'eina més eficaç i útil per obtenir aquesta informació i comprendre la situació d'aquestes persones, ja que crea coneixement a través de la interacció humana en la conversa entre l'investigador, jo mateix, i les participants, les dones musulmanes (Kvale, 1996).

Entre abril i maig de 2019, s'han realitzat les entrevistes a cinc dones musulmanes del barri de Sevrán. Totes les entrevistes han estat semi-estructurades, en profunditat, individuals, cara a cara o per via telefònica. Malgrat que el procés consumeix molt de temps, val la pena si tinc en compte la quantitat i qualitat de la informació recollida i els resultats obtinguts

L'entrevista és una bona eina a utilitzar com a "etapa preliminar" per comprendre el problema, adaptant-se perfectament a la meua recerca, especialment, si tinc en compte que alguns dels elements a estudiar són complexos i s'han començat a tractar recentment, tal com succeeix amb tot allò relacionat amb els espais que ocupen les dones a Sevrán, entre altres. En conseqüència, l'entrevista és la millor eina que mantindrà la porta oberta a informació nova i actual, i em donarà l'oportunitat de conèixer millor la situació d'una font de primera mà, directament de les veus de les protagonistes (Corbin i Strauss, 2007).

A partir de les entrevistes, les dones musulmanes han narrat oralment i en primera persona com viuen i comprenen la seva realitat diària, com a persones migrants o descendents de migrants a França (l'anomenada primera generació). Els testimonis fan referència als esdeveniments viscuts, però també a les valoracions que aquests fan sobre les seves vides i existències.

La durada de cada entrevista ha oscil·lat entre els 45 i els 90 minuts. També és important esmentar que l'establiment d'un vincle de confiança amb les entrevistades no ha suposat un problema en el meu cas. Totes les dones a les quals he entrevistat han acceptat participar després d'explicar-los el propòsit d'aquest estudi, i que de les dades no se'n farà mal ús. No hi ha hagut cap persona entrevistada que no hagi volgut respondre a alguna de les preguntes.

El tipus d'entrevistes que he realitzat són entrevistes semi-estructurades en profunditat; aquest tipus d'eina aporta la flexibilitat necessària per afegir qualsevol pregunta a l'entrevista després d'haver acabat el guió prèviament preparat. De fet, hi ha certs elements que només poden sorgir durant les sessions, quan escoltes els relats i poses en pràctica el guió, i que poden ser difícils de tenir en compte quan aquest es prepara. M'ha permès, doncs, afegir preguntes addicionals per aclarir determinats punts o aprofundir en un tema en concret que, in situ, m'ha semblat d'interès (Corbin i Strauss, 2007). Així, les entrevistes contenen preguntes de caràcter obert, per tal que les dones entrevistades poguessin explicar les seves experiències, sent elles mateixes les principals conductores de l'entrevista, i facilitant un espai agradable per assegurar la màxima llibertat d'expressió. Durant les sessions, la meva tasca principal ha estat la d'actuar com a facilitador: m'he encarregat d'estimular-les, per exemple a partir de preguntes molt específiques, per tal d'assegurar-me que aportaven informació clara, específica i necessària, fent referències a esdeveniments de la seva vida sociocultural, relacionats amb la pràctica (o no) de la seva fe, a espais o contextos propers però també a terceres persones del seu entorn social més directe, que s'interrelacionaven a mesura que reconstruïen el procés personal i sociocultural. Sempre que ha estat necessari, les meves intervencions han servit per reconduir la conversa, mantenint un cert control sobre la situació i les dades a recollir (Cabanillas, 2005).

Un dels avantatges més importants de fer servir entrevistes com a font de dades primàries és el llenguatge. Parlant el mateix idioma – en aquest cas el francès però

també el català i castellà (dues dones el parlen) – m'ha ajudat a tenir una millor comunicació i ubicar les entrevistes en una situació propera, a partir de la qual han compartit els seus detalls sense vacil·lar. La informació s'ha recollit *in situ* durant les entrevistes a partir d'una gravadora, ja que les participants m'han permès enregistrar les sessions; també he pres anotacions, per assegurar-me que es responien totes les preguntes, en relació a elements que m'han semblat importants investigar o contrastar posteriorment, etc. El treball (parcial) de transcripció i l'elaboració de fitxes per cada una de les entrevistes també m'ha pres força temps però ha estat necessari tant per analitzar les dades recollides, per dividir la informació en temes i categories diferents (codificació), així com per dur a terme l'anàlisi i l'obtenció de resultats (Cabanillas, 2005).

Les entrevistes semi-estructurades s'han dissenyat a partir de diferents seccions per tal de facilitar tant la seva implementació com la fase d'anàlisi qualitativa, la triangulació de la informació (entre la revisió documental i les entrevistes) així com l'exercici comparatiu entre les diferents testimonis. Generalment parlant, el guió ha girat entorn els següents elements:

- Dades biogràfiques, amb detalls bàsics sobre el perfil de la persona;
- Dades introductòries, amb detalls bàsics sobre l'origen de la dona i/o de l'origen familiar, lloc de residència passat (si s'escau) i actual, la llar i l'entorn més immediat, detalls bàsics sobre la família i amistats, de les celebracions i festes, de la vida diària, entre altres;
- Dades relatives a la seva activitat i experiència en el centre cultural (per aquelles que hi participen) o en qualsevol altre espai públic, d'oci, de lleure, etc. Que atenen o participen (associacions, bars, poliesportius, centres educatius i culturals, etc.); sobre alguna forma d'activisme en relació als seus drets, lligat al feminisme islàmic (incloent-hi la concepció i opinió que en tenen d'ell), entre altres;

- Dades relatives a la seva experiència com a dones musulmanes, en relació a la seva fe, pràctica i/o lectura com a musulmanes (practicants, seculars, etc.); en relació a com encaixa la seva fe i valors com a musulmanes en la societat dominant i d'acollida (per a les migrants); en relació al sexisme i el patriarcat present (o no) a l'Islam; el significat i ús del vel islàmic o qualsevol altra símbol islàmic; percepcions i concepcions errònies entorn de l'Islam i de les musulmanes; estereotips i prejudicis, imaginari col·lectiu o com són definides per la societat francesa, entre altres; i
- Dades relatives a la islamofòbia i, específicament, entorn la islamofòbia de gènere, a partir de la definició dels conceptes i diferències; d'experiències viscudes (directament o per part d'un familiar directe); percepcions entorn la islamofòbia; promoció de la islamofòbia per certs actors (polítics, mitjans de comunicació, etc.); estratègies per combatre la islamofòbia, entre altres.

Finalment, considero que l'ús de les entrevistes i dels relats per l'estudi no hauria de limitar-se a l'àmbit acadèmic. En altres paraules, els resultats i les conclusions hauran d'estar disponibles per les dones participants en la recerca i pel seu entorn més immediat (centre social, comunitats, etc.), per tal d'aplicar que "allò personal és polític", i col·laborar en la construcció de models polítics, socioculturals, legals, etc. diferents i una vida més justa i igualitària per a les dones musulmanes, en particular, i per les comunitats musulmanes, en general (Alberich, 2012; Corbin i Strauss, 2007).

3.4. Dificultats i limitacions

En aquesta secció presento les principals dificultats i limitacions confrontades durant el procés de recerca.

- La manca de temps, a causa de la durada per dur a terme l'estudi, ha estat un obstacle per generar una mostra més diversa i representativa. Amb

temps hauria pogut explicar millor els objectius de la recerca i convèncer a més dones musulmanes per participar-hi. Així doncs, he d'emfatitzar que les generalitzacions, resultats i conclusions d'aquest estudi seran llegides i interpretades tenint en compte aquest biaix;

- La coincidència del període en el que s'ha realitzat el treball de camp amb la celebració del Ramadà ha suposat un impediment, dificultant la disponibilitat per fer entrevistes algunes dones musulmanes que, finalment, han renunciat a la seva participació;
- A França les pràctiques religioses són seguides per l'Oficina Central de Cultes creada l'any 1905 per la Llei de Separació de l'Església i l'Estat, convertint França en un estat laic. Per aquest motiu, existeix un buit pel que fa a les dades estadístiques oficials que permetin comparar els percentatges de cada una de les comunitats religioses i, per tant, no he pogut obtenir dades reals (només aproximades) sobre la totalitat de persones musulmanes (o llegides com a tal) a França i, específicament, a Sevrans; i
- Finalment, tot i no ser una dificultat o limitació directament, m'agradaria ressaltar la magnitud del temps invertit per treballar el contingut de les entrevistes, incloent-hi els annexos – tant pel que fa a l'escolta dels àudios, com en la redacció i l'edició de les fitxes – així com el temps dedicat a aproximar-me al centre social o qualsevol altra localitat per dur a terme el treball de camp.

3.5. Aspectes ètics de la recerca

Les persones seleccionades per l'estudi (dones musulmanes) – i, quan ha estat necessari, les entitats de contacte, per exemple, el centre social – han estat informades de les condicions generals, la temàtica de l'estudi, els criteris de selecció de les participants, així com de les motivacions per realitzar l'entrevista.

En primer lloc, se'ls hi ha facilitat la fitxa i s'ha establert el contacte – cara a cara, per correu electrònic i/o per telèfon – per tal d'explicar els objectius i la finalitat de l'estudi, els interrogants de partida, la metodologia de treball, l'accés i l'ús de les dades (a partir d'un model de consentiment informat facilitat per la Universitat Oberta de Catalunya), on i quan farem l'entrevista, entre altres. També s'ha detallat amb qui es compartirà el treball, qui el llegirà i com es presentarà al personal de la universitat i estudiants.

Abans d'iniciar qualsevol de les entrevistes, a partir del document de consentiment informat, s'ha indicat que les respostes són confidencials – dret que com a educador social he de respectar – i que si hi ha quelcom que no saben i/o no volen respondre, són lliures de no fer-ho. De fet, no es publicaran els noms reals a l'estudi (preservació de l'anonimat i la identitat) per evitar que la informació compartida pugui ser utilitzada en la seva contra, així com per assegurar els espais de salvaguarda i cura.

Finalment, per tal de preparar la sessió i validar la seva participació, s'ha facilitat el guió de l'entrevista (en francès i/o català) a les dones musulmanes seleccionades per tal de tenir una idea general del tipus de preguntes que es poden fer durant la conversa.

4. Marc contextual

En aquesta secció presento el context geogràfic i social on es duu a terme l'estudi, el qual permet emmarcar i entendre millor els relats i les experiències viscudes per les dones musulmanes, les protagonistes de la present recerca.

4.1. Breu presentació del suburbi parisenc de Sevrans

Sevrans és una comuna²¹ de la perifèria i/o dels suburbis parisencs, situada a 18 km del centre de la ciutat i la qual s'emmarca dins del Departament 93 de Seine-Saint-Denis. Amb un perfil poblacional jove, la població total és d'aproximadament d'unes 50.600 persones (2016), amb un 49% de població femenina i 51% de població masculina (2016). A més, segons dades de l'any 2015²², un 32% dels habitants eren d'origen immigrant²³ i un 23% dels residents no tenien la nacionalitat Francesa (Institut Nacional d'Estadística i d'Estudis Econòmics, 2015-2016).

Sevrans és considerada una de les zones més pobres de França, a la qual li manquen molts dels serveis bàsics (socials, culturals, educatius, entre altres), amb un alt nivell d'atur juvenil – d'un 40% (2016), especialment femení – i d'abandonament escolar, d'un 18% (2015), també per sobre de la mitjana nacional; de fet, segons també les dades de 2015, la meitat de la població no comptava amb cap tipus de

---

²¹ Segons la llei francesa, una comuna és una col·lectivitat territorial, poble o conjunt de pobles. Així doncs, el terme “comuna” es refereix a la divisió de França en poblats durant l'època de la Revolució Francesa. En canvi, en català, s'entén per comuna un conjunt de persones que viuen i treballen juntes, en una comunitat al marge de la societat organitzada, compartint propietats i responsabilitat (comuna hippy) (Glosbe)

²² Les dades demogràfiques més recents extretes de l'Institut Nacional d'Estadística i d'Estudis Econòmics són entre els anys 2014 i 2016.

²³ S'entén per “immigrants” aquelles persones nascudes fora del territori francès però que resideixen al país, hagin assolit o no la nacionalitat francesa posteriorment (Institut Nacional d'Estadística i d'Estudis Econòmics).

nivell formatiu o acadèmic, uns 20 punts per sobre de la mitjana francesa (Institut Nacional d'Estadística i d'Estudis Econòmics, 2015-2016).

El Departament està format per un total de deu barris, entre els quals destaco els barris de Beaudottes, Montceleux, Rougement i Sevrans Centre Ciutat, ja que són els més rellevants pel present estudi. Aquesta comuna presenta tres cases de barri (*maisons de quartier*, en francès) o centres socials: la de Marcel-Paul, Rougement i Edmond-Michelet; aquesta darrera és, justament, en la qual em centro per dur a terme l'estudi.

L'elecció d'aquesta població com a localització principal per l'estudi és deguda a la forta immigració que hi va haver a partir del segle XX, on els moviments de la població ocasionats per les guerres i la demanda de mà d'obra barata es van intensificar, fent que la comuna de Sevrans sigui rica en relació a la gran diversitat cultural que hi trobem. Tant és així que s'hi troben residents de fins a 76 nacionalitats diferents, la majoria de religió musulmana; també trobem que hi ha reservats diferents espais de culte per la religió musulmana, jueva, budista, catòlica, entre altres. Cal dir, però, que alineada amb els moviments migratoris actuals, la repartició de la immigració ha passat de ser majoritàriament europea per estar conformada per persones que arriben principalment de les ex-colònies franceses del nord i oest de l'Àfrica així com d'Haití (VV.AA., 2019).

Finalment, val a dir que per a molts francesos, el Departament 93 és sinònim de bandes juvenils, drogues i gueto; torres atrotinades i habitades per aquells als quals la misèria als seus països d'origen va arrossegar fins a França i, des dels atemptats de 2015 a l'Estadi de França, és també sinònim de terrorisme, ja que el cap dels atacs fou abatut al barri²⁴. I és que per molts francesos, la perifèria – una frontera administrativa, social, psicològica – és també el mirall còncav on convergeixen

---

²⁴ Per més informació, veure "[Atemptats a París](#)" (El País. 2015, 14 Novembre).

tots els problemes de França. A tall d'exemple, quan hi ha revoltes²⁵ o un atemptat, tots giren la vista acusadora cap a les zones on creixen els que millor encaixen en el perfil habitual dels suposats autors: homes joves amb arrels àrabs i/o musulmanes.

---

²⁵ Per exemple, com les que es van iniciar l'any 2005 a la comuna de Clichy-sous-Bois, al mateix Departament, on van morir dos joves musulmans, estenent-se la ràbia i frustració a les comunes adjacents, incloent-hi la de Sevran. Per més informació, veure "[Revoltes Clichy-sous-Bois](#)", on no sembla que hagin millorat massa les coses pels seus residents (Al Jazeera. 2017, 12 Juny).

5. Emmarcaments teòrics

Aquests estereotips (envers els musulmans) s'han traduït en sospita i por [...] En conseqüència, l'opinió pública i el sentiment social s'han centrat en la necessitat d'adoptar “mesures preventives” per defensar-se de la presència de musulmans “al nostre sòl” [...] Com aquests sentiments es presenten com a expressió de patriotisme i autodefensa, les sensibilitats islamòfobes que desperten troben legitimació i exculpació social. Per això podem parlar d'una islamofòbia inconscient, que no es percep com a discriminació sinó com a protecció i autodefensa (Martín, 2012:42-43).

En aquesta secció presento els emmarcaments teòrics que utilitzo per dur a terme aquesta recerca. En un primer bloc, presento conceptes bàsics sobre l'Islam. A continuació, presento el fenomen general de la islamofòbia, incloent-hi la construcció de “l'altre musulmà” i apunts sobre la islamofòbia a França. En darrera instància, exposo el fenomen de la islamofòbia de gènere.

5.1. L'Islam

L'Islam, com el cristianisme o el judaisme, és una religió monoteïsta i abrahàmica fundada al segle VII per Mahoma (570 o 571-632) i, els seus devots són les persones musulmanes. Islam (Al-Islam) és un terme que significa submissió a Al·là, obediència i pau. La seva fe defèn que Al·là (Déu) va revelar l'Alcorà al profeta Mahoma mitjançant l'Arcàngel Gabriel. Els pilars de la fe islàmica és troben l'Alcorà i la Sunna – la compilació dels dits i fets del profeta – a on s'expressen els missatges d'Al·là per la humanitat i on es dicten els preceptes que cal seguir per esdevenir una bona musulmana. Tot i això, per als musulmans, l'Islam és més que una religió, ja que també és un estat o un sistema social que gestiona i influencia les societats, l'existència humana i les seves relacions socials i polítiques. De fet, religió i estat es fusionen en el moment en el qual Mahoma, líder religiós però

també polític, funda un estat amb Medina com a capital (Bramon, 2013; López Camps, 2011).

Aquesta religió es divideix en dues grans corrents: la dels Sunnites, la principal de les branques amb un seguiment de 90% dels musulmans, i la dels Xiïtes que representen el 10% restant. L'aparició de diferents tradicions dins de l'Islam va sorgir a partir dels conflictes de lideratge, política i control de l'estat després de la mort i successió del profeta; en altres paraules, quan fou necessari decidir quins serien els líders de la comunitat islàmica. En aquest moment és quan els Xiïtes apareixen com a una branca de l'Islam tradicional (bàsic), ja que creien que el relleu havia de recaure sobre algun familiar del profeta, i escullen a Alí, cosí, gendre i fill espiritual de Mahoma. D'altra banda, els Sunnites consideraven que el profeta no havia designat un successor i que, per tant, l'*Umma* o comunitat islàmica havia de ser l'encarregada de trobar la persona més competent per fer-ho, amb l'única condició que havia de ser una persona pertanyent a l'aristocràcia de la Meca. Així, escullen a Abou Bakr que és un home molt proper al profeta però sense lligam de sang amb ell (Bramon, 2013; Hamid Abu Zayd; 2012; López Camps, 2011).

Però a part de les diferències pel que fa a l'elecció del líder, n'hi ha d'altres. Els Sunnites consideren que l'Alcorà i la *Sunna* són les dues fonts d'on emana la llei Islàmica. D'aquí el seu nom "Sunnites" que prové de la consideració que tenen per la Sunna. Els Xiïtes, en canvi, accepten la importància de la *Sunna* però no li atorguen cap caràcter sagrat. Un altre punt de discrepància es troba en la figura de l'*imam*, ja que per als Sunnites l'*imam* és únicament un guia en l'oració i, per tant, no esdevé una persona intermediària entre la persona creient i Al·là. En canvi, els Xiïtes veuen l'*imam* com una persona il·luminada per Al·là i una figura sagrada, sense pecat que, en definitiva, esdevé indispensable com a intermediària entre Al·là i els seus fidels (López Camps, 2011; Rico, 2015).

També trobem diferències pel que fa a el compliment d'alguns dels pilars de l'Islam. A tall d'exemple, els Sunnites resen cinc vegades al dia, mentre que els Xiïtes tan sols ho fan tres vegades. A més, aquests últims tenen l'opció de substituir la peregrinació a la Meca per una peregrinació al sepulcre d'Alí o al del seu fill Hussein, a la ciutat de Kerbala (Iraq). Per últim, trobem algunes diferències en les festivitats de cada un dels grups. Els Sunnites celebren dues grans festes, el Ramadà (*Eid al Fitr*) i el dia del sacrifici (*Eid al Kabir*). En canvi, els Xiïtes tenen com a festa més rellevant l'Aixura, que correspon al desè dia del mes de *Mubarram*, dia que es commemora la mort de Hussein, fill d'Alí. Tot i això, també celebren el final del Ramadà i el dia del sacrifici però són festivitats menys rellevants (López Camps, 2011; Rico, 2015).

Fetes aquestes diferències, cal distingir entre l'Islam i islamisme i entre musulmans i islamistes, dins dels quals també hi ha diferències. Els musulmans són aquelles persones que practiquen la doctrina religiosa de l'Islam mentre que l'islamisme és el "conjunt de projectes ideològics de caràcter polític" (Gómez, 2009). Cal afegir que aquest terme s'utilitza per caracteritzar un conjunt de discursos i tipus d'activisme que tenen en comú la reivindicació de la xaria com a eix del sistema islàmic estatal. En altres paraules, l'islamisme és la lectura de l'Islam per part de grups o organitzacions que tenen objectius polítics. Per tant, l'islamisme és la reinterpretació de la doctrina religiosa amb finalitats polítiques. Dins de l'islamisme hi ha diferents corrents, com la marxista, la liberal o la gihadista. Sovint es comet l'error de només parlar d'islamisme com a sinònim de gihadisme, sent una manera de criminalitzar a la resta d'interpretacions i presentar-lo com un aliat del terrorisme (Bramon, 2013; Izquierdo, 2013).

De fet, és important aportar un breu apunt de què s'entén per la ben coneguda "gihad". Gihad vol dir literalment "esforç [...] pot traduir-se com l'obligació dels musulmans de defensar la seva religió. Hi pot haver, per tant, una gihad espiritual, moral, mística i una gihad militar o "guerra santa" (Rico, 2015:134). El problema

rau en el fet que l'ús que determinats grups violents fan del terme, així com la islamofòbia occidental, ha portat al fet que s'oblidi la primera accepció i s'identifiqui la gihad amb el terrorisme i la guerra. Per tant, en parlar de gihadisme o de gihadistes, Occident exhibeix la seva ignorància respecte a l'Islam, ja que "els així anomenats són, en realitat, assassins; són terroristes sense cap altre qualificatiu i és convenient que no ens deixem enganyar amb el seu llenguatge pseudoreligiós ni amb falses atribucions que no fan més que afegir confusió a la confusió" (Bramon, 2013:43). Es pot concloure que el mal ús del terme és un dels factors que més contribueixen al distanciament entre Occident i l'Islam, o a l'enfortiment de la islamofòbia, com exposo a continuació (Rico, 2015).

5.2. La islamofòbia

Quan parlem de la islamofòbia²⁶ parlem de sentiments i actituds de rebuig i hostilitat cap a l'Islam i, per conseqüència, a les persones musulmanes, les seves comunitats i cultura. Aquest és un posicionament ideològic situat majoritàriament en les societats occidentals on, justament, les comunitats musulmanes són una minoria. Hi ha creences i actituds eminentment islamòfobes que s'expressen de diferents formes.

La islamofòbia és una ideologia, similar en teoria, funció i objectiu del racisme²⁷ i altres fenòmens similars que sosté i perpetua imatges negatives sobre l'Islam i els musulmans [...] Aquestes imatges determinen la forma en què el pensament

---

²⁶ L'ús del terme "islamofòbia" es va començar a utilitzar en els anys noranta, però la seva utilització no es va generalitzar en els mitjans de comunicació i l'àmbit acadèmic fins al 1997, any de la publicació de l'informe "[Islamofòbia: un repte per tots nosaltres](#)" del Think Tank Runnymede Trust. Especialistes a investigar sobre la diversitat cultural i ètnica, van elaborar un informe en què s'identificaven les actituds que alimenten la islamofòbia (Martín, 2012). Aquest informe és un punt d'inflexió, ja que va influir significativament la manera en la qual la islamofòbia es conceptualitzava però, a més, s'assegurava que la islamofòbia comencés a rebre, per primera vegada, un reconeixement públic i polític substancial.

²⁷ La Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància defineix el racisme com "la creença que, per motiu de la raça, el color, l'idioma, la religió, la nacionalitat o l'origen nacional o ètnic, es justifica el menyspreu d'una persona o grup de persones o la noció de superioritat d'una persona o grups de persones (CERI, 2007:49).

sobre l'islam i els musulmans es construeix i influeix en les relacions socials. En qualsevol cas, per considerar que un fenomen és islamòfob, un element "musulmà" o "islàmic" ha d'estar present, sigui d'una manera implícita o explícita (VV.AA., 2008:7).

A tall d'exemple, es creu que l'islam és quelcom homogeni, unitari, monolític, indivisible, estàtic i que no evoluciona. Se'l situa allunyat d'altres cultures i/o religions amb les quals suposadament no comparteix ni valors ni influències, i se l'inferioritza davant la cultura occidental – posicionada com si fos el centre del món, la superior, la que compta amb la veritat absoluta –, ja que se'l veu com quelcom primitiu, irracional, retrògrad, barbàric i masculista. A partir d'aquestes i altres falses percepcions es considera que l'islam és inherentment hostil, violent i una amenaça que fomenta el "xoc de les civilitzacions"²⁸. A més, s'infravaloren les crítiques que les persones musulmanes dirigeixen cap a Occident, tot naturalitzant-se, normalitzant-se, validant-se i/o acceptant-se les conductes discriminatòries i/o excloents cap a aquestes persones²⁹ (Bramon, 2013; Rico, 2015).

Tot i això, les premisses anteriors no són suficients per definir correctament la islamofòbia. Segons Bravo López (2010), el terme continua estant en el centre del debat pel que fa a la relació de la islamofòbia amb la intolerància religiosa, d'un costat, i amb el racisme i/o racisme cultural de l'altre. El professor Tariq

---

²⁸ El ben conegut "xoc de les civilitzacions" és una teoria que duu a terme una predicció pessimista de les relacions internacionals entre països o pobles. El seu ideòleg, Samuel Huntington, considerava que els conflictes internacionals no estarien motivats per arrels ideològiques sinó per les cultures i les seves identitats, així com les línies divisòries entre civilitzacions. "A mesura que la gent es vagi definint per la seva ètnia o religió, Occident es trobarà més i més enfrontat amb les civilitzacions no occidentals que rebutjaran frontalment els seus més genuïns ideals i valors" (Huntington, 1996).

²⁹ És important diferenciar entre criticar una religió o cultura i difamar-la. Les crítiques són totalment legítimes dins d'un marc de llibertat d'expressió, de consciència i sempre des del respecte. Mentre que la difamació busca fer mal, difondre mentides o falses afirmacions amb la finalitat de perjudicar la imatge d'una persona o d'un col·lectiu. D'aquesta manera es construeix una imatge negativa, odiosa, de por i ràbia que justifica qualsevol mena de violència cap a l'individu o col·lectiu en concret.

Modood³⁰ considera que la discriminació actual contra l'Islam s'ha d'entendre com a racisme, ja que es basa en la identificació “no europea dels seus practicants, per no ser blancs i per la seva percebuda cultura” (Modood i Werbner, 1997). Des d'aquesta perspectiva, el rebuig es dirigeix cap als musulmans com a poble, com un tot, i per tant agrupant dins el mateix paraigua totes aquelles persones que s'identifiquen o es llegeixen com a musulmanes; aquest fet afecta especialment a les persones migrants, fins i tot aquelles que no són musulmanes però que encaixen dins del perfil de persona musulmana a Occident (per exemple, per la seva aparença física, pels caràcters fenotípics o genotípics).

Perquè hi hagi islamofòbia ha d'haver-hi rebuig dels musulmans per la seva identificació amb un Islam percebut com a amenaça. El rebuig per altres motius com l'origen nacional, el color o la cultura és xenofòbia, racisme o “nou racisme². Per això, perquè sorgeixi la islamofòbia han de confluïr dos fenòmens: la consideració de l'Islam com a amenaça, i, d'altra, la identificació d'aquesta població amb aquest Islam amenaçant (la seva identificació com a musulmans per sobre de qualsevol altra forma d'identitat)” (VV.AA., 2008:3).

D'altra banda, analistes com en Javier Noya³¹ consideren que el rebuig es dirigeix únicament cap a la religió islàmica i que “en aquest sentit, és una forma d'intolerància religiosa” (Noya, 2007). D'altres autors han considerat que en la islamofòbia, allò religiós i racial s'uneix donant lloc, tal com indicava anteriorment, a una espècie de racisme cultural. Segons aquests, a Europa la identitat islàmica ha patit una racialització que identifica a les persones musulmanes pel seu origen ètnic i no per les seves creences. D'aquesta manera, la islamofòbia es dirigeix cap als musulmans per les creences atribuïdes en funció no de les creences individuals sinó de les col·lectives, passant de ser una identitat

---

³⁰ Tariq Modood és el director del Centre d'Estudis sobre Ciències Socials i Ciutadania a la Universitat de Bristol (Anglaterra) on també exerceix de professor.

³¹ Javier Noya és un analista sènior de la imatge internacional i opinió pública d'Espanya a l'Institut Real Elcano.

religiosa voluntària i individual a una d'involuntària i col·lectiva. "Així, les persones musulmanes queden despulades de qualsevol altra condició i només existeixen en la seva condició de musulmanes" (VV.AA., 2010:14) (Dunn et. Al., 2007; Meer, 2008; Meer i Noorani, 2008; Meer i Modood, 2009).

L'etiqueta de musulmaneat amb la que s'identifica, a vegades s'encasella i s'intenta desprestigiar a un individu o comunitat va més enllà de la seva pròpia adscripció, depèn d'altres factors, com pot ser la visió tendenciosa que tenen de nosaltres vers l'altre" (Muñoz i Grosfoguel, 2012:171).

Dit això, davant d'aquesta controvèrsia en relació a una definició comuna o consensuada de la islamofòbia, personalment em decanto per posicionar-me d'acord als pensaments de Martín Muñoz i Grosfoguel (2012) que entenen finalment la islamofòbia com una realitat en expansió que ha de ser nomenada i combatuda.

[...] com una forma de llegir el que està passant, d'expressar la realitat i el present, mostrant les seves pràctiques. És a dir, islamofòbia seria un terme / concepte construït com a contenidor universal de significat i pràctiques socials, independentment dels condicionants contextuais d'acord amb el que fins ara s'han anat construït" (Martín Muñoz i Grosfoguel, 2012:169).

Segurament, cal seguir amb un debat més profund sobre el concepte de la islamofòbia, des de tots els seus vessants (etimològic, racial, cultural, religiós, com a llibertat d'expressió, etc.), però el que és cert és que el fenomen està prenent força en l'actualitat i permet visibilitzar i alarmar sobre la creixent violència i discriminació que pateixen les persones musulmanes a Europa.

5.2.1. La construcció de l'altre musulmà

Un cop definit el terme, cal identificar i analitzar algunes de les conseqüències de la islamofòbia en la realitat vital de les persones musulmanes, així com s'organitza el discurs discriminatori des d'Occident on, com indicava anteriorment, neix i

creix principalment aquest fenomen. I és que segons una relació de dominació i del racisme epistemològic, s'estableix una alteritat que duu a considerar errònia tota saviesa aliena, cultura i/o religió diferent de l'occidental, jutjant-se i qüestionant-se qualsevol coneixement i existència de "l'altre" des de les creences occidentals. Així, des de la superioritat epistemològica d'Occident sorgeix la idea de "l'Orientalisme", i per tant, la imatge de "l'altre musulmà". L'Orientalisme es basa a simplificar i homogeneïtzar el món musulmà en estereotips sobre persones i cultures considerades inferiors, retrògrades, primitives, immutables, i en definitiva, com a persones violentes, essencialistes o diabòliques (Said, 1990).

A partir d'aquesta alteritat i en possessió de la "veritat" occidental, s'organitza i construeix tot l'imaginari social i col·lectiu que, sense ajustar-se a la realitat, utilitza tota mena de clixés i prejudicis, validats des de fa segles, per definir a l'altre. La construcció d'aquest "altre" es duu a terme en quatre passos:

1. Se l'homogeneïtza, de manera que tot l'Islam o tot musulmà és igual, només existeix un model;
2. Se'l considera part d'una alteritat que el defineix, de manera que tot musulmà és diferent de mi;
3. Se'l considera nociu, de manera que l'Islam o tot musulmà és perillós, una amenaça; i
4. Se'l considera immutable o inassimilable, de manera que la persona musulmana no canvia ni s'adapta.

Aleshores, per aquestes raons, es valida la idea d'exterminar-los, com ja va passar en el 1945 amb els jueus (Alba Rico, 2015) o, com afirma Grosfoguel (2013), els europeus ja han practicat anteriorment racisme i sexisme epistemològic en els

quatre grans genocidis³² i “epistemicidis”³³ del segle XVI i, sembla que, en ple segle XXI, ho poden tornar a fer: contra jueus i musulmans a l'Al-Àndalus, contra els indígenes africans i americans, i contra milions de dones europees cremades a la foguera per bruixes.

En conseqüència, es considera tot allò proper o relacionat amb l'Islam perillós i amenaçador per al benestar i la supervivència d'Occident, obviant, fins i tot, que les principals víctimes del terrorisme en nom de l'Islam són persones de les comunitats musulmanes que viuen en països d'Àfrica i Àsia. Aquesta por al musulmà, al diferent, al desconegut és, alhora, alimentada per la classe política i les seves lleis o polítiques migratòries, pels mitjans de comunicació, pels líders d'opinió, pels aparells de seguretat pública i de la intel·ligència, per membres del món de la cultura i/o per la societat en general, entre altres. I és que no es pot obviar que l'opinió pública duu a terme un judici paral·lel, mediàtic, pernicios i molt perillós, especialment a través de les xarxes socials.

D'altra banda, els musulmans – però també els estrangers, els migrants, “l'altre” – esdevenen el punt de mira de qualsevol malestar o frustració que apareix en les societats europees – tals com la crisi econòmica, la pobresa, l'atur, la delinqüència, la violència sexual, etc. –, creant un imaginari social i col·lectiu que els criminalitza i culpa de tots els problemes socials existents que pugui sorgir. Tot plegat, és la base d'un caldo de cultiu que fàcilment porta de la por a l'odi, el qual s'acaba traduïnt en prejudicis, discriminació així com expressions d'odi i violència. A tall d'exemple, es pot pensar en l'atemptat terrorista contra dues mesquites de Nova Zelanda, el qual fou retransmès a través de les xarxes socials pel terrorista com si es tractés d'un videojoc (Plataforma Ciutadana Contra la Islamofòbia, 2017:11).

---

³² S'entén per genocidi qualsevol dels actes perpetrats amb la intenció de destruir total o parcialment un grup nacional ètnic, racial o religiós (desplaçaments forçats, matances massives, prevenció de la natalitat, etc.) (Nacions Unides, 1948).

³³ S'entén com a epistemicidi la destrucció sistemàtica de qualsevol base de coneixement indígena per part de les forces colonitzadores, com les europees i les nord-americanes (blanques o descendents de les europees) (Sousa, 2010).

És evident, doncs, que Occident oprimeix i domina l'Islam a partir de clixés universals, repetitius i monòtons, que aconseguen que s'estigmatitzi a tota persona musulmana pel sol fet de ser-ho i, d'aquestes, les que més pateixen són les religioses. De fet, un fenomen freqüent és com les persones islamofòbiques justifiquen els seus arguments a partir de demostrar, per exemple, que hi ha musulmans no religiosos que s'han "integrat, assimilat" – i per tant, és possible canviar, ser modern, convertir-se en occidental, semblar-se a mi –, en comparació a aquell que practica la religió i que té més probabilitat de "radicalitzar-se" i caure en les mans de grups extremistes; aquest darrer, evidentment, és qui rep les crítiques, violència i discriminació perquè no vol abandonar ser "l'altre" ni integrar-se en la cultura i societat "alliberadores" (Bramon, 2013).

5.2.2. La islamofòbia a França

L'espectacle d'oficials de policia que patrullaven les platges de França a l'estiu de 2016, assenyalant a les dones musulmanes les quals duïen un banyador que consideraven que violaven els "valors republicans" – sent obligades a treure-se'l o a pagar una multa – ha estat considerat un dels episodis més grotescs d'una sèrie d'intervencions "republicanes" dirigides a vigilar, analitzar i/o corregir sobre el que porten les persones musulmanes, el que mengen, on pregunten i com neden. El 2004, una aliança que va des de l'extrema esquerra a l'extrema dreta va garantir la prohibició del vel islàmic a les escoles. El 2010, un diputat comunista havia unit esforços amb un col·lega de dretes per aprovar una llei que prohibia l'ús del niqab i del burka en públic. I a aquests exemples, se'n podrien afegir d'altres dirigits, en veu dels mateixos dirigents francesos, a defensar la República (Barreto i Rodríguez, 2016; Engy, 2017; Lebourg, 2012; Plenel, 2016; Silverstein, 2008).

No són pocs els que creuen que França té un gran problema amb la islamofòbia, com en un moment donat va tenir un problema amb l'antisemitisme. És interessant recuperar el llibre d'Émile Zola, "Jo acuso", escrit l'any 1896, escrit com a reacció a la condemna injustificada de traïció d'Alfred Dreyfus, oficial de

l'exèrcit jueu. Avui, aquest fet és sovint citat com un exemple de com els valors republicans van triomfar contra la reacció antisemita. Aleshores, les coses no eren tan senzilles. El govern republicà de l'època, sota la pressió de la premsa antisemita, havia col·lidit amb l'exèrcit en el tracte injust de Dreyfus. Inicialment, Zola estava gairebé sol entre les personalitats públiques en oposar-se a l'antisemitisme sancionat per l'estat. Es va enfrontar a càrrecs judicials i es va exiliar. "Un dia, França em donarà les gràcies per haver ajudat a salvar el seu honor" (Zola, 2003:20), va declarar. I així ho va demostrar. Avui dia, els valors "universals" rescatats per aquells que van arribar a la defensa de Dreyfus s'estan desplegant per essencialitzar i estigmatitzar la població musulmana de França. Les indicacions d'afiliació a l'Islam s'interpreten com una amenaça "comunitària" per a la República, simbolitzant un enemic que es troba dins, però també és una manera de fer front a la legislació antiracista, ja que parlar de l'Islam és una manera de parlar de la immigració sense arriscar-se a partir sancions legals. I és que el rebuig dels pobres i dels immigrants "van de la mà [...] l'ordre social que molesta o amenaça construeix la seva exclusió, fent-los indesitjables, excedents o inútils. (Simmel a Plenel, 2016:42) (Barreto i Rodríguez, 2016; Engy, 2017; Plenel, 2016; Silverstein, 2008; Zola, 2003).

Un símil de què succeeix amb la població musulmana francesa el trobem en la població gitana, ja que han estat també diversos els caps de l'estat francès que han qüestionat la seva capacitat d'integració, afirmant que no tenen la "vocació" per romandre a França. Amb aquesta estigmatització de la població gitana francesa com a "estrangers absoluts" ha fet més fàcil crear altres "comunitats diana" de persones indesitjables, com seria el cas dels musulmans. Així, la construcció de diferents categories, o jerarquies, dins de la població, facilita la seva exclusió i permet que la qüestió social de França sigui "ètnica" i oculta. Aquests processos no són nous, ja que com indica Plenel (2016), pensadors com Karl Marx i Rosa Luxemburg van advertir a l'esquerra francesa del segle XIX que el seu paper era entendre la religió i no pas optar per l'anticlericalisme que dominava el

republicanisme de classe mitjana, ja que agitar la religió era una distracció de les qüestions socials i democràtiques (Barreto i Rodríguez, 2016; Engy, 2017; Plenel, 2016; Silverstein, 2008).

Però l'esquerra francesa actual no ha sabut mantenir aquestes lliçons i tot ha facilitat que avanci el racisme i l'autoritarisme i, per tant, que avanci la islamofòbia. De fet, la mateixa societat francesa, històricament vulnerable, s'ha vist soscavada per la guerra contra el terrorisme i pel mite del "xoc de civilitzacions". La intolerància és alimentada pels polítics que vénen la idea que la societat està en risc, i que els drets i les llibertats han de reduir-se per defensar-los, reduint sovint les intervencions polítiques a les intervencions policials (Barreto i Rodríguez, 2016; Lebourg, 2012; Plenel, 2016; Silverstein, 2008).

Aquí està la relació de França amb el món, tant pel que fa a la seva capacitat d'adaptar-se a la diversitat de la societat moderna com a establir una relació dinàmica amb la resta de la humanitat. Però aquest procés es veu impedit no només pels elements esmentats sinó també per un fracàs entre les elits franceses per acceptar que França s'ha convertit en una societat multicultural. Històricament, la integració a França s'ha basat en les relacions desiguals establertes durant l'època colonial, quan "l'altre només era reconegut com a tal segons la bona voluntat del dominador" (Plenel, 2016:72). Aleshores, en el nucli del problema de França trobem "la demanda neo-colonial d'assimilar a una part dels nostres compatriotes (de cultura islàmica, d'origen àrab, de pell negra, etc.), a esborrar-se i dissoldre's, en definitiva, a blanquejar-se. El requeriment és, en altres paraules, el de desaparèixer per ser acceptat" (Plenel, 2016:72). La demanda d'assimilació es compara aquí amb les possibilitats de reinventar França combinant "[...] l'universal i el singular, la solidaritat i la diversitat, la unitat i la pluralitat" (Ibíd:72). No obstant això, per a les elits responsables de tres dècades de desregulació i finançament, els mecanismes de divisió tenen un propòsit útil per enfrontar els pobres entre si, evitant que les seves experiències comunes i

habituals d'habitatge, ocupació i comunitat forgin el tipus d'unitat que podria desafiar les regles establertes (Barreto i Rodríguez, 2016; Dursun, s.a.; Engy, 2017; Lebourg, 2012; Plenel, 2016; Silverstein, 2008).

5.3. La islamofòbia de gènere

La islamofòbia és [...] *generitzada*, és a dir, es troba intrínseca, transversal i estructuralment travessada pel gènere. No hi ha islamofòbia sense gènere. I ho està triplement: des del punt de vista de qui o què la genera, com es genera i sobre qui incideix en major mesura (Adlbi Sibai, 2017:4).

Com indicava anteriorment, el rebuig i hostilitat que viuen els musulmans i les musulmanes a Europa està molt vinculat a la imatge estereotipada que es té del món i la cultura musulmana³⁴. En aquesta construcció de la diferència – o els famosos binomis de nosaltres / ells, Occident / Orient, entre altres – el gènere és un element clau i decisiu. I és que des d'una posició etnocentrista es considera que les dones musulmanes són “víctimes dependents en un estat de semi-esclavitud” (Moualhi, 2000:293) subdesenvolupades, analfabetes, reprimides sexualment, pobres, oprimides i/o alienades, entre altres. Es té la percepció que els països àrabs i/o musulmans són “un conjunt de cultures, països i civilitzacions especialment cruels i opressors amb les dones en l'exercici del predomini social masculí” (García et al., 2011:286). Així, el rebuig cap “a l'altre musulmà” es vincula amb el suposat tracte masclista que té aquesta cultura i religió cap a les seves dones. De fet, es considera que l'Islam com a religió és sexista i és vist com el

---

³⁴ Aquesta actitud hostil cap a l'Islam es basa, com indicava anteriorment, en la creença d'un grup que la seva seguretat i valors bàsics es troben amenaçats per un grup diferent del propi, creant així el respecte i la seguretat al voltant de l'endogrup, en contraposició al rebuig i hostilitat quant al que aquest "grup" concret es refereix (Goikolea, 2012; Lacomba, 2005).

sistema que origina aquesta discriminació per raó de gènere³⁵. Cal tenir en compte que “els components patriarcals en la cultura islàmica no són diferents dels que trobem arreu del món” (García, et al., 2011). De fet, Hallar Adberrahman considera que “les manifestacions culturals patriarcals de dominació discriminació i sotmetiment cap a les dones, prové de les societats europees que s'autodeterminen liberals” (Adberrahman, 2015:41). És, doncs, a partir d'una prepotència intel·lectual europea que s'adjudica un paper de víctima passiva a les dones musulmanes.

Recuperant els valors bàsics propis de “la nostra” societat, queda reflectida la islamofòbia ancorada a la fal·làcia de justícia i l'assistencialisme a què sotmetem – des de la perspectiva europea – als països àrabs i musulmans pel que fa a les desigualtats existents entre homes i dones. Per tant, des de la mateixa concepció de la islamofòbia ja es determina el paper diferenciador de la dona, fet que desemboca, concretament, en la conformació de la islamofòbia de gènere. Aquest fenomen més específic té el seu origen en com es relaciona la islamofòbia amb les altres formes d'exclusió, però tot plegat analitzat des de la perspectiva de gènere, partint, al seu torn, del fet que ser dona és inherentment problemàtic a tots els àmbits i arreu del món (Martín-Muñoz, 2005).

Tal com evidència Rivera de la Fuente, després dels diversos atacs a París – en contraposició a la persecució dels musulmans després de l'11S a Nova York –, la violència, en la línia de la temàtica exposada, “apunta de manera desproporcionada a les dones” (Rivera de la Fuente, 2016). Aquesta mateixa autora, defensa que la islamofòbia s'ha convertit en un problema de gènere per dues raons:

D'una banda, el discurs islamofòbic explota la imatge de les dones musulmanes a través de representacions que la posen en el lloc “d'eterna víctima”. De l'altra,

---

³⁵ Aquestes consideracions es duen a terme obviant, en tot moment, el sexisme i el sistema patriarcal en els països europeus, de tradició cristiana, que “des de 1492 és un món modern colonial, capitalista, patriarcal, sexista, racista, blanc, militar, occidentalocèntric i cristianocèntric” (Grosfoguel, 2013:42).

perquè aquesta narrativa d'aversion contra l'Islam i els seus seguidors té la seva arrel en el colonialisme; per tant, una forta càrrega patriarcal. La identitat religiosa expressada a través del *hijab* i la percepció que hi ha d'aquest, com a sinònim d'opressió i extremisme, fa de les dones un objectiu reconeixible i de fàcil accés per a la violència (Rivera de la Fuente, 2016).

Un punt d'inflexió en tractar el tema de la islamofòbia de gènere és la generalització que s'estableix; si ja es coneix que tota generalització exclou la realitat, cal analitzar-la profundament, ja que en referència a les dones musulmanes, existeixen múltiples realitats, contextos, interpretacions de l'Islam, classe social i nivell d'instrucció i adquisició del saber (Terrón, 2012). Com a molt, i en la mateixa línia de Rivera de la Fuente, és molt important la convergència de tot això amb els canvis socials produïts i en procés, concretament sobre aquestes interpretacions religioses. Per tant, i mostrant aquesta gran diversitat – que es contraposa a la generalització que s'estableix des d'Occident – amb les diferents realitats socials en països on la dona queda relegada a l'àmbit privat, encara que en molts altres les dones musulmanes han accedit i promocionat en l'àmbit públic amb càrrecs i funcions similars als de les societats occidentals.

Un altre punt a tenir en compte pel que fa a la islamofòbia de gènere és l'ús del terme generalitzador de “les dones musulmanes”, com si totes fossin iguals, com si es tractés d'un grup homogeni, estenent una visió única, estereotipada i allunyada de la realitat de cadascuna de les dones musulmanes (Zahra Ali, 2012). El factor clau de l'homogeneïtzació de les dones musulmanes és l'ús del vel islàmic o *hijab*³⁶, que s'estableix com a pilar de la islamofòbia de gènere en societats europees, incloent-hi la francesa.

El vel ha estat un element clau per a la consolidació d'una imatge específica de les “dones orientals”. Així doncs, se les va classificar en “categories intel·lectuals

---

³⁶ La paraula “hijab” significa en àrab “amagar”, “ocultar a la vista”.

i essències immutables” que contraposen la inferioritat de la “dona oriental” i d'Orient a la superioritat d'Occident i la “dona occidental” (Nogué i Villalonga, 1999 a Goikolea, 2012).

D'aquesta manera, el vel islàmic té el seu paper potenciador en la diferenciació de la dona oprimida en contraposició de la dona com a símbol d'alliberament; corresponent al binarisme de la dona musulmana vetllada versus la dona “occidental” (Goikolea, 2012). En altres paraules, des d'Europa, la imatge de la dona musulmana amb vel té l'efecte que Mohanty (Silva i Mendes, 2015) anomena *boomerang*, ja que funciona en contraposició d'una “dona occidental lliure i alliberada que silencia i oculta simultàniament la desigualtat de gènere i la violència masclista, sexista i patriarcal en les societats occidentals” (Adlbi Sibai, 2017:6). Per tant, des d'aquest punt de vista, es creu necessari prescindir del vel per tal d'empoderar-se i d'alliberar-se, fet que esdevé discriminatori i racista.

El rebuig de l'Islam esdevé més rellevant en alguns països, a causa dels símbols de pertinença religiosa i, més concretament, per l'ús del vel per part de les dones. I és que es parteix de la base que el *hijab* és un element de dominació o discriminació de l'Islam (i dels homes musulmans) cap a les dones, sovint barrejant les pràctiques del sistema patriarcal dels països àrabs i/o musulmans amb l'ús del *hijab*. Per tant, s'acostuma a creure que el vel és només una imposició masclista pròpia de l'Islam (Torres, 2013) quan, realment, són múltiples i diverses les raons per les quals les dones musulmanes el duen, des d'imposicions familiars o legislatives, segons el país, fins a un ús simplement cultural o tradicional. D'altra banda, també existeix un “ús conscient i militant com a símbol de reivindicació identitària o política. O perquè simplement creuen en Déu” (Abderrahaman i Pérez Viejo, 2015:40). Si més no, encara que per molts sigui difícil d'entendre, el vel possibilita l'adquisició de respecte i l'accés a certs espais on no podrien accedir si anessin “descobertes”.

En referència a “l'alliberament”, i específicament a les formes de vestir i al *hijab*, l'anàlisi dels textos religiosos de l'Alcorà realitzats per De Miranda (2010)

exposen, en termes generals, l'ús d'un tipus de vestimenta més modest en presència de persones que no pertanyin al cercle familiar de les dones. Per tant, la vestimenta no es concep com una exigència original de l'Islam, ja que "l'abstenció de mostrar el cos en excés o cobrir el pit són exigències de vestimenta que es poden trobar en àmbits tradicionals cristians, judaics, hindús o altres" (De Miranda, 2010).

Així doncs, segons De Miranda, s'entén, des d'una perspectiva social respectuosa amb la diversitat religiosa, l'ús del *hijab* com "un signe extern d'adhesió a un projecte de vida" (Ibíd). Des del vessant més negatiu de la temàtica tractada, els principals problemes analitzats des de les societats occidentals van més enllà d'entendre l'ús del vel com una simple forma de vestir establint, sinó que veuen l'ús del vel islàmic com una problemàtica referent a la qüestió de gènere, a l'estatut de la dona en l'Islam i a les normes islàmiques (de Miranda, 2010)³⁷.

Per tant, "la imatge generalitzada que associa la dona amb vel a ser submissa ha de ser qüestionada" (Terrón, 2012), ja que, d'aquesta manera, estem estigmatitzant, categoritzant i fomentant els estereotips pel que fa a la submissió, abnegació, vulnerabilitat, dependència i homogeneïtzació de les dones musulmanes i la seva cultura. Estaríem infligint, així, una forma de violència simbòlica podent ser aquesta violència psicològica pel que fa a la interpretació i sensació de la persona sobre la qual s'exerceix.

---

³⁷ Un exemple ha estat la polèmica de l'*Hijab* Running, un vel que la marca francesa Decathlon volia començar a comercialitzar a França per tal de, segons els seus arguments, - segons ells - facilitar la pràctica de l'esport i respondre a les demandes de les esportistes musulmanes. La polèmica va esclatar a les xarxes [socials](#), especialment a Twitter, on des de diferents partits polítics, tant de dretes com d'esquerres, es van pronunciar en contra d'aquest producte, acusant Decathlon de "sotmetre's a l'islamisme que tan sols tolera les dones velades" (Guirous, 2019). A partir d'aquí, la pressió social, els insults i les amenaces de la població francesa van ser prou importants perquè l'empresa decidís retirar el producte dels seus establiments francesos mitjançant un comunicat de premsa oficial. D'aquesta manera, el *hijab* creat per possibilitar una pràctica esportiva més confortable a les dones musulmanes, una part important de la societat francesa, no estarà disponible, tenint present que darrere d'aquesta ofensiva i campanya de rebuig hi ha, bàsicament, la defensa de la laïcitat republicana francesa.

Davant d'aquestes afirmacions i generalitzacions establertes i arrelades de ple a l'imaginari social i col·lectiu de les societats occidentals, cal desmitificar i desarticular els estereotips evitant i corregint generalitzacions, a més de treballar per la desvinculació del pensament general entre Islam i població musulmana (Etxeberria , Ruiz i Vicente, 2007 a Goikolea, 2012). Pel que fa a aquestes diferenciacions, cal afegir la necessitat de separar la concepció de la dona musulmana lligada al *hijab*, ja que no tota dona practicant fa ús d'aquest i altres símbols. Sumant a aquests, el factor colonial atribueix la inquietud de les societats occidentals pel que fa al *hijab* a la identitat colonial hegemònica. És a dir, estableix una relació directa entre la diferència sexual i cultural que es manifesta amb el simbolisme del *hijab* des de la perspectiva occidental (Meyda Yegenoglu, 1988 a Nash, 2000).

Finalment, donada la conjunció de factors que comporten la islamofòbia de gènere, un dels quals és la problemàtica de la dona, sent aquest un component estigmatitzador de base en les dones pel sol fet de ser-ho i patint, així, una doble estigmatització en qualsevol dels diferents àmbits d'exclusió, cal tenir present en l'estudi l'existència de dones musulmanes no-velades que, tot i que sovint estan invisibilitzades, estan presents també en les societats occidentals i són també víctimes de la islamofòbia de gènere.

6. Dones musulmanes a Sevrán: realitats i experiències

En aquesta secció presento la informació recollida a partir de les entrevistes amb les dones musulmanes de Sevrán. La informació obtinguda ha estat posada en relació i triangularitzada amb l'anàlisi documental.

La presentació dels resultats obtinguts s'ha estructurat a partir d'una breu presentació de les cinc dones participants, per seguir amb l'anàlisi de les entrevistes a través d'un relat conjunt que s'estructura a partir de les temàtiques tractades en el treball.

6.1. Les dones musulmanes entrevistades de Sevrán

Previ als resultats, presento, breument, a les dones entrevistades. A petició de les participants no s'utilitzen els noms reals.

Dona 13⁸

Dona musulmana sunnita de 28 anys, nascuda al nord del Marroc, concretament, a la ciutat de Nador. Va arribar a Sevrán l'any 2014. Té la nacionalitat espanyola.

Amb 3 anys va arribar a Espanya amb els seus dos germans i la seva mare per retrobar-se amb el seu pare. Va finalitzar el batxillerat i va realitzar dos cicles formatius. Actualment, treballa com a tècnica de telefonia per a l'empresa France Telecom.

Amb 18 anys es va casar amb el seu primer marit, un home a qui defineix com a extremadament masculista. Aquest matrimoni va durar 2 anys. Posteriorment, va conèixer el seu segon marit amb qui va emigrar a França quan ella tenia 23 anys i on va formar una família.

---

³⁸ Entrevista realitzada a casa de la informant, el dia 3 de Maig a les 17:30 hores. La durada de la conversa va ser d'1 hora i 5 minuts.

Dona 2³⁹

Dona musulmana de 17 anys, nascuda al suburbi parisenc de Livry-Gargan. Tot i que és nascuda i criada a França, els orígens de la seva família es troben a Algèria, concretament, al poble de Ras El Oued. Actualment, viu a Sevran, però gran part de la seva família es troba en altres barris propers.

Està estudiant primer de batxillerat en un centre d'alt rendiment per a esportistes, ja que és jugadora de *water polo*.

Dona 3⁴⁰

Dona musulmana sunnita de 25 anys, nascuda a París i de nacionalitat francesa. Els orígens familiars es troben al Marroc, on actualment, hi viu quasi tota la família excepte els seus pares, algunes tietes i un oncle.

Va arribar al barri de Sevran quan tenia 2 anys. És soltera i treballa com animadora en el centre social Maison du Quartier Edmond Michelet.

Dona 4⁴¹

Dona musulmana sunnita amb vel de 72 anys, nascuda a Algèria, a la ciutat de Nedroma. És vídua i jubilada. Va arribar a França l'any 1954 quan tenia 7 anys. Gaudeix d'un certificat de residència algerià.

Abans d'arribar a França, vivia a la muntanya, a la casa dels avis paterns, amb els seus germans i la seva mare. Allà es guanyaven la vida amb l'agricultura. Abans

---

³⁹ Entrevista realitzada per telèfon, el dia 15 de Maig a les 21 hores. La durada de la conversa va ser de 45 minuts.

⁴⁰ Entrevista realitzada a la Maison du Quartier Edmond Michelet, el dia 17 de Maig a les 11:30 hores. La durada de la conversa va ser de 45 minuts.

⁴¹ Entrevista realitzada a la Maison du Quartier Edmond Michelet, el dia 20 de Maig a les 15 hores. La conversa va tenir una durada d'1 hora i 6 minuts.

d'arribar a Europa, van passar un any al Marroc i, posteriorment, el seu pare els va dur fins als afores de París.

Va realitzar els seus estudis de comerç a França, treballant posteriorment en diferents notaries.

Dona 5⁴²

Dona musulmana sunnita amb vel de 46 anys, nascuda al nord del Marroc, concretament, a Nador. Està casada i té quatre fills. Va arribar a França l'any 2000 i té la nacionalitat francesa.

Va néixer en una família nombrosa de nou germans, sis dones i tres homes. Ella és la penúltima i la més jove de les dones. Va cursar el batxillerat al Marroc. Posteriorment, la van casar i es va veure obligada a deixar els estudis. Més endavant, es va divorciar, ja que va rebre abusos per part del seu ex-marit.

Actualment, es troba a l'atur per voluntat pròpia, i amb el seu temps lliure participa com a voluntària en diferents associacions, impartint cursos d'àrab, d'anglès i de francès.

6.2. El relat conjunt de les dones musulmanes de Sevrans

La relació amb l'Islam

El punt en comú que s'identifica en totes les dones entrevistades és que totes elles es declaren religioses i practicants. La informant 3 declara que practica la seva religió, però no excessivament. Aquesta dona també explica que cal entendre la religió com a quelcom personal i no pas públic, com quelcom que no cal anar mostrant o fent visible davant de la resta de la societat.

No cal que mostris de quina religió ets en l'espai públic (cita dona 3).

---

⁴² Entrevista realitzada a la Maison du Quartier Edmond Michelet, el dia 20 de Maig a les 10 hores. La durada de la conversa va ser d'1 hora i 19 minuts.

Totes assisteixen a la mesquita, però no ho fan de la mateixa manera que els homes. Elles, tot i resar les cinc vegades al dia que s'exigeix a les musulmanes sunnites, van al temple ocasionalment. Algunes d'elles només ho fan en dates assenyalades, per exemple, al final del Ramadà o durant l'*Eid*. D'altres, aquelles que tenen més càrregues familiars, hi van quan el temps i l'organització familiar els hi permet.

Les dones tenen el dret de quedar-se a casa per resar, no tenen l'obligació d'anar a la mesquita; així no han de deixar els fills sols a casa o l'olla al foc (cita de la dona 5).

Els motius que les duen a assistir a la mesquita són diversos; per exemple, és una manera de seguir en contacte amb la cultura i tradicions familiars, per apropar-se a Déu, per sentir-se millor amb elles mateixes, per relacionar-se amb altres persones de la comunitat i/o per escoltar els missatges de l'Imam durant l'oració col·lectiva.

Anar a la mesquita és com un despertar, trobar el bon camí i reconèixer els errors comesos (cita dona 5).

Davant la pregunta si consideren l'Islam com un sistema cultural, religió, etc. masclista i patriarcal, han estat diverses les respostes aportades. Així, les tres entrevistades d'edat més avançada afirmen que ho és.

El meu ex-marit era masclista, no em deixava fer res sense ell, escoltava totes les converses que mantenia i m'obligava a vestir-me com ell volia (cita dona 1).

Tot i això, totes continuen el discurs dient que el masclisme i les actituds sexistes no són quelcom exclusiu de l'Islam, sinó que moltes altres societats, sistemes culturals i/o religions també ho són, incloent-hi a la mateixa Europa.

De sexisme n'hi ha hagut i n'hi haurà sempre, a tot arreu, per a les musulmanes i per les no musulmanes [...] Perquè l'home es creu superior a la dona, ens pren com si fóssim un objecte quan ens necessiten. M'he sentit així alguna vegada i sempre m'he preguntat aquestes coses [...] Ha estat creat pels homes, dient-nos el que més els convenia: que les dones no han

d'anar a l'escola ni a treballar[...] Com podem aprendre a enfrontar-nos-hi?" (cita dona 4).

En canvi, les dues entrevistades més joves, consideren que l'Islam no és en cap cas masclista i tampoc creuen que sigui un sistema patriarcal.

Com a musulmana, considero que he tingut les mateixes experiències que pot tenir qualsevol noi o home de la meua edat a l'escola i la feina. L'Islam no és patriarcal (cita dona 3).

Ser dona i musulmana a Sevrán: els espais que ocupen les dones musulmanes

Pel que fa a la vida de les dones al barri de Sevrán, totes elles se senten dones lliures, amb la possibilitat de pensar per elles mateixes i prendre les seves pròpies decisions.

A més, totes elles declaren moure's per tot el barri sense problemes. Tot i això, una de les dones que duu el *hijab*, des de fa sis anys, reconeix haver canviat la forma de desplaçar-se des que el porta per tal d'evitar algunes situacions molestes.

Abans em desplaçava sense cap problema a peu o en transport públic. Però ara, des que el porto, he començat a veure i patir comportaments que no m'agraden: insults, escopinades, mirades discriminatòries, etc. Per això, sovint, em desplaço en cotxe (cita dona 5).

Totes elles consideren que en alguns espais públics no són ben vistes, per exemple, als bars. Tot i no ser una prohibició directa ni prescriptiva de l'Islam, el fet d'estar en un bar és quelcom mal vist per la resta de la comunitat musulmana, sobretot pels homes.

S'ha inculcat a la dona musulmana que els bars són espais exclusivament pels homes i està mal vist que una dona hi vagi. Aquesta prohibició és transmesa per familiars, conegut i amics (cita dona 3).

D'aquesta manera, les dones opinen que tenen dues opcions: auto-reprimir-se d'anar als bars o decidir anar-hi sota les mirades desafiants, insinuacions i/o comentaris sexistes per part dels homes que hi ha als bars; sobre això, cal també afegir les crítiques i prejudicis que reben per part d'altres persones del barri.

Anar a un bar portant el vel pot ser motiu de mirades indiscretes, però si la dona ho ignora, generalment, no hi ha cap problema (cita dona 1).

Mai he vist cap bar on es prohibeix l'entrada de les dones, tot i que, això sí, els homes que hi ha, se t'insinuaran (cita dona 5).

Diuen que, normalment, si accedeixen als establiments ho fan acompanyades d'algun home conegut o per fer una breu consumició. També hi ha qui entra als bars per fer una compra ràpida, ja que alguns disposen d'estanc dins del mateix local.

Entro al bar cada matí amb el meu marit, però no per beure "alcohol" sinó per prendre un cafè (cita dona 1).

Si entro és per comprar segells, però mai per consumir (cita dona 5).

Tot i negar que hi hagi una polèmica pel que fa a l'accés als bars - polèmica, com indicava anteriorment, sorgida a partir de la investigació al barri d'un programa de televisió⁴³ -, reconeixen que cap o gairebé cap dona musulmana del barri visita els bars. Creuen, però, que sí que ho fan en altres ciutats franceses o al centre de París, on ningú les (re)coneix i passen desapercubudes. Cal dir, però, que totes elles també afirmen no sentir-se afectades per aquesta situació.

En referència a les dones que queden recloses a l'espai privat o a casa seva, moltes d'elles sense poder sortir, totes les testimonis declaren que coneixen casos en el barri, però no coincideixen en els motius pels quals aquesta situació succeeix. Així, la gran majoria explica que, generalment, les dones que no surten ho fan per

---

⁴³ Per més informació, veure "[Són realment indesitjables les dones als bars de Sevran?](#)" (Le Monde. 2017, 3 febrer).

voluntat pròpia, tot i que reconeixen que hi ha que ho fan per pressions familiars o perquè viuen en un context en què l'home té dret a sortir de casa - o sigui, té dret a estar a l'espai públic -, mentre la dona ha de romandre a casa fent les tasques domèstiques i cuidant dels fills, ja que el seu espai de pertinença és el domèstic. En canvi, una de les entrevistades argumenta que moltes de les dones musulmanes en aquesta situació no volen sortir per culpa de la pressió social que viuen al carrer, de manera que prefereixen quedar-se en l'àmbit privat, on se senten més segures.

Estan fertes de ser mal vistes i suportar mirades. Ens miren com als extraterrestres. Per què m'han de jutjar, per exemple, per portar el vel? (cita dona 5).

D'altra banda, totes les participants creuen que les dones musulmanes no són un grup homogeni i monolític - tal com les intenten representar, per exemple, els mitjans de comunicació, un dels agents socialitzadors més importants, o els polítics -, ja que hi ha diferències que vénen determinades per l'origen familiar i el context sociocultural, pel caràcter i comportament de les dones, pels valors i principis, segons quina interpretació facin de l'Islam i/o l'Alcorà, entre altres, remarcant que l'heterogeneïtat i diversitat no és quelcom exclusiu de les dones musulmanes sinó que passa en qualsevol grup social, humà i/o de qualsevol procedència.

Finalment, en relació a les seves experiències escolars, socials i laborals, hi ha dones que consideren que han tingut les mateixes experiències que tindria un home al barri, o sigui, no identifiquen cap mena de diferència pel que fa al tractament, oportunitats, etc. per ser dones o homes. Mentre que d'altres, reconeixen que les seves experiències i oportunitats han estat diferents quan es comparen amb un home en les mateixes condicions.

Crec que les meves experiències escolars, familiars i socials són iguals que les dels altres nois musulmans del barri (cita dona 2).

A tot el món hi ha una desigualtat entre homes i dones, en referència als salaris, llocs de treball, a l'accés a l'educació (cita dona 5).

El vel islàmic com a símbol religiós i/o identitari

El vel islàmic és un dels elements més visibles i criticat de la cultura i religió islàmica. Dues de les dones que no porten vel creuen que ara mateix no se'l poden posar perquè no estan preparades per fer-ho dignament, tal com ho exigeix l'Islam; creuen que més endavant se'l posaran, quan se sentin preparades per apropar-se a la fe, a la religió. La idea de dignitat està relacionada amb el fet que si una dona no està preparada per posar-se'l, "embruta" aquest símbol religiós, s'embruta a ella mateixa i també embruta a aquelles dones que el porten.

Quan sigui més gran el portaré, quan m'apropi més a la religió (cita dona 2).

Anar posant-se i traient-se el vel sense gaire devoció és jugar amb la religió. Si una dona no està disposada a ser una bona persona, fidel i honorable, millor que no porti el vel, ja que embruta tota la tradició i a les persones que porten el vel i que són conseqüents amb aquesta acció (cita dona 1).

Entre les dones que duen vel, s'identifiquen punts en comú quan expliquen els motius per dur-lo. Així, les raons que ambdues aporten estan relacionades amb evitar les temptacions d'altres homes (aquells que no són de la família, del seu entorn més directe), mostrar obediència i/o veneració a Déu, per respectar-se a una mateixa, com a forma de protecció per les dones musulmanes (envers altres persones de dins o fora la comunitat), etc. Cal dir, però, que una de les dones el duu perquè, a la seva família, les dones d'avançada edat el duen i, per tant, és una manera de seguir amb la tradició cultural familiar. Aquest aspecte coincideix, de fet, amb el que expliquen les dones sense vel, quan indiquen que en fer-se més grans, quan s'acostin a Déu, duran el *hijab*. Sembla ser, doncs, que estableixen una relació entre edat i religió de manera que hi ha un moment a la vida on cal

madurar i ser una bona musulmana; per tant, un moment en la vida on cal fer el pas i cobrir-se amb el vel.

Cal també destacar que totes les dones coincideixen que han decidit per elles mateixes dur o no el vel - contràriament al que pensa la majoria de la societat no-musulmana - sense patir cap mena de pressió social o familiar.

No podem obligar ningú a dur-lo, podem aconsellar-ho, és el nostre deure com a part de la religió, però mai obligar (cita dona 4).

Tot i això, dues de les entrevistades relaten l'existència del prejudici que representa a les dones amb vel com aquelles dones que no surten mai de casa, que són submises, amb una autoestima baixa, que duen el vel per obligació i les que no tenen capacitat o poder de decisió en les seves vides.

Un altre element comú és el fet que creuen que totes les dones amb vel pateixen més atacs discriminatoris o de violència, com es presenta en la següent secció, perquè aquestes són més visibles. Tot i això, mentre una de les entrevistades considera que el vel té un component de protecció i el considera positiu, una altra rebutja que les dones amb vel siguin vulnerables.

Quan no el duia i em vestia a l'estil occidental, els homes se m'insinuaven. Ara m'ignoren (cita dona 5).

No crec que portar el vel et faci més vulnerable, al contrari, et dona força" (cita dona 3).

Una d'aquestes informants també explica com ha canviat la seva vida i la forma com la tracten des que porta el vel.

Sovint em sento menyspreada per les altres persones pel simple fet de dur el vel (cita dona 5).

Per últim, totes les entrevistades reconeixen conèixer casos de dones amb vel que han abandonat els seus estudis per culpa de la prohibició d'assistir als centres

escolars amb símbols religiosos. I, a més, en relació amb la nova llei⁴⁴ que prohibeix a les mares musulmanes a acompanyar als seus fills i filles en activitats escolars amb el vel, una de les entrevistades considera que no deixa de ser una nova mesura discriminatòria que té un impacte negatiu tant en la vida de les dones - ja que, per exemple, moltes decidiran no sortir de casa - com en la dels seus fills i filles.

No té cap sentit, estan potenciant la islamofòbia i l'odi als nens, plantant la llavor de l'odi
(cita dona 5).

La islamofòbia i la islamofòbia de gènere. Estratègies per combatre el fenomen

Pel que fa a la islamofòbia i els prejudicis contra la població musulmana, totes les testimonis parlen de la relació que es fa entre el terrorisme i l'Islam, especialment per part dels ens públics, com els mitjans de comunicació i l'esfera política.

Són ells (els mitjans) els que han creat l'odi cap a l'Islam. I així, les persones que no coneixen i no conviuen amb les persones musulmanes es creuen el que els hi diuen. Gairebé tots els canals de televisió estan dirigits per jueus que són els enemics número u dels musulmans (cita dona 5).

Després dels atemptats (de París) els mitjans de comunicació van anar massa lluny sobre com ens presentaven al món (cita dona 3).

Tot i això, les dones expliquen que dins del barri no pateixen islamofòbia i que aquesta forma de violència, generalment parlant, no genera cap problema en les seves vides. Creuen, però, que aquesta situació segurament es dona perquè la

---

⁴⁴ Durant el treball de camp, el 15 de maig del 2019, el Senat francès va votar una esmena que prohibeix els signes religiosos durant les excursions escolars. Per tant, passa a prohibir que les dones amb vel puguin participar en aquestes activitats (a menys que se'l treguin). Per més informació, veure "[Les dones musulmanes de Perpinyà s'oposen a la prohibició del mocador islàmic](#)" (La Clau. 2019, 21 maig).

majoria de la població de Sevran és musulmana. Per tant, consideren que els episodis d'islamofòbia deuen ser més freqüents en aquelles localitats on la població musulmana és minoria.

Crec que no n'hi ha de persones islamòfobes al barri. I si n'hi ha, deuen estar amagats pobrets, els hem envaït (cita dona 3).

No conviure amb musulmans genera més islamofòbia, ja que, permet mostrar o practicar aquesta forma de violència, sense reserves (cita dona 3).

Tot i que no viuen diàriament en un context islamòfob, la gran majoria de les entrevistades opina que la islamofòbia és una forma de violència estructural i directa que té un impacte tant a nivell físic com psicològic.

Cal dir, però, que una de les dones entrevistades explica que, en alguna ocasió, l'anomenen en els espais públics *beurrete*, terme argot utilitzat al carrer i que fa referència al color de les galetes de mantega pel cafè, les quals són de color marró i fosques, com el color de la pell de moltes d'aquestes dones.

De fet, algunes de les entrevistades reconeixen que la islamofòbia es genera més fàcilment cap a les persones musulmanes més visibles o que, aparentment, no estan assimilades en el model occidental. En altres paraules, les que no responen al perfil de "bones musulmanes". Es refereixen, per exemple, a aquelles que no van vestides amb roba "occidental", els homes amb barba llarga i/o les que mostren símbols religiosos com el vel o qualsevol altra peça de roba que utilitzen les dones per cobrir-se, el *kufi* o barret fet servir pels homes o la gel·laba que duen tant dones com homes, entre altres. Totes elles consideren que la imatge d'aquestes persones és percebuda com a negativa perquè se les relaciona amb els moviments islàmics radicals.

Una vegada vaig topar amb una dona i en donar-se la volta i veure'm amb el vel va exclamar "només em faltava això!" (cita dona 5).

Tot i la informació i els exemples aportats, cap de les participants està familiaritzada amb el concepte d'islamofòbia de gènere, el que ha suposat una bona oportunitat per presentar-lo, discutir-lo i posar nom a aquelles experiències que com a dones i musulmanes pateixen (o les dones del seu entorn). A tall d'exemple, totes elles afirmen que la islamofòbia està orientada directament cap a les dones, i sobretot cap a aquelles dones que duen vel, ja que són més visibles, identificables i, per tant, un objectiu més fàcil per aplicar-hi la violència directa.

Sataka la dona, ja que, és el pilar de la família musulmana, on resideix, sovint, l'honor d'aquesta (Cita dona 5)

Una altra participant, però, creu que les dones que la pateixen en són responsables, mostrant la normalització i adopció de certs patrons masculistes per part de les mateixes dones de la comunitat.

La islamofòbia de gènere existeix perquè les dones es deixen fer, perquè permeten que els hi passi (cita dona 1).

Per últim, una de les entrevistades tot i negar experimentar cap mena d'islamofòbia de gènere, comparteix una experiència personal que, justament, és un exemple d'aquesta forma de violència i discriminació.

Un dia vaig anar al metge a Livry-Gargan amb la meua mare i el meu germà. En arribar el meu torn, el metge es va negar a visitar-me amb l'excusa que vivíem a Sevran. Ens va tractar d'àrabs i ens va fer fora de la consulta (cita dona 2).

Les participants creuen que per combatre la islamofòbia i la islamofòbia de gènere, caldria deixar de tractar a les comunitats musulmanes com un tot indivisible, homogeni, estàtic i/o monolític, tot trencant amb l'imaginari social o amb aquesta construcció de "l'altre" que s'ha infiltrat en la societat francesa no-musulmana.

Cal viure junts [...] fer caure l'odi al diferent (cites dona 4 i 5).

Finalment, també consideren que cal deixar de tenir actituds paternalistes envers les dones musulmanes, especialment les que porten vel, i que és important millorar el reconeixement i respecte social que els no-musulmans tenen envers l'Islam.

Cal explicar la realitat de l'Islam a la societat desinformada” (Cita dona 3).

7. Conclusions i consideracions finals

La islamofòbia de gènere és un terme que fa referència a les actituds xenòfobes i islamòfobes que també es barregen amb discursos sexistes i misògins i que oprimeixen, discriminen i s'acarnissen doblement amb les musulmanes que amb els musulmans (Goikolea a Vasallo, 2016).

El suburbi parisenc de Sevran està habitat, en gran part, per persones de les diferents comunitats musulmanes. Aquest condicionant deriva en el fet que els episodis islamofòbics, tot i ser-hi presents - encara que les persones entrevistades no sàpiguen identificar-los - són reduïts, en comparació a altres zones de la ciutat. S'entén, doncs, que conviure, conèixer i aprendre amb les persones musulmanes del barri als espais comunitaris, facilita l'entesa entre aquelles que són musulmanes i les que no ho són, encara que els mitjans de comunicació i les forces polítiques vulguin fer creure el contrari. És per això que, en general, les dones entrevistades no senten que la seva vida diària estigui condicionada ni pels estereotips etnocèntrics ni per la islamofòbia i/o la islamofòbia de gènere.

Amb els resultats de l'estudi, es confirma que l'odi, la discriminació, la violència, etc. cap a les persones musulmanes va més enllà del lligam que es fa entre Islam i terrorisme, ja que també es presenta a partir del rebuig que es tenen cap a les dones musulmanes. Així, a partir d'actituds paternalistes, les dones musulmanes són dividides, bàsicament, en dues categories: les conservadores i religioses, per un costat, i les modernes i occidentalitzades, per l'altre, una divisió que no correspon a la realitat. A més, i contràriament a les dones que he conegut durant l'estudi - dones amb capacitat de lideratge, amb poder de decisió, molt conscients de la seva posició dins la comunitat, etc. - se les representa com a una víctima passiva de la seva cultura masclista i de la seva religió, i això és quelcom que s'accentua en el cas d'aquelles que són més visibles, identificables i/o diferenciables, o sigui, de les dones amb vel. I és que els símbols religiosos o la vestimenta - generalment la

qualificada de “tradicional” – és un dels *leitmotiv* de la islamofòbia de gènere, intensificant la discriminació que aquestes dones reben. Es considera que el principal problema de les dones musulmanes és una religió lligada al masclisme, a la violència, a la submissió i la discriminació quan, de fet, el principal problema de les dones musulmanes, i de les que no ho són, és la violència estructural del sistema patriarcal en el qual viuen i on es donen les relacions de poder que legitimen les pràctiques, comportaments, etc. que els homes adopten i/o duen a terme, sovint, amb total impunitat. Em refereixo, per exemple, a l'assetjament constant i diari que milers de dones pateixen a casa seva, als espais públics, a la feina, pel sol fet de ser dones, sent una violència que no es pot considerar lligada o ser exclusiva d'una religió o cultural, sinó que és part d'un sistema que, per ell mateix, promou la desigualtat de gènere i aquesta, evidentment, s'accentua amb els grups més vulnerables dins de les persones ja vulnerables.

Seguint amb el vel, tal com he comentat anteriorment, és un dels elements que permeten percebre la presència d'islamofòbia de gènere. De fet, diferencia a les dones, però també les invisibilitza darrere de l'homogeneïtzació que pateixen, perquè només es tenen presents a aquelles dones que porten vel, sent base de múltiples generalitzacions, estereotips i prejudicis socials i, a la vegada, provocant que, aquelles que no el duen, quedin invisibilitzades. Tanmateix, sembla que ningú coneix dones que no el porten o dones que han decidit, lliurement, portar el *hijab*. No és casualitat, doncs, que les dones joves, justament les que no duen vel, vulguin esperar-se a tenir una “certa edat” per dur-lo, entenent-se que esperen trobar aquell moment idoni on la reacció social per la seva decisió les afecti menys i/o els hi sigui més fàcil evitar-les. A la vegada, per altres dones, el vel és un símbol d'orgull i també una manera de protegir-se, per exemple, davant de l'assetjament que poden patir per part dels homes, siguin o no de la seva comunitat.

Un element que m'agradaria destacar és el que té a veure amb la presència de les dones als bars del barri. Generalment parlant, m'he trobat amb una actitud

d'acceptació de les dones, ja que els motius que les porta a no anar als bars estan molt relacionat amb el que diran, la reputació de la família, visualitzar els bars com quelcom d'ús exclusiu masculí, etc. El fet d'anar-hi comporta, normalment, acceptar que seran víctimes de judicis, d'assetjaments, de crítiques, etc. de ser jutjada, observada, assetjada, mal vista, etc. Per tant, la majoria opta per acceptar i/o normalitzar la situació com si fos quelcom natural, inamovible i que, a més, es transmet de generació en generació. Considero, evidentment, que condiona la vida de les dones que viuen en aquest context, ja que hi ha tot un seguit d'elements externs que no permeten que puguin prendre la decisió lliurement. Cal tenir present que l'origen de l'acceptació d'aquestes conductes masclistes estan condicionades, sovint, pels costums familiars i culturals transmesos de generació en generació i que en aquest cas continuen tenint vigència per a moltes dones del barri. Per tant, puc concloure que els bars de Sevrans no són un espai prohibit per a les dones sinó que, més aviat, hi ha un seguit de circumstàncies que les exclouen i dificulten la seva assistència.

Les dones de l'estudi no són conscients que les seves experiències com a dones i com a musulmanes estan immerses dins d'aquesta forma de violència de gènere com és la islamofòbia de gènere, que es podria considerar com la contraposició de la hipersexualització del món occidental. Això deriva en dues conseqüències importants: la primera, és que no reconeixen aquesta forma de violència i, per tant, no reconeixen les experiències d'islamofòbia que poden haver patit. I la segona, que no sempre reconeixen si les seves experiències són les mateixes que les que viu un home musulmà en la mateixa situació, amb les mateixes oportunitats i, per tant, poden acabar legitimant o justificant la seva situació. Un exemple evident és el fet que no relacionen la possible reclusió a la llar de moltes dones musulmanes per evitar, justament, les formes de discriminació directa quan es troben a l'espai públic, a la feina, etc. Algunes, fins i tot, consideren que és per voluntat pròpia mentre que d'altres ho relacionen també amb certs patrons

culturals discriminatoris, fortament arrelats, on la dona es queda a casa i l'home surt al carrer.

El que em sembla evident, però, és que les dones musulmanes fan front a un major nombre de desavantatges, fins i tot quan es comparen amb la resta de dones, són menyspreades i pateixen una desigualtat social que no els hi permet viure en la seva societat com la resta de la població.

L'imaginari social i col·lectiu a Europa (però també a nivell mundial) té una imatge distorsionada sobre la realitat i les experiències de les dones musulmanes, on els mitjans de comunicació tenen un rol important en la formació i difusió d'aquestes representacions, amb unes forces polítiques que no destinen, sovint, els recursos per aturar les campanyes i els missatges de difamació sinó que, ans el contrari, sovint les accentuen.

A partir dels testimonis – per exemple, en relació a l'ús o no del vel, de decisions personals, etc. – s'observa com les dones són capaces de prendre les seves pròpies decisions, sense exigències ni pressions de cap mena. Evidentment, tot això s'ha de donar en un marc de respecte i protecció dels seus drets fonamentals i, en el cas francès, també en un marc de llibertat, igualtat i fraternitat. Cal protegir i defensar la subjectivitat d'aquestes dones, titulars de drets, partint de la seva heterogeneïtat i diversitat per afavorir la millora de la seva posició social i el seu apoderament, sense tractar-les com un tot únic i reduccionista, homogeni, estàtic i/o monolític del que sembla que ja es pugui preveure les seves accions i respostes. En aquest cas, però, l'estat francès no està ajudant massa que canviï la situació de les dones musulmanes i, més aviat, les està situant en una posició complexa amb la intersecció de tota mena de discriminacions que l'afecten a nivell educatiu, laboral, social, entre altres.

Considero que és clau, doncs, lluitar contra una doble opressió, estigmatització i/o victimització: aquella que es dona pel fet de ser dones i la que es dona pel fet de ser musulmanes. Aquí és on, per exemple, s'haurien de centrar les propostes

socioeducatives, sense perdre de vista la perspectiva feminista, per combatre la islamofòbia de gènere. I, com a part d'aquestes propostes, veig necessari treballar des de processos que impliquin la participació activa i social d'aquestes dones, per exemple, a partir del treball comunitari, per tal que siguin elles mateixes les que liderin els canvis i les transformacions en l'entorn, que siguin elles les que liderin els processos per trencar amb l'imaginari social i combatre la islamofòbia de gènere des de tots els seus angles.

8. Referències documentals - Bibliografia, webgrafia i materials de les assignatures del Grau d'Educació Social

Abderrahaman, H., y Pérez-Viejo, J. (2015). "El papel de las mujeres musulmanas en el cambio social". A: *Trabajo Social Hoy*, 76, pp. 35-46.

Adlbi Sibai, S. (2017). "Colonialidad, feminismo e Islam". A: *Journal of Feminist, Gender and Women Studies* 6, pp. 3-11.

Alba Rico, S. (2015). *Islamofobia: Nosotros, los otros, el miedo*. Barcelona: Icaria.

Alberich, N. et. Al. (2013). *Biografías al descubierto. Historias de vida y educación social*. Barcelona: UOC.

Álvarez-Gayou, J.L. (2003). *Cómo hacer investigación cualitativa*. México: Paidós. Recuperat de: <http://www.slideshare.net/Jackphy/comohacerinvestigacioncualitativafundamentosymetodologia>

Badran, M. (2012). *Feminismo en el Islam*. Madrid: Ediciones Cátedra.

Ballestín, B. (2017a). *Introducción a la investigación socioeducativa*. Barcelona: UOC.

Ballestín, B. (2017b). *Técnicas cualitativas en ciencias sociales*. Barcelona: UOC.

Ballestín, B. (2017c). *Introducción a l'anàlisi de dades qualitatives*. Barcelona: UOC.

Barreto, R. i Rodríguez, J. (2016). "Francia y la islamofobia. Conflicto histórico y contemporáneo". A: *Ciencia Política*, 11(22), pp.99-129.

Biglia, B. (2012). "Corporeizando la epistemología feminista: investigación activista feminista". En: Liévano Franco, M. y Duque Mora, M (comp.). *Subjetivación femenina: investigación, estrategias y dispositivos críticos*. Nuevo León: Universidad Autónoma de Nuevo León, pp.195-229.

Botía Morillas, C. (2013). “Cómo diseñar una investigación para el análisis de las relaciones de género. Aportaciones metodológicas”. A: *Papers, revista sociologia*, 98, pp. 443-470.

Bramon, D. (2013). “Los fundamentos del poder en el islam”. A: Orozco de la Torre, O. i Alonso, A. (eds.). “El islam y los musulmanes hoy. Dimensión internacional y relaciones con España”. *Cuadernos de la Escuela Diplomática n°48*, pp. 31-47.

Bryman, A. (2015). *Métodos de investigación social*. Londres: Oxford University Press.

Bravo López, F. (2010). “¿Qué es la islamofobia?”. A: *Documentación Social*, pp. 189-207.

Cabanillas, E. (2005). *Estudio social, el uso de una historia de vida en el deporte*. Tesis doctoral, Facultad de Deporte, Universidad de Castilla-La Mancha. Recuperat de: <https://www.uam.es/centros/psicologia/paginas/deporte/documentos/tesis.pdf>

CERI (2007). *Recomendación contra el racismo y la discriminación social en/y a través de la educación escolar*. Estrasburgo: Consejo de Europa.

Corbin, J. i Strauss, A. (2007). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage Journals.

Coroller, C. (6 d'octubre 2003). Une tolérance froide pour l'Islam. *Libération*. Recuperat de: https://www.liberation.fr/tribune/2003/10/06/une-tolerance-froide-pour-l-islam_447128

De Miranda, C. (2010). “Perspectivas sobre el velo islámico: especial referencia a la doctrina del margen de apreciación en la jurisprudencia internacional”. A: *Anuario de Derechos Humanos, Nueva Época*, 11, pp.13-78.

De Sousa, B. (2010). *Descolonizar el saber, reinventar el poder*. Uruguay: Trilce.

Dunn, K. et Al. (2007). "Contemporary racism and Islamophobia in Australia. Racializing religion". A: *Ethnicities*, vol. 7, no 4, pp. 564-589.

Dursun, A. (s.a.). *Islamophobia in France with regards to French colonial history on Algeria*. Istanbul: Istanbul University.

Engy, A. (2017). "A comparative analysis of European Islamophobia: France, UK, Germany, Netherlands, and Sweden". A: *Journal of Islamic and Near Eastern Law*, 16(1).

Flick, U. (2002). *Introducción a la investigación cualitativa*. A Coruña: Fundació Paideia Galiza. Recuperat de: http://www.academia.edu/6031858/Investigaci%C3%B3n_Cualitativa_de_Flick

Gandarias, I. y García, N. (2014). "Producciones narrativas: una propuesta metodológica para la investigación feminista". A: Azkue, I. et Al. (eds.). *Otras formas de (re)conocer: Reflexiones, herramientas y aplicaciones desde la investigación feminista*. Donostia, Hegoa:SIMReF.

García, A. et Al. (2011). "Velos, burkas... moros: estereotipos y exclusión de la comunidad musulmana desde una perspectiva de género". A: *Investigaciones Feministas*, 2, pp. 283-298.

Glosbe (2019). Diccionari en línia.

Goikolea, I. (2012). *Feminismo y piedad: un análisis de género en torno a las conversas al Islam*. Bilbao: Universidad del País Vasco.

Gómez, L. (2009). "Los errores léxicos en los medios aumentan la extrañeza hacia el islam". *El Cultural*. Recuperat de: <http://www.elcultural.com/noticias/letras/Luz-Gomez-Garcia-Los-errores-lexicos-enlos-medios-aumentan-la-extraneza-hacia-el-Islam/504573>

Grosfoguel, R. (2013). "Hay que tomarse en serio el pensamiento crítico de los colonizados en toda su complejidad". A: *Metapolítica*, 83, pp. 32-47.

- Habermas, J. (1996). *La inclusión del otro*. Barcelona: Paidós.
- Hamid Abu Zyad, N. (2012). "Religiones: de la fobia al entendimiento". A: Martín, G. i Grosfoguel, R. (eds.). *Islamofobia a debate. La genealogía del miedo al islam y la construcción de los discursos antiislámicos*. Madrid: Casa Árabe.
- Haraway, D. (1999). "Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective". A: *Feminist studies*, pp.575-599.
- Harding, S. (1987). "¿Existe un método feminista? A: Harding, S. (ed.). *Feminism and methodology*. Indiana: Indiana University Press.
- Hernández, R., Fernández, C. i Baptista, P. (2003). *Metodología de la Investigación*. México: McGraw-Hill Interamericana. Recuperat de: <http://www.terras.edu.ar/aula/tecnicatura/15/biblio/SAMPIERI-HERNANDEZ-R-Cap-1-El-proceso-de-investigacion.pdf>
- INSEE (2019). Informació estadística del suburbi parisenc de Sevrans pels anys 2015 a 2018. Recuperat de: <https://www.insee.fr/fr/statistiques?q=sevrans&debut=0&theme=0>
- Izquierdo, F. (2013). "El islam político en tiempos de revueltas". A: Orozco De la Torre, O. i Alonso, G. (eds.). "El islam y los musulmanes hoy. Dimensión internacional y relaciones con España". *Cuadernos de la Escuela Diplomática nº 48*, pp. 117-128.
- Kvale, S. (1996). *Interview views: an introduction to qualitative research interviewing*. Canada: Sage Publications.
- Lacomba, J. (2005). La inmigración musulmana en España. Inserción y dinámicas comunitarias en el espacio local. A: *Migraciones*, 18, pp.47-76.
- Lebourg, N. (2016). "Islamophobia in France". A: Alduy, C. et Al. (eds.) (2016). *The Charlie Hebdo attacks and their aftermath*. London: Standford. Recuperat

de: https://arcade.stanford.edu/occasion_issue/charlie-hebdo-attacks-and-their-aftermath

López Camps, A. (2016). *La pràctica religiosa de les comunitats musulmanes de Barcelona. Expressions i problemàtiques*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Martín, G. (2001). "¿Supuesta confrontación entre Islam y Occidente o el problema de la supremacía occidental?". A: *Revista Internacional de Filosofía Política* n°17, pp.101-116. Recuperat de: <http://espacio.uned.es/fez/eserv.php?pid=bibliuned:filopoli-2001-17-0016&dsID=pdf>

Martín, G. (2012). "La islamofobia inconsciente". A: Martín, G. i Grosfoguel, R. (eds.). *La islamofobia a debate: la genealogía del miedo al Islam y la construcción de los discursos antiislámicos*. Madrid: Casa Árabe.

Martín Muñoz, G., Grosfoguel, R. (2012). *La islamofobia a debate: la genealogía del miedo al islam y la construcción de los discursos antiislámicos*. Madrid: Casa Árabe.

Martin Palomo, T. y Muñoz Terrón, J. M. (2014). "Epistemología, metodología y métodos ¿Qué herramientas para qué feminismo? Reflexiones a partir del estudio del cuidado". En: *Quaderns de Psicologia*, 16(1), pp.35-44.

Meer, N. (2008). "The politics of voluntary and involuntary identities: are Muslims in Britain an ethnic, racial or religious minority". A: *Patterns of Prejudice*, vol. 42, 1, pp.61-81.

Meer, N. i Noorani, T. (2008). "A sociological comparison of anti-Semitism and anti-Muslim sentiment in Britain". A: *The Sociological Review*, vol. 56, 2, pp. 195-219.

Meer, N. i Modood, T. (2009). "Refutations of racism in the 'Muslim question'". A: *Patterns of Prejudice*, vol. 43, 3-4, pp.335-354.

Modood, Tariq. (1997). "Introduction: the politics of multiculturalism in the new Europe". A: Modood, T. i Werbner, P. (eds.). *The politics of multiculturalism in the new Europe*. London and New York: Zed Books.

Moualhi, D. (2000). "Mujeres musulmanes: estereotipos occidentales versus realidad social". A: *Papers*, 60, pp.291-304.

Namakfarooosh, M. (2005). *Metodología de la investigación*. México: Limusa.
Recuperat de: <https://books.google.es/books?id=ZEJ7-ohmvhwC&printsec=frontcover&hl=ca#v=onepage&q&f=false>

Nash, M. (2000). "Construcción social de la mujer extranjera". A: *Mujer y migración en el Mediterráneo occidental*. Barcelona: Icaria.

Noya, J. (2007). "Los españoles y el islam". A: *Real Instituto Elcano. ARI*, no 47, pp. 13-17.

NN.UU. (2019). "El concepto de genocidio". Recuperat de: <http://genocidioarmenio.org/el-concepto-de-genocidio/>

Penny, L. (22 Desembre 2013). This isn't feminism. It's islamophobia. *The Guardian*. Recuperat de: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/22/this-isnt-feminism-its-islamophobia>

Plataforma Ciudadana Contra la Islamofobia. (2015). Informe anual: Islamofobia en España 2017. España: Plataforma Ciudadana Contra la Islamofobia.

Plenel, E. (2016). *For the Muslims: Islamophobia in France*. London: Pluto Journals.

PROXI. (2015). Desmontando la islamofobia. Recuperat de: <http://www.observatorioproxi.org/index.php/informate/articulos-semanales/item/189-desmontando-la-islamofobia>

Puig Velasco, J I. (2015) Islamofobia e islamofobia y género. TFM Ciencias de las Religiones.

Quintana, A. y Montgomery, W. (eds.). (2006). *Metodología de investigación científica cualitativa. Psicología: Tópicos de actualidad*. Lima: UNMSM, pp.47-84.

Rico, A. (2015). Islamofobia: nosotros, los otros, el miedo. Barcelona: Icaria.

Rivera de la Fuente, V. (2016). El velo en el punto de mira: genero y racismo. Recuperat de: <http://redmusulmanas.org/el-velo-en-el-punto-de-mira-genero-y-racismo/>

Ruiz de Almodóvar y Sel, Caridad (1985-1986): El enclaustramiento de la mujer en la sociedad islámica. Estudios de historia y de arqueología medieval, no 5-6, 65-68.

Said, E. (1990). *Orientalismo*. Madrid: Livertarias.

Sautu, R. (ed.). (2005). *Manual de metodología: construcción del marco teórico, formulación de los objetivos y elección de la metodología (1ª Ed)*. Buenos Aires: CLACSO, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales.

Silva, K. i Mendes, K. (2015). *Challenging backlash culture*. London: Palgrave MacMillan.

Silverstein, P. (2008). "The context of antisemitism and Islamophobia in France". A: *Patterns of prejudice*, 42(1), pp.1-16.

Terrón, T. (2012). "La mujer en el Islam. Análisis desde una perspectiva socioeducativa". A: *El futuro del pasado*, 3, pp.237-254.

Torres, R. (2013). Comunidades y Mujeres Musulmanas. Diagnósticos sectoriales y premisas para el Trabajo Social. Madrid: Ediciones Académicas.

Vasallo, B. (8 de març, 2016). "La islamofobia de género como violencia machista". *Pikara Magazine*. Recuperat de: <https://www.pikaramagazine.com/2016/03/la-islamofobia-de-genero-como-violencia-machista/>

VV.AA. (2007). "Musulmanes en la Unión Europea: discriminación es islamofobia". A: Informes del Observatorio Europeo del Racismo y la Xenofobia (EUMC), diciembre de 2006. Madrid: Casa Árabe.

VV.AA. (2008). "Percepciones y actitudes hacia el islam y los musulmanes en España: Avance de resultados". A: Thierry Desrues, T. i Pérez, M. (eds.). IESACSIC. Recuperat de: http://www.ikuspegi.eus/documentos/investigacion/es/percep_acti_islam_avancemarzo2008.pdf

VV.AA. (2010). *La Imagen del Mundo Árabe y Musulmán en la Prensa Española*. Madrid: Fundación Tres Culturas del Mediterráneo. Recuperat de: <http://www.tresculturas.org/wp-content/uploads/2010/05/Informe-CICAM.pdf>

VV.AA. (2019). La ville de Sevrans. Recuperat de: <https://www.ville-sevrans.fr/>

Wesley, J. (1982). *Cómo investigar en educación*. Madrid: Morata.

Zabala, J. (2015). "Epistemicidio como negación del reconocimiento". A: *Revista de Ciencias de la Educación, Academicus*, 7, pp.54-66. Recuperat de: https://www.academia.edu/33597254/Epistemicidio_como_negaci%C3%B3n_del_reconocimiento.pdf

Zahra, A. (14 agosto 2012). Descolonizar, liberalizar y liberar el feminismo. *Viento Sur*. Recuperat de: <https://www.vientosur.info/spip.php?article7052>

Zapata, Ó. (2005). *Herramientas para elaborar tesis e investigaciones socioeducativas*. México: Editorial Pan México. Recuperat de: https://books.google.es/books?id=i339_F3CIRIC&printsec=frontcover&hl=ca#v=onepage&q&f=false

Zola, E. (2003). *Yo acuso*. Biblioteca virtual.

9. Annexos

9.1. Fitxa Treball Final de Grau

INFORMACIÓ BÀSICA DE LA FITXA	
Nom de l'estudiant	Enric Sanz Janin
Tipus de treball	Investigació
Títol del TFG (proposta)	La dona musulmana al barri de Sevran. Experiències vitals marcades per la islamofòbia de gènere. (provisional)
Àrea del TFG	Feminismes i diversitat sexual

GUIÓ DE TREBALL

---

1. Justificació del treball

El present Treball Final de Grau (TFG) pretén apropar-se i entendre millor la religió musulmana, a partir de dur a terme un estudi sobre el rol de les dones musulmanes de diferents orígens de procedència en la comunitat de Sevran, tot analitzant quins són els espais que ocupen, de quina manera (el seu rol) i els motius que hi ha al darrere. Sevran és un *banlieu* (suburbi) parisenc, on la comunitat musulmana de diferents nacionalitats compta amb una representació molt rellevant en totes les esferes socials, culturals i institucionals. Tot i això, el paper d'algunes dones es veu relegat a l'esfera privada i/o domèstica, al treball de cures (especialment d'infants) i al manteniment de la casa. En conseqüència, la representació femenina és menor en l'esfera pública i/o social, sobretot en alguns espais que semblen exclusivament reservats i ocupats pels homes, com per exemple, els bars. En canvi, s'observa que on les dones tenen una presència rellevant és al mercat i al centre social del barri.

Dit això, l'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevran (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen, per la seva condició de dones i de religió / cultura, mitjançant els objectius secundaris següents:

- Visibilitzar la situació, les realitats i les experiències de dones musulmanes en societats occidentals a partir dels seus relats personals;
- Identificar la islamofòbia de gènere com a forma de violència que pateixen les dones musulmanes en societats occidentals;
- Explorar i visibilitzar la realitat i experiències de la islamofòbia de gènere i com afecta les dones musulmanes;
- Identificar i desarticular els estereotips associats a les dones musulmanes en societats occidentals; i
- Desconstruir l'imaginari social format sobre les dones musulmanes i, en concret, sobre els espais i rols que aquestes ocupen i desocupen.

A partir dels meus coneixements i experiències personals, de les lectures preliminars sobre la situació de les dones musulmanes a Occident, així com durant la primera presa de contacte amb algunes dones per fer la fitxa i dur a terme l'estudi, formulo uns interrogants de partida que em serviran de guia per la recerca:

- Podem considerar les "dones musulmanes" com un grup homogeni?
- Podem afirmar que la religió musulmana és masclista? Que promou la desigualtat de gènere?
- Quines semblances o diferències presenten les experiències vitals de les dones musulmanes en relació als estereotips etnocentristes i la islamofòbia de gènere?

- Com afecten els estereotips i la islamofòbia de gènere a la vida dins la comunitat?
- Condicionen els estereotips i la islamofòbia de gènere la presència i/o participació de les dones musulmanes en certs espais (privats / públics)?
- Condicionen la religió i els membres de la comunitat la presència i/o participació de les dones musulmanes en certs espais (privats / públics)?
- Com afecten tots aquests fets a la construcció de la seva identitat com a dones? I com a musulmanes?
- Com afecten tots aquests fets els rols i els espais que ocupen?
- És cert que les dones musulmanes “prefereixen” quedar-se a casa? Que no visiten els bars? Que no tenen posició de lideratge a la seva comunitat?
- Quin paper juga l'ús o no ús del *hijab* en les seves vides?

Considero que és important realitzar un estudi sobre aquesta temàtica, ja que, havent conegut i conviscut amb persones d'aquesta religió, m'he adonat de la multitud d'estereotips i prejudicis occidentals que les envolta.

Cal tenir present que el concepte “d'Islam” és molt ampli i variable segons la cultura i/o país de procedència, i que en algunes ocasions serà impossible apartar la pràctica / identitat religiosa de la pràctica / identitat social i cultural de cada persona. A tall d'exemple, parlem de la posició envers el *hijab* o el vel per cobrir-se el cap, l'ablació o la poligàmia, i del suposat paper de submissió de la dona musulmana en tots aquests temes. Dit això, tots aquests elements conflueixen en una discriminació de gènere etnoreligiosa, específicament el que coneixem com a islamofòbia de gènere.

Com a resultat d'aquesta aproximació a l'Islam i la cultura musulmana a partir de les dones, espero poder dibuixar una realitat més veraç de la cultura en aquesta comunitat europea (híper-islamitzada) amb gran presència de persones de religió

musulmana i de cultura islàmica, per tal de poder explicar i entendre els llocs d'acció de les dones, els rols, experiències, violències que interseccionen, entre altres, tot allunyant-me dels estereotips i l'etnocentrisme propis d'occident.

Finalment, considero que la importància i/o rellevància de la investigació per a la nostra professió és entendre millor els processos de construcció de l'altre, en aquest cas sota la categoria de “dona musulmana”, per evitar els estereotips i prejudicis a l'hora de tractar i treballar amb les comunitats musulmanes del nostre entorn. Considero també que és una bona oportunitat per donar veu a les dones musulmanes que vulguin participar en la recerca i així conèixer, de primera mà i sense intermediaris, com viuen elles ser una persona – específicament, una dona – musulmana a occident, els espais i la posició social que ocupen. Tot plegat, em permetrà conèixer les discriminacions i les formes de violència a les que s'enfronten, fruit de la islamofòbia de gènere que pateixen i/o han patit moltes d'aquestes dones.

2. Metodologia. Com?

Per dur a terme aquesta recerca, hauré de començar ben aviat i amb constància, ja que la recollida d'informació, concertar entrevistes (i segurament transcriure-les), ocuparà un temps considerable. Per tant, millor iniciar-m'hi com abans millor.

Dit això, la recerca s'estructura a partir de diferents fases de recollida i d'anàlisi de la informació. Primer de tot, es durà a terme la fase d'elaboració de la proposta del TFG, o sigui la present fitxa. Posteriorment, es durà a terme la fase d'estudi o revisió documental, principalment a partir de l'anàlisi de fonts secundàries d'informació. En tercer lloc, es durà a terme la fase de treball de camp a partir d'entrevistes qualitatives a dones musulmanes residents al suburbi de Sevran. Finalment, realitzaré l'anàlisi de la informació recollida per a l'elaboració dels resultats i les conclusions.

La seqüència de fases a desenvolupar és la següent:

- La fase de gabinet o de revisió documental es durà a terme a partir de fonts secundàries d'informació tals com llibres i revistes d'adquisició pròpia o de la Xarxa de Biblioteques (catalana i francesa), de les pàgines acadèmiques de la Xarxa, de publicacions a internet, informes publicats per associacions / institucions locals i internacionals (incloent-hi ONGs, etc.), informes publicats per institucions governamentals (incloent-hi la Unió Europea), entre altres.

Alguna de la informació a recollir, estudiar i/o analitzar serà la següent:

- Conceptes bàsics sobre l'Islam;
- El patriarcat a l'Islam i les comunitats musulmanes;
- Rols, posició social, etc. de les dones musulmanes a les seves comunitats,
- Conceptes bàsics sobre la islamofòbia i evolució / història del concepte;
- Conceptes bàsics sobre la islamofòbia de gènere i evolució / història del concepte;
- Informació sobre el suburbi de Sevran: història, geografia, perfil demogràfic, serveis, etc.;
- Informació sobre les dones musulmanes residents a Europa / França / Occident;
- Violències que pateixen les dones musulmanes residents a Europa / França / Occident;
- El vel islàmic, les dones musulmanes i occident;
- L'acollida a Espanya i Catalunya;
- L'alteritat i la construcció de l'altre; i/o

- Sobre l'etnocentrisme, el racisme cultural, entre altres.

Serà durant aquesta fase de revisió documental quan podré identificar o acabar d'identificar les unitats d'anàlisi i les dones musulmanes a entrevistar durant la següent fase.

- A continuació, per tal d'analitzar la situació actual enfront de la problemàtica exposada anteriorment, desenvoluparé la fase de treball de camp a partir d'entrevistes individuals semi-estructurades en profunditat a un mínim de 6 / 8 dones musulmanes del suburbi de Sevran – mitjançant l'establiment de diferents criteris per a la selecció de la mostra, tals com edat, procedència, espais en ús (mercat, centre social, etc.) –, per tal que puguin exposar la seva realitat, experiències vitals com a dona musulmana a occident, sobre els espais que ocupen / desocupen a la comunitat, l'impacte dels estereotips i la islamofòbia de gènere a les seves vides, entre altres;
- Finalment, duré a terme l'anàlisi i la triangulació de la informació recopilada (a definir posteriorment el format), per tal de presentar les troballes i resultats de la recerca, i elaborar les conclusions d'aquesta.

Considero que un dels reptes que em trobaré serà trobar bones informants que siguin sinceres respecte al seu testimoni, i que em donin informació prou rellevant i útil per a la meua investigació. Per aquest motiu, serà imprescindible trobar dones interessades a compartir les seves experiències vitals, explicar molt bé la voluntat investigativa del projecte i l'ús de les dades recollides, crear un clima de complicitat i confiança amb les informants, respectar la confidencialitat i si s'escau l'anonimat (per exemple, utilitzant noms ficticis), donar l'opció de revisar el treball un cop finalitzat i/o respectar en tot moment la negativa a respondre alguna de les meves preguntes, entre altres.

En segon lloc, tot i que no deixa de ser un estereotip, crec que algunes dones es poden negar a parlar amb mi si no em coneixen i si es troben en públic, donada la meua condició d'home blanc i europeu del qual no coneixen les seves intencions. Per tal de mitigar aquesta situació, m'he posat en contacte amb la meua xarxa al barri, la qual m'ha donat suport per conèixer i accedir a dones musulmanes d'edats diverses, procedents de diferents països, amb una pràctica religiosa diversa, entre altres.

Per últim, també he de tenir en compte com a limitació el meu propi etnocentrisme fruit de la meua educació i bagatge vital a occident. He de ser conscient que la meua mirada al món, a la comunitat musulmana, etc. parteix d'uns coneixements i experiències situades, d'una escala de valors concreta, d'unes experiències culturals determinades, etc. I serà important tenir present aquesta mirada etnocentrista, assumir-la i treballar-la al llarg de l'estudi.

Per abordar aquestes i altres possibles dificultats i/o limitacions, procuraré iniciar el treball ben aviat per poder tenir un bon marge per poder dur a terme una recerca de qualitat.

3. Proposta general d'índex

(Provisional, a acotar i desenvolupar durant l'estudi)

Agraïments

Abstracte

1. Introducció

2. Plantejament i objectius

2.1. Plantejament

2.2. Objectius

2.3. Interrogants de partida

3. Metodologia i disseny del procés de recerca

3.1. Perspectiva metodològica feminista

3.2. Fases de la recerca. Determinació de fonts i instruments. Subjectes de la recerca

3.3. Tècniques i recollida de la informació

3.4. Dificultats i limitacions

3.5. Aspectes ètics de la recerca

4. Marc contextual: el suburbi parisenc de Sevran

5. Marc teòric (general, segurament hi haurà subapartats)

5.1. L'Islam

5.2. La islamofòbia

5.3. La dona musulmana

5.4. La Islamofòbia de gènere

6. Anàlisi de resultats

7. Conclusions finals

8. Referències documentals

9. Annexos

4. Pla de treball

	25/ 2 3/3	4/3 10/ 3	11/ 3 17/ 3	18/ 3 24/ 3	25/ 3 31/ 3	1 / 4 7 / 4	8/4 14/ 4	15/ 4 21/ 4	22/ 4 28/ 4	29/ 4 5/5	6 / 5 12/ 5	13/ 5 19/ 5	20/ 5 26/ 5	27/ 5 2/6	3/6 10/ 6	11/ 6 1/7
• Fitxa																
• Marc teòric																
• Metodologia																
• Disseny del guió de les entrevistes																
• Plantejament i objectius																
• Introducció																
• Treball de camp – Entrevistes																
• Anàlisi de dades i resultats																
• Conclusions finals																

<ul style="list-style-type: none"> Redacció final / correcció / edició 																		
<ul style="list-style-type: none"> Preparar presentació i defensa del TFG 																		

5. Bibliografia (d'acord amb la normativa APA)

Moualhi, D. (2000). "Mujeres musulmanas: estereotipos occidentales versus realidad social". *A. Papers, Revista De Sociologia*, 60, pp. 291.

Muñoz, G.M., Grosfoguel, R., y Ossorio-Menéndez, M. (2012). *La islamofobia a debate: la geneología del miedo al Islam y la construcción de los discursos anti-islámicos*. Madrid: Casa Árabe.

Motilla, A. (2009). *El pañuelo islámico en Europa*. Madrid: Marcial Pons.

Terrón Caro, T. (2012). "La mujer en el islam. Análisis desde una perspectiva socioeducativa". *A: El Futuro del Pasado*, 3, pp. 237-254.

Dietz, G. (2004). "Mujeres musulmanas en Granada: Discursos sobre comunidad, exclusión de genero y discriminacions etnorreligiosa". *A: Red Migraciones Internacionales*, 3, pp. 5-33.

9.2. Model d'entrevista

Primera part – Dades biogràfiques

1. Edat
2. Lloc de naixement
3. Nivell d'estudis
4. Professió actual
5. Estatus civil
6. Sunnita o Xiïta. En el cas d'una dona conversa, des de quan és musulmana.
7. Estatus de residència / nacionalitat. En el cas de les dones migrants, temps que porta residint a França i país d'arribada

Segona part – Dades introductòries

1. Explica'ns d'on procedeixes (naixement, vida) *On ha nascut, on ha crescut, etc.*
2. Si pots, parla'ns de la teva llar i del teu entorn més immediat (veïnat, treball, etc.). *Si és una dona migrant, que parli tant de la llar al país d'origen (o d'on vingui) com de la nova llar a França*
3. Si pots, parla'ns de la teva família i de les teves amistats, del rol que tens a la família. *Si és una dona migrant, que parli tant de la família al país d'origen (o d'on vingui) com de la que tingui a França*
4. Si pots, parla'ns de les celebracions, les festes i costums. *Entenem que parlarà de les relacionades amb l'Islam, que haurien de ser les mateixes arreu. Però si és una dona laica, potser en parla d'altres, per exemple, franceses, no islàmiques, etc.*

Tercera part – Dades relatives a la seva activitat i experiència en el centre cultural o en qualsevol altra activitat i/o espai públic

1. Vas a la mesquita o a algun altre centre social / cultural / comunitari musulmà? Per què? Amb quina freqüència? Què t'aporta?

2. Vas a algun altre centre social / cultural / comunitari que no sigui musulmà?
Per què? Amb quina freqüència? Què t'aporta?
3. Per quins espais públics i/o comunitaris del barri et mous?
4. Creus que hi ha algun espai del barri (i de fora del barri) que no és benvingut a les persones musulmanes?
5. I envers les dones musulmanes, creus que hi ha algun espai on no sou benvingudes? Has tingut personalment alguna experiència? *(ja sigui per part dels homes musulmans, per homes o dones no musulmanes)*
6. Què en penses de la polèmica sobre que les dones musulmanes no poden entrar als bars? Creus que és veritat? Has tingut alguna experiència personal?
7. Creus que hi ha dones musulmanes que prefereixen “quedar-se” a casa, a l'espai privat o és quelcom pel que reben pressió familiar, social?
8. Has acabat la teva formació? Si no l'has acabat, per què ha estat? Va condicionar d'alguna manera ser musulmana aquesta decisió? I la teva experiència escolar? *(Veure si ha tingut quelcom a veure amb la prohibició de símbols religiosos a les escoles franceses)*
9. Participes en alguna mena de moviment activista, relacionat o no amb la comunitat musulmana, amb la defensa dels seus drets, dels drets de les dones, etc.?

Quarta part – Dades relatives a la seva experiència com a dones musulmanes

1. Creus que les dones musulmanes són iguals pel sol fet de ser musulmanes?
Que són un grup homogeni, vinguin d'on vinguin?
2. Et consideres religiosa i/o practicant? Com és la teva pràctica religiosa, com professes la teva fe?

3. *(Per a les dones laiques):* què t'ha portat a no seguir la religió islàmica?
4. *(Per les dones amb qualsevol tipus de vel):* per què portes vel (*bijab*, *niqab*, *burka*, etc.)? Què significa per tu? Quina relació creus que té amb l'Islam?
  - a. Va ser una decisió personal dur-lo? Vas sentir algun tipus de pressió familiar, social, etc. per dur-lo?
  - b. Creus que totes les dones musulmanes han de dur vel? Què en penses de les quals no en duen?
5. *(Per les dones sense vel):* per què no portes vel? Què significa per tu no dur-lo? Va ser una decisió personal no dur-lo? Vas tenir algun tipus de problema o conflicte (familiar, social, etc.) en fer-ho?
  - a. Has dut vel alguna vegada? Per què te'l vas treure? Vas tenir algun tipus de problema o conflicte (familiar, social, etc.) en fer-ho?
  - b. Quina relació creus que té el vel amb l'Islam?
  - c. Creus que totes les dones musulmanes han de dur vel? Què en penses de les quals en duen?
6. Com creus que són les dones musulmanes de la teva comunitat? I de Sevrán? *(tenint present tota la diversitat existent, el que pugui dir)*
7. Com creus que les persones no musulmanes et veuen, defineixen? Quines experiències has tingut per il·lustrar-ho, exemplificar-ho?
8. Com creus que les creences i els valors de les persones musulmanes encaixen, s'integren i/o prenen sentit en la societat francesa?
9. Creus que com a dona musulmana les teves experiències – a l'escola, a la feina, a la comunitat, en el país, etc. – són iguals o diferents que pels homes musulmans?

10. Com valores les teves relacions socials, afectives, etc. amb les persones no musulmanes del barri? Amb persones musulmanes d'altres procedències?
11. Creus que l'Islam és sexista? Creus que l'Islam està fundat en un sistema patriarcal? Tens alguna experiència que ho il·lustri o exemplifiqui?
12. Creus que per ser una bona musulmana cal seguir tots el que dicta l'Alcorà? La llei islàmica o shària?
13. Saps que és el feminisme islàmic? Què en penses? Et consideres feminista islàmica? Coneixes algú que ho sigui?

Cinquena part – Dades relatives a la seva experiència amb la islamofòbia i, específicament, amb la islamofòbia de gènere

1. Quins creus que són els estereotips i/o prejudicis de les persones no musulmanes entorn a les musulmanes?
2. Com prenen sentit aquests estereotips i/o prejudicis cap a la teva persona?
3. Quines paraules, idees, conceptes, etc. S'han usat cap a la teva persona, com a dona musulmana?
4. T'han anomenat d'alguna manera específica pel fet de ser musulmana? Quin creus que és l'origen d'aquest nom?
5. Com creus que els mitjans de comunicació et representen? I els partits polítics? I el món de la cultura? Qualsevol altra institució pública?
6. Com et fan sentir aquestes representacions? Què en penses? Com reacciones?
7. Saps que és la islamofòbia? I la islamofòbia de gènere? Creus que són formes de violència contra les persones / dones musulmanes?
8. Què en penses d'aquests fenòmens? Per què creus que hi ha islamofòbia / islamofòbia de gènere?

9. Has tingut alguna experiència (relatada o no anteriorment durant l'entrevista) que creus que encaixaria com a islamofòbia de gènere? I alguna persona del teu voltant? (familiar directe, a la feina, al barri, en una botiga, etc.)
10. Creus que la islamofòbia de gènere condiciona la teva vida diària al barri? En la societat francesa en general?
11. Com afecta la islamofòbia de gènere la construcció de la teva identitat com a dona i com musulmana? I com a francesa? Els rols i espais que ocupes?
12. Creus que dur el vel (o qualsevol altre símbol islàmic) et fa ser més vulnerable i diana per la islamofòbia de gènere? Creus que la islamofòbia es redueix per aquelles dones que no el duen, que vesteixen d'una manera més "occidentalitzada"?
13. Creus que les persones no musulmanes del barri són islamofòbiques? I la societat francesa en general? I Europa? Quines són les característiques socials o culturals que la fan evident?
14. Creus que els mitjans de comunicació promouen la islamofòbia / islamofòbia de gènere? I els polítics? I el món cultural? I les institucions públiques? Com ho fan?
15. Com creus que es pot combatre la islamofòbia / islamofòbia de gènere?
16. Creus que els òrgans de poder estan posant esforços per combatre la islamofòbia / islamofòbia de gènere? Com?
17. Què creus que pots fer tu per combatre la islamofòbia?
18. Creus que la societat està posant esforços per combatre la islamofòbia / islamofòbia de gènere? Com?

19. Creus que a França es compleixen els principis de “llibertat, igualtat i fraternitat” per a totes les persones franceses?

9.3. Fitxes resum de les entrevistes

0.- Dades identificatives

Nom Alumne: Sanz Janin, Enric	Modalitat de TFG: Investigació
Nom persona/es entrevistada/es: Dona N.I.	
Càrrec: Dona musulmana	
Altres dades: Dona de 28 anys, viu a Sevrans, nascuda a Marroc, Casada, Sunnita, no porta vel i ha finalitzat el batxillerat i dos cicles formatius. Nacionalitat Espanyola.	
Data Entrevista: 03/05/2019	Lloc entrevista: Casa de l'informant
Hora inici Entrevista: 17:30h	Durada Entrevista: 1h 05min

1.- Objectiu del TFG

L'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevrans (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics, per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen per la seva condició de dones i de religió / cultura.

2.- Comentaris al desenvolupament de l'entrevista

El tipus d'entrevista utilitzada és individual semi-estructurada en profunditat.

L'entrevista s'ha realitzat a casa de la informant amb la presència del seu marit, tot i això, ell no ha intervingut en cap moment en la nostra conversació. El grau de confiança amb l'informant ha estat positiu i la qualitat de comunicació força bona, tot i això, en alguna pregunta ha fet falta repreguntar i explicar algun concepte que

no estava gaire clar. Tot i aquests petits dubtes de la informant, he pogut seguir el guió de l'entrevista i obtenir informació de qualitat de tots els temes que m'interessen per a la meua recerca.

3.- Resum de l'entrevista

L'informant va néixer al Marroc a Nador i amb 3 anys arriba a Espanya, amb els seus 2 germans i la seva mare, on el seu pare va reagrupar a tota la família. Amb 18 anys es va casar amb el seu primer marit que, segons ella, era molts masclista. El matrimoni va durar 2 anys. Posteriorment, coneix al seu segon marit i emigra a França, amb 23 anys, on forma una família.

Ella i la seva família celebra l'*Eid al-Fitr* després del ramadà, el *Eid al-Adha* dos mesos després del ramadà. També em diu que celebren el nadal i fan el pare Noel. Per últim, també festegen el naixement del profeta. No realitzen cap festivitat francesa fora del nadal i el cap d'any.

Només assisteix a la mesquita els dies de festivitats i ho fa per seguir en contacte amb la seva cultura i tradicions familiars. La relaxa escoltar el que diu l'imam, la fa sentir bé. En alguna ocasió, també ha assistit a l'església fent turisme, per celebrar bodes o enterraments.

Reconeix moure's per tot el barri sense excepció. Creu que no hi ha cap lloc al barri on les dones i persones musulmanes siguin excloses o s'impossibiliti el seu accés. Destaca, però, que depèn molt de la forma de vestir, ja que, si vas vestit "normal" - de manera occidental - no hi ha problema però "si vas vestit amb gel·laba i portes barba segur que et diuen que no pots entrar."

Pel que fa les dones, segons ella, no hi ha problema pel que fa l'accés als bars o d'altres espais. Reconeix accedir als bars sola, tot i això, descriu que entra al bar cada matí amb el seu marit, i destaca que no és per beure "alcohol" sinó per prendre un cafè. Al mateix temps, explica que el fet de portar mocador pot ser un motiu de mirades indiscretes però que si la "víctima" passa no hi ha cap problema.

Segons ella són les dones les que s'autoprobeixen d'anar al bar, perquè sinó han d'acceptar mirades i insinuacions. Pel que fa la polèmica del bar de Sevrans on les dones denunciaven que no poden accedir-hi, explica que el propietari no era el masclista però que hi havia "clients radicals" que si ho eren, "dels que no deixen sortir la dona de casa". Tot i la seva opinió, m'explica que en algunes ocasions que vestia de forma occidental "de curt" alguns homes musulmans l'han mirada, segons ella com a forma de rebuig "fuig d'aquí, tu no ets dels nostres".

Pel que fa les dones que no surten de casa o no van al bar, diu que hi ha dones més reservades i que si no és amb marit no surten i d'altres que no surten perquè els seus marits no les deixen.

No participa als moviments socials o activistes, però reconeix sentir-se identificada amb alguns dels propòsits d'aquestes organitzacions. És refereix a la polèmica del *hijab* a les escoles franceses. Defensa que és un abús contra les nenes musulmanes que volen dur-lo.

Pel que fa la seva relació amb la religió, es considera religiosa però no practicant. A més, considera que no totes les dones musulmanes són iguals, segons ella les diferències depenen de la forma de pensar de cada dona. Considera que no cal seguir tot el que dicta l'Alcorà i la Sharia. Segons ella pots ser una bona dona i no seguir els preceptes religiosos.

Responent a els motius que la porten a no dur *hijab*, m'explica que no el vol portar ara, ja que creu que no podrà mantenir la promesa de dur-lo sempre i, per tant, prefereix no dur-lo. Creu que per portar-lo com cal, ha d'esperar al dia en que ja no vulgui vestir-se com a ella li agrada i ja no surti de festa; quan en tingui prou de tot això el portarà. Per a ella, anar posant-se i traient-se el vel sense gaire devoció és jugar amb la religió. A més, creu que si una dona no està disposada a ser una bona persona (fidel, honorable, etc.) millor que no porti el vel, ja que embruta tota la tradició i les persones que porten vel i en són conseqüents. Considera que la funció del vel és que les dones que el duen siguin menys atractives en vers als

homes i també és segons ella una forma de respecte cap als impulsos dels homes i a una mateixa. Tot i això, el no dur el vel ha estat en tot moment una decisió personal. En general, no ha tingut cap problema relacionat amb no dur-lo per part del seu entorn, tot i això, la dona del seu tiet sempre que es veien l'advertia que havia de dur el vel. No està disposada a dur-lo perquè algú li ho imposi, serà quan ella vulgui.

Pel que fa les persones no musulmanes m'explica que a Espanya la tractaven de "moreta" però ella responia, no es deixava fer. Un cop arribada a França, explica que no ha tingut mai cap problema similar. Reconeix que el fet de ser una "majoria musulmana" al barri permet que el tracte social cap als musulmans sigui bo.

En el seu lloc de feina és l'única dona entre milers d'homes. Descriu que tothom la respecta i la tracta amb igualtat, tot i no mantenir relació fora de qüestions de treball. Quan era més petita, a Espanya, la tractaven de "moreta" i patia segons ella el rebuig i la indiferència d'alguns companys de classe per diferents motius, bones notes, nacionalitat, cultura, etc.

Segons ella, l'Islam és en un 70% masclista, sobre tot els homes. Aquest 70% creu que els homes són superiors a les dones i que les dones han de ser "les típiques criades de casa". Com a experiència personal m'explica que els seu ex marit era masclista i no la deixava fer res sense ell. Escoltava totes les seves converses i l'obligava a vestir com ell volia. Per a ella era "estar en vida però en presó". Com a exemple, m'explica que després de la boda van anar a veure la família d'ell al Marroc on van discutir. Per aquest motiu, ell la va tancar durant una setmana a dormir amb una gossa que tenien, en un lloc brut sense deixar-la entrar a la casa. Posteriorment va continuar el conflicte i com ella no volia donar el seu braç a tòrcer la van portar a ella i al seu sogre a uns 300km de casa i els van deixar al desert a tot dos durant 15 dies, amb ous i te com a únic aliment. Segons ella, "amb el seu primer marit ha passat una vida de gossos". En una altre ocasió, la va abandonar perquè discutien al cotxe i la va fer baixar. Un cop tornats a Espanya,

ella el va enxampar amb d'altres dones mentre ella treballava. Ella en un principi va deixar passar la situació, ja que, ja no sentia res per ell. Dies després van discutir i ell va agafar tot el que ella tenia i va intentar marxar al Marroc. Ella va anar als mossos el va denunciar i van impedir que fugís del país. Finalment, em reconeix que l'agredia física i verbalment però que ella no es deixava fer, es tornava.

Pel que fa la islamofòbia i la islamofòbia de gènere per a ella existeixen. Sobretot la de gènere. Creu que la islamofòbia no té en compte la diversitat de les persones musulmanes. Argumenta que la islamofòbia de gènere existeix perquè les dones es deixen fer i no actuen davant de les agressions. Tot i la seva existència, la islamofòbia i la islamofòbia de gènere no afecten la seva vida diària.

El fet de dur vel converteix a les dones en diana de la islamofòbia, ja que, hi ha molta gent que no és oberta i no sap relacionar-se amb d'altres cultures. "No poden saber com ets només per dur vel". Deixen de banda la seva personalitat; són vistes pel vel.

Per a ella, tant els mitjans de comunicació com alguns partits polítics fomenten la reacció de l'Islam amb el terrorisme. Tot i això, considera que no hi ha molt de racisme entre la societat francesa.

4.- Anàlisi resultats de l'entrevista

- Quins elements de l'entrevista t'han permès clarificar aspectes relacionats amb el teu TFG?

Aquesta entrevista m'ha permès conèixer molt millor la realitat social al barri de Sevrans pel que fa a la comunitat musulmana, les relacions amb els veïns i les problemàtiques islamofòbes existents i la problemàtica de la violència contra la dona.

- Quins elements de l'entrevista t'han semblat contradictoris amb el teu TFG?

M'ha semblat contradictori amb el meu TFG la visió que te l'informant de l'islamofòbia de gènere i el masclisme i patriarcat, ja que, segons ella, són les dones les que han de fer canvis per millorar la seva situació.

- Quina informació principal has extret relativa a l'objectiu del TFG?

He obtingut informació principal en diferents temes.

- Pel que fa el *hijab*, tot i que l'entrevistada no en porta m'ha explicat que no va patir pressions per aquest fet i que quan el porti serà per que realment ella vol.
  - Pel que fa els espais que ocupen les dones a Sevran, l'informant m'ha fet saber que ella es desplaça per tot el barri sense problemes. Tot i això, reconeix que algunes dones s'autoprobeixen anar als bars perquè no volen sentir-se observades o prejudicades pels homes que allà s'hi reuneixen.
  - Pel que fa a l'Islam i el masclisme, l'informant creu que un 70% dels homes musulmans són masclistes, tot i això, ella actualment no es veu afectada. En el seu anterior matrimoni va patir diferents violències per part del seu marit (dormir amb el gos i diferents abandonaments), en les seves paraules “una vida de gossos”.
  - Pel que fa la islamofòbia i la islamofòbia de gènere, l'informant no entén gaire els conceptes, tot i això reconeix que els musulmans són sovint discriminats pel simple fet de ser-ho. A més, reconeix que les dones amb vel tenen més possibilitats de patir-ne donada la simbologia del vel musulmà. Per últim, l'entrevistada creu que tant polítics com mitjans de comunicació fomenten la islamofòbia i més concretament la relació entre Islam i terrorisme.
- De quina forma creus que pots incorporar la informació obtinguda al teu TFG?

La informació obtinguda em permetrà creuar-la amb la informació extreta en altres entrevistes per buscar punts en comú, divergències, tant entre les entrevistes com amb el marc teòric del projecte, tot donant resposta als objectius plantejats.

0.- Dades identificatives

Nom Alumne: Sanz Janin, Enric	Modalitat de TFG: Investigació
Nom persona/es entrevistada/es: Dona N2.	
Càrrec: Dona musulmana	
Altres dades: Dona de 17 anys, viu a Sevran, nascuda a Livry-Gargan, Soltera, No porta vel i està cursant 1er de Batxillerat en un Centre d'alt rendiment esportiu. Nacionalitat Francesa.	
Data Entrevista: 15/05/2019	Lloc entrevista: Per telèfon.
Hora inici Entrevista: 21:00h	Durada Entrevista: 43min

1.- Objectiu del TFG

L'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevran (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen per la seva condició de dones i de religió / cultura.

2.- Comentaris al desenvolupament de l'entrevista

El tipus d'entrevista utilitzada és individual semi-estructurada en profunditat.

L'entrevista s'ha realitzat per telèfon per motius d'incompetència horària entre l'entrevistador i l'informant. Tot i això, la comunicació ha estat bona, donada la confiança entre els dos interlocutors. En algunes ocasions, la informant dubtava i ha necessitat que li expliqués algun concepte o idea. S'ha seguit el guió de

l'entrevista sense cap problema. Tot i l'edat de la informant, crec que s'han tractat aspectes interessants que permetran entendre quines percepcions i experiències tenen les dones musulmanes d'aquesta franja d'edat al barri de Sevrans.

3.- Resum de l'entrevista

Ha nascut i crescut a França però els orígens de la seva família són d'Algèria, em comenta que quan era més petita hi anava sovint i que la seva família viu en un petit poble prop del mar (Ras El Oued) i allunyat de la grans ciutats.

Actualment, viu a Sevrans amb molta de la seva família en barris o pobles propers. També hi ha part de la família que es va quedat a Algèria. Els seus avis viuen la meitat de l'any a França i l'altre meitat a Algèria. De la mateixa manera, els seus familiars que viuen allà, sovint venen a passar un parell de mesos amb ells, i els allotgen a casa. Pel que fa el seu rol dins la família, ella considera que encara és jove i que no té un rol específic. Tot i això, com és esportista sempre s'interessen pels seus resultats.

Pel que fa les festivitats musulmanes, només celebra *l'Eid al-Fitr* després del Ramadà. Pel que fa les festes Franceses, celebra el Nadal, cap d'any i els dies que no té escola.

A la mesquita hi va quan pot però no regularment. Els motius que la porten anar a la Mesquita són la pregària i perquè li agrada l'ambient que hi ha allà. Em comenta que quan surt d'allà se sent millor. Normalment, hi va dues vegades a l'any, generalment coincidint amb el Ramadà. A més, ha visitat alguna església amb l'escola i ho troba positiu, ja que, "la cultura general mai està de més".

Tot i que pensa que al barri els musulmans estan ben considerats, reconeix que hi ha ocasions en que no són benvinguts, això depèn, sobretot, de la forma de vestir. M'explica que, sovint, les dones musulmanes són rebutjades pel vel a les feines, etc. Em reconeix que no es desplaça gaire pel barri, tot i això, si li cal, ho fa per tot arreu sense cap problema. Com a experiència personal, m'explica que un dia van

anar al metge a Livry-Gargan, un poble veí amb la seva mare i en arribar el seu torn, el metge es va negar a visitar-los amb l'excusa que vivien a Sevrans. Comenta que els va tractar "d'àrabs" i els va fer fora de la consulta negant-se a tractar-los.

Pel que fa la polèmica que les dones no puguin entrar als bars, segons ella no existeix tal polèmica, tot i això reconeix que està mal vist que una dona musulmana vagi a certs bars. Em comenta que no està prohibit però que després la gent ho comenta i se'n parla.

Pel que fa les dones musulmanes que no surten de casa, considera que el fet de no sortir no té a veure amb pressions familiars sinó que, segons ella, és que viuen en un context on l'home surt de casa mentre la dona es queda a casa cuidant dels fills.

Parlant sobre el vel, reconeix que no sap ben bé per què no en porta i creu que potser quan sigui més gran el durà, ja que, estarà – segons ella – més pendent de la religió. El no dur-lo, va ser sempre una decisió personal i mai no li a causat cap tipus de problema o conflicte, ni social, ni familiar. A més, reconeix que quan va a la mesquita el porta sense cap problema, ja que, estan obligades a posar-se'l per resar. M'explica que les dones musulmanes duen el vel perquè així només el seu home pot veure-les sense.

Pel que fa les dones musulmanes de la seva comunitat, creu que se senten afortunades. Tot i això, m'explica que les dones amb vel són mal vistes per les persones que no coneixen la religió musulmana, no entenen l'interès "d'amagar" les dones amb el vel. També creu que sovint les dones musulmanes són vistes com a submises als homes.

Pel que fa la integració de creences i valors en la societat francesa, creu que s'integren bé, tot i això, quan hi ha atemptats hi ha sovint polèmiques lligades a certes Mesquites. Reconeix que hi ha Mesquites radicalitzades i per això hi ha molta gent que generalitza amb tots els musulmans.

Pel que fa les seves relacions amb persones no musulmanes i d'altres cultures o religions, em comenta que té una molt bona relació amb tothom i que és igual amb tothom sigui o no musulmà. També creu que les seves experiències escolars, familiars, etc. són iguals que les dels altres nois musulmans. Per tant, considera que l'Islam no és ni sexista, ni patriarcal.

Considera que per ser un bon musulmà cal seguir tot el que dicta l'Alcorà i la shària però, segons ella, també hi ha bons musulmans que no ho segueixen o no del tot.

Pel que fa als estereotips i prejudicis que poden tenir les persones no musulmanes cap a la seva comunitat, considera que sempre hi ha el prejudici de dona submissa que no té confiança en ella mateixa, que no surt i que s'ocupa principalment de casa seva. És sobretot contra les dones. Encara que els homes barbuts també poden patir prejudicis relacionats amb el terrorisme. M'explica que, sobretot els mitjans de comunicació, en les èpoques on hi ha hagut atemptats, s'ha relacionat molt ràpidament els musulmans amb el terrorisme. Ella creu realment que els terroristes no són Musulmans, ja que, a l'Islam està prohibit matar a ningú i ells maten. D'avant d'aquestes relacions i estereotips que considera pesats, s'enfada, es sent molesta i trista. En definitiva conclou que "em posa nerviosa".

Considera que les persones del barri que conviuen amb ella no són islamòfobes. Segons ella, tant la islamofòbia com la islamofòbia de gènere poden considerar-se violència i pensa que no són normals aquestes actituds. Tot i això, mai no ha tingut cap experiència personal que pugui considerar com a tal. Però sí que té coneguts que han estat agredits. Declara no sentir-se afectada per aquesta problemàtica i no ser-ne víctima. Tot i això, sí que reconeix que les dones amb vel poden ser un objectiu més recurrent pel que fa la islamofòbia de gènere. Pel que fa els mitjans de comunicació, creu que promouen la islamofòbia però no la islamofòbia de gènere, i ho fan relacionant el terrorisme amb els musulmans. Provoca que la gent al veure un musulmà et relacioni amb això.

Per tal de lluitar contra aquest fenomen, creu que “s’ha de parar de posar tots els musulmans al mateix sac”, s’ha de deixar de considerar les dones amb la feblesa. Pel que fa els òrgans de poder, creu que fan esforços per integrar l’Islam en la societat. Tot i això, considera que la societat en general es deixa portar i no està fent gaires esforços per combatre la islamofòbia. Per últim, creu que si que és compleixen els principis “llibertat, igualtat i fraternitat” per a tots els francesos.

4.- Anàlisi resultats de l’entrevista

- Quins elements de l’entrevista t’han permès clarificar aspectes relacionats amb el teu TFG?

Aquesta entrevista m’ha permès conèixer millor la realitat del barri de Sevrans i la vida de les noies musulmanes més joves, en les seves famílies. M’ha permès descartar i confirmar algunes polèmiques com la presència de les dones als bars i el fet d’utilitzar el vel per a les noies que encara van a l’escola.

- Quins elements de l’entrevista t’han semblat contradictoris amb el teu TFG?

M’ha semblat contradictori amb el meu TFG la visió que te l’informant de l’islamofòbia de gènere i el masclisme i patriarcat. També pel que fa la igualtat entre dones i homes que declara la informant.

- Quina informació principal has extret relativa a l’objectiu del TFG?
  - Pel que fa el *hijab*, tot i que l’entrevistada no en porta, m’ha reconegut que no el rebutja i que potser més endavant faci un pas més cap a la religió i s’anima a dur-lo.
  - Pel que fa els espais que ocupen les dones a Sevrans, l’informant declara desplaçar-se per tot el barri sense problemes. Tot i això, m’ha reconegut que les dones no acostumen a anar als bars ja que està mal

vist per la resta de la comunitat. Tot i això, no reconeix una polèmica real que dificulti a les dones anar als bars del barri.

- Pel que fa l'Islam i el masclisme i patriarcat, l'informant declara que no ho és en cap cas.
- Pel que fa la islamofòbia i la islamofòbia de gènere, la informant m'ha dit que si que poden considerar-se com a violència en els dos casos, tot i no haver patit mai cap episodi per ella mateixa. També m'ha reconegut que els mitjans de comunicació tenen un paper important en promoure aquestes actituds d'odi contra els musulmans i musulmanes, sobretot en els moments posteriors a atacs terroristes. A més, m'ha explicat que els musulmans, tot i ser afortunats al barri, poden ser rebutjats en ocasions per la seva forma de vestir.
- Pel que fe ales estereotips i prejudicis la informant reconeix que sovint en són víctimes les dones musulmanes que són vistes com a persones submises
- De quina forma creus que pots incorporar la informació obtinguda al teu TFG?

La informació obtinguda em permetrà creuar-la amb la informació extreta en altres entrevistes per buscar punts en comú, divergències, tant entre les entrevistes, com amb el marc teòric del projecte, tot donant resposta als objectius plantejats.

0.- Dades identificatives

<u>Nom Alumne:</u> Sanz Janin, Enric	<u>Modalitat de TFG:</u> Investigació
<u>Nom persona/es entrevistada/es:</u> Dona N3.	
<u>Càrrec:</u> Dona musulmana	

Altres dades: Dona de 25 anys. Sunnita, nascuda a Paris, viu a Sevrans, Soltera. No porta vel i treballa com a animadora a la Maison du Quartier Edmond Michellet. Nacionalitat Francesa.	
Data Entrevista: 17/05/2019	Lloc entrevista: Maison du Quartier Edmond Michelet.
Hora inici Entrevista: 11:30h	Durada Entrevista: 43min 19seg

1.- Objectiu del TFG

L'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevrans (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics, per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen per la seva condició de dones i de religió / cultura.

2.- Comentaris al desenvolupament de l'entrevista

El tipus d'entrevista utilitzada és individual semi-estructurada en profunditat.

L'entrevista s'ha desenvolupat amb facilitat donada la confiança entre l'entrevistador i l'entrevistada, això ha comportat una qualitat de comunicació força elevada i sense recels o dubtes a l'hora de respondre totes les preguntes. El guió de l'entrevista s'ha seguit correctament i s'han contestat totes les preguntes. Tot i la poca durada de l'entrevista, la informació obtinguda és molt bona, tant en quantitat com en qualitat.

3.- Resum de l'entrevista

La seva família prové del Magreb, és Marroquina i tots els seus estius des que va néixer els passa al Marroc. Va néixer a Paris i va arribar amb la seva família al barri de Sevrans quan ella tenia dos anys. Actualment, quasi tota la seva família viuen al Marroc i aquí tan sols queden els seus pares, algunes tietes i un oncle. Ella és la més gran dels germans i m'explica que en tota l'Àfrica, siguis o no Musulmà, si ets

el gran tot recau sobre tu. Per tant, el seu rol dins la família és el de gestionar amb els pares. També m'explica què són una família "oberta d'esperit". Pel que fa els amics, en té de totes les religions, nacionalitats i creences. Li és igual tot això, s'entén amb tothom. Pel que fa les festivitats celebren el Ramadà, *l'Eid al-Fitr* i *l'Eid al-Adha*. Pel que fa les festes no religioses, celebra el cap d'any, el Nadal i els dies festius, perquè són obligatoris, com el 14 de Juliol.

M'explica que és practicant, però no excessivament. Assisteix a la mesquita puntualment per *l'Eid* o algun divendres. Quan hi va, se sent en pau i quan acaba les pregàries se sent millor. També m'explica que ha visitat diferents esglésies fent turisme i que algun dia li agradaria visitar una sinagoga, ja que, pensa que és bo conèixer-les, per cultura, i comparar-les amb les mesquites.

Pel que fa els espais del barri, reconeix moure's per tot arreu sense problema. Tot i això, si que destaca Rougemont com una zona del barri on la gent és més oberta. M'explica que, com hi ha molt musulmans que hi resideixen, mai s'ha sentit rebutjada, cosa que sí que li a passat en algunes altres zones de França com Vandée on sí que es va sentir així.

Reconeix que sobretot les dones amb el vel integral no són benvingudes, fins i tot ella les anomena "Batmans".

Coneix la polèmica que hi ha amb els bars i les dones. A més, coneix l'indret. Segons ella, a Sevran, cap dona musulmana anirà a un bar, fins i tot ella no ha anat mai, excepte al centre de Paris on no té cap problema per anar-hi. M'explica que està mal vist i és estrany que hi vagin, ni tansols acompanyades o en grup.

Pel que fa les dones que no surten de casa, m'explica que sí que n'hi ha i que tenen el seu marit que fa tot per elles. No creu que sigui per pressió familiar o social, és segons ella, la seva elecció. Reconeix que pot haver-ne que pateixin alguna pressió, però, generalment creu que són elles les que prenen aquesta decisió.

Pel que fa el vel a les escoles, ella mai no n'ha portat i el seu pas per l'escola va produir-se sense cap problema. Tot i això, si que reconeix que hi ha noies del barri que han abandonat els estudis per la impossibilitat de dur el vel en la institució escolar.

Ella es considera a ella mateixa religiosa i practicant i intenta fer les 5 pregaries diàries. Tot i això, no porta el vel, per decisió pròpia i no se'n penedeix, ja que, segons ella segueix sent una dona musulmana. Tot i això, reconeix que una bona musulmana l'ha de dur per tapar el cabell i el coll. D'altra banda, no entén les que duen el vel integral, segons ella no te raó de ser. Em diu que les dones musulmanes no són un grup homogeni, "cada persona és com és" i cadascú té els seus valors i principis que el fan diferent. A més, hi ha petites diferències lligades a l'origen i que provenen de tradicions o costums diferents. M'explica que a la seva comunitat les dones són lliures, pensen per elles mateixes i prenen les seves pròpies decisions (portar el vel, seguir o no la religió, etc.).

Segons ella, entre les persones no musulmanes n'hi ha "que ens veuen com a terroristes, i d'altres com a éssers humans." Considera que per integrar-se com cal, s'ha de deixar la religió a casa siguis o no practicant. Considerant que a l'espai públic tots som ciutadans Francesos. M'explica que per ella la religió és quelcom personal i que no caldria anar explicant-ho, "no cal que mostris de quina religió ets en l'espai públic." Creu, per exemple, que les persones no musulmanes que veuen alguna mesquita "oberta" poden pensar "per què fan això? per què són així?". En canvi, reconeix que les cerimònies cristianes al aire lliure molesten menys.

En relació a les experiències escolars, laborals i socials considera que ha tingut les mateixes que pot tenir qualsevol noi o home de la seva edat. I nega que l'Islam sigui quelcom patriarcal.

Tot i desconèixer el feminisme Islàmic, després d'explicar-li el concepte el troba positiu i en certa manera se'n declara seguidora.

Pel que fa els estereotips i prejudicis contra els musulmans, m'explica que sovint els prenen per terroristes i les dones amb vel integral són vistes com a “bombes” humanes. També creu que quan una dona musulmana decideix dur el vel, o no treballar, les persones no musulmanes, pensen automàticament que ha estat el seu marit el que la forçada a fer-ho. Continua explicant-me que alguna vegada l'han anomenada “la reube o la beurette” termes utilitzats en l'argot del carrer. Beurette fa referència a la mantega, ingredient de les galetes marrons del cafè.

Segons ella els mitjans de comunicació generen una molt mala imatge dels musulmans, sobretot quan hi ha atemptats. En aquestes ocasions reconeix que s'enfada, parla sola i contesta a la televisió, però després li és igual.

Considera que la islamofòbia i la islamofòbia de gènere són violència psicològica. Comenta que aquest fenomen no te raó de ser i que no hauria d'existir. Creu que la islamofòbia existeix perquè algunes persones han embrutat l'Islam com a religió, això engendra l'odi entre les persones de religions diferents. D'altra banda, reconeix que el fet de dur el vel fa les dones més visibles i facilita la seva identificació, tot i això, no creu que portar el vel et faci més vulnerable, al contrari et dona força. Pel que fa la presència de persones islamòfobes al barri, creu que no n'hi ha “I si n'hi ha deuen estar amagats pobrets els hem envaït”. Considera que, el fet de no conviure amb musulmans, genera més islamofòbia, ja que, permet ser-ho sense reserves. Culpa als mitjans de generar-ne també amb certes reaccions. Culpa als polítics de no calmar les coses.

Per últim, creu que per combatre la islamofòbia, s'hauria de transmetre una millor imatge de l'Islam. Per això, creu que personalment pot contribuir mostrant i explicant a la gent que l'Islam no té res a veure amb el que diuen els mitjans. M'explica que molta gent no els entén perquè no ho coneix i interpreta tal i com els mitjans ho expliquen.

Creu que els principis “llibertat, igualtat i fraternitat” no es compleixen per a tothom, ja que, no tots tenen els mateixos drets. Per exemple, “amb el meu

cognom serà més complicat que llegeixin el meu currículum que amb els teus". Però això no te només a veure amb l'Islam. Conclou, entre dones i homes hi ha moltes diferències de salari, llocs de feina, etc.

4.- Anàlisi resultats de l'entrevista

- Quins elements de l'entrevista t'han permès clarificar aspectes relacionats amb el teu TFG?

Aquesta entrevista m'ha permès conèixer la realitat de les dones musulmanes del barri de Sevran a partir de la visió d'una persona que pel seu lloc de feina està contínuament en contacte amb la població del barri. A més, forma part de la comunitat musulmana i la coneix, tant des de dins com a partir de la mirada que podem tenir qualsevol treballador del camp social.

- Quins elements de l'entrevista t'han semblat contradictoris amb el teu TFG?

Considera que portar vel és una opció personal però al mateix temps reconeix utilitzar el terme "Batman" per referir-se a les dones que duen un vel integral.

- Quina informació principal has extret relativa a l'objectiu del TFG?
  - Reconeix moure's lliurement pel barri i sense problemes. Al mateix temps, descriu com hi ha dones amb vel i certs homes que poden ser discriminats per la seva indumentària. A més, reconeix que, una dona vagi a un bar del barri està mal vist.
  - Pel que fa les dones que es queden a casa, explica que la majoria ho fa per una decisió pròpia i no pas per imposició social o familiar.
  - Pel que fa el vel, no en porta per decisió pròpia. Discrimina les dones que duen un vel integral perquè no les entén.

- Pel que fa les persones no musulmanes, n'hi ha que els identifiquen amb terroristes.
- Considera que la religió és quelcom privat i que no cal mostrar-la en l'espai públic.
- Tot i desconèixer el feminisme islàmic, es posiciona a favor i es declara feminista.
- Considera, la Islamofòbia i la islamofòbia de gènere, un tipus de violència psicològica que afecta més a les dones amb vel, ja que, són més visibles.
- Considera que els principis "llibertat, igualtat i fraternitat" no es compleixen per a tota la societat francesa per igual.
- De quina forma creus que pots incorporar la informació obtinguda al teu TFG?

La informació obtinguda em permetrà creuar-la amb la informació extreta en altres entrevistes per buscar punts en comú, divergències, tant entre les entrevistes, com amb el marc teòric del projecte tot donant resposta als objectius plantejats.

o.- Dades identificatives

<u>Nom Alumne:</u> Sanz Janin, Enric	<u>Modalitat de TFG:</u> Investigació
<u>Nom persona/es entrevistada/es:</u> Dona N4.	
<u>Càrrec:</u> Dona musulmana	
<u>Altres dades:</u> Dona de 72 anys i vídua. Sunnita, nascuda a Nedroma Algèria. Arribar a França l'any 1954 amb 7 anys. És jubilada i va estudiar comerç a França. Té un certificat de residència Algerià.	

Data Entrevista: 20/05/2019	Lloc entrevista: Sala d'informàtica de la Maison du Quartier Edmond Michelet.
Hora inici Entrevista: 15:00h	Durada Entrevista: 1h 6min

1.- Objectiu del TFG

L'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevran (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics, per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen per la seva condició de dones i de religió / cultura.

2.- Comentaris al desenvolupament de l'entrevista

El tipus d'entrevista utilitzada és individual semi-estructurada en profunditat.

Aquesta entrevista s'ha desenvolupat amb una qualitat de comunicació molt bona i amb un grau de confiança força elevat. Tot i això, s'han observat alguns recels i inseguretats a l'hora de respondre alguna pregunta. En algunes ocasions, semblava que la informant no deia tot el que pensava o ho deia de forma molt ambigua. S'ha seguit el guió en tot moment i com a investigador estic força content amb l'entrevista i els resultats obtinguts

3.- Resum de l'entrevista

La informant m'explica que va néixer a Nedroma, Algèria. La seva mare i els seus germans vivien amb els seus pares paterns a la muntanya, allà vivien de l'agricultura i mentre va estar allà, no va anar a l'escola. Quan tenia 7 anys, el seu pare, que ja vivia a França, va aconseguir reunir la família al barri. Tot i això, abans d'arribar a Europa van passar un any al Marroc. Al principi vivien a casa d'un amic del seu pare fins que van tenir l'opció de llogar la seva pròpia casa. El primer any va ser d'adaptació a la civilització Francesa de la mà d'altres àrabs que van trobar a França. D'aquesta manera, se sentien menys sols i en comunitat. Un any després

de la seva arribada al país, va començar a anar a l'escola. Amb el temps, es va llicenciar en comerç i es va casar. Un cop casada, va ser mare però no va deixar de treballar. El seu rol dins la seva família era el d'ajudar la seva mare, ja que, segons ella era la més propera a ella. Un cop casada el seu rol va ser ocupar-se dels seus fills i seguir treballant per mantenir la família.

Pel que fa les festivitats, celebra el Ramadà, *l'Eid al-Fitr* i *l'Eid al-Adha*, la festa del Xai. Antigament, també celebraven l'any nou Berber al mes de Gener, ara han perdut la tradició de fer-ho, però reconeix que ho recorden cada any. Pel que fa l'any nou cristià i el Nadal no els celebra.

Antigament, l'entrevistada no assistia a la mesquita. Actualment ho fa en algunes ocasions, per exemple, els dies de *l'Eid* hi va al matí. M'explica que amb el temps ha tingut l'oportunitat d'aprendre sobre la seva religió que aconsella anar a resar juntament amb la comunitat musulmana. Els motius que la duen a anar-hi són: apropar-se a Deu i relacionar-se amb altres persones d'altres nacionalitats.

També assisteix a un centre social del barri, ho fa per trencar la rutina del dia a dia, estar i conversar amb altres persones i fer diferents activitats. A més, ha visitat diferents esglésies fent turisme o en sortides d'una associació del barri. Considera que aquestes visites li han permès conèixer altres religions, conviure amb altres persones i conèixer la història del cristianisme.

M'explica que pel barri es mou sense problemes i per tot arreu. Tot i això, reconeix que no ha estat mai en cap bar del barri. Segons les seves experiències no hi ha llocs on els musulmans i les dones siguin exclosos/es. M'explica que va llegir sobre la polèmica dels bars "masclistes", però tot i així no entén la polèmica. M'explica que no va als bars, ja que, s'ha inculcat a la dona musulmana que els bars són llocs exclusivament per als homes i està mal vist que una dona hi vagi. Aquesta prohibició és transmesa per familiars, conegut i amics, segons ella. Ella personalment creu "que no hi ha cap inconvenient en que una dona entri en un bar per prendre alguna cosa."

Pel que fa les dones musulmanes que no surten de casa, ella considera que n'hi ha que volen quedar-se a casa per voluntat pròpia i d'altres que ho fan sota pressió familiar o social.

M'explica que la seva experiència escolar va ser bona, aleshores no duia el vel. Segons ella, s'ha de respectar la llei i la laïcitat de les escoles. Finalment, reconeix que hi ha noies que deixen els estudis per culpa de la prohibició d'anar velades als centres escolars.

Segons ella, hi ha moltes diferències entre les dones musulmanes per raons culturals i formes d'interpretar l'Alcorà. A més, hi ha diferències segons la família o l'educació de cada persona.

Considera que per ser un bon musulmà s'ha de seguir el que dicta l'Alcorà i la sharia, tot i això comenta: "els errors són humans". Ella es considera religiosa i practicant, "ho intento, practico la religió cada dia el millor que puc." Porta el vel des del Febrer de l'any 1991. Les raons que em dona són: "Perquè s'ha de portar. Per amagar el cos i deixar visibles la cara i les mans. Per evitar les mirades d'altres homes." A més, m'explica que dins la seva família les dones de certa edat el portaven. Aquesta decisió va ser personal, no va rebre cap pressió familiar o social i considera que totes les dones musulmanes l'haurien de dur. Pel que fa les dones musulmanes que no el duen, creu que "no podem obligar ningú a dur-lo, podem aconsellar-ho, és el nostre deure com a part de la religió, però mai obligar." És la seva decisió.

Segons ella, les persones no musulmanes, la respecten i no sap ben bé com la defineixen. M'explica que té bona relació amb tothom sense excepcions per nacionalitat o religió.

Segons ella, l'Islam és sexista, "hi ha diferència entre homes i dones però crec que no n'hi ha d'haver." Segons ella de sexisme "n'hi ha hagut i n'hi haurà sempre, a tot arreu, pels musulmans i pels no musulmans." M'explica que l'ha patit, tant en el

món laboral com a la família. Comenta que “No entenc perquè si Déu ens va crear als homes i les dones, els homes han d'estar per davant. L'home es creu superior a la dona, ens prenen per un objecte si ens necessiten. M'he sentit així algun cop i sempre m'he preguntat aquestes coses.” Segons ella aquesta diferència no ve de la religió, sinó que ha estat creada pels homes que han decidit així, dient el que més els convenia, que les dones no han d'anar a l'escola ni a treballar, “com vols que aprenguem i fem front a allò que ens deien?”. Segons ella ara que les noves generacions tenen més informació i mitjans ja no és així, per sort.

Desconeix el feminisme islàmic. Tot i això, després de que li ho expliqui diu: “Estic d'acord, està molt bé cal que les dones trobin el seu lloc en la societat.” A més, em diu que podria considerar-se feminista islàmica en certa manera.

Pel que fa estereotips i prejudicis considera que sovint els musulmans són vistos com a terroristes. Tot i això, no recorda ningun concepte o idea que hagin utilitzat per referir-se a ella, només em diu que “algunes persones em pregunten d'on procedeix”. Tot i això ella no en fa cas considera que algunes persona “S'han d'informar abans de parlar.” Per tant, és fa la sorda i passa a una altre cosa.

Segons ella, el govern fa esforços per que puguin practicar la seva religió: “construir mesquites, fer centres culturals. Crec que ho fan bé. Durant el Ramadà obren gimnasos per resar.” Tot i això, reconeix que no tots els partits polítics són iguals i que n'hi ha que estan en contra de l'Islam.

Considera que tant la islamofòbia com la islamofòbia de gènere són formes de violència i que estan basats en el desconeixement i la ignorància d'algunes persones. Quan li pregunto per alguna experiència personal em torna a parlar dels bars. “El fet que no puguem anar als bars, ja podem considerar-ho violència contra les dones. Estem obligades a acceptar-ho per no patir aquesta violència. Ens autoreprimim.” Tot això, reconeix que aquests fenòmens no afecten la seva vida diària al barri. A més, m'explica que el vel o la barba i la gel'laba pot focalitzar l'islamofòbia en les persones que ho duen, ja que, se'ls identifica més fàcilment.

Reconeix que no s'ha trobat mai persones islamòfobes al barri i diu que a la societat en general n'hi ha i a Europa també. Tot i això, no pot dir quines són les seves característiques.

Tot i reconèixer no saber si els mitjans de comunicació promouen la islamofòbia, em diu que “després dels atemptats van anar massa lluny.”

Per tal de combatre aquests fenòmens creu que “caldria reunir-nos al voltant d'una taula i aprenent els uns dels altres. L'Islam és tolerància, pau, solidaritat, fraternitat, és viure junts i alguns ens volen dividir.” Personalment, creu que hi pot contribuir corregint i explicant els errors que escolta, tant dels musulmans com dels no musulmans, “tot depèn de la interpretació”. Segons ella, en la societat hi ha gent interessada en l'Islam que s'informa i intenta conèixer.

Pel que fa els principis “llibertat, igualtat i fraternitat” considera que hi ha moments on no hi ha igualtat. Per a la fraternitat encara hi ha encara un llarg camí a recórrer. I la llibertat si que considera que la majoria sí que són lliures.

4.- Anàlisi resultats de l'entrevista

- Quins elements de l'entrevista t'han permès clarificar aspectes relacionats amb el teu TFG?

Els elements de l'entrevista que m'han permès clarificar aspectes relacionats amb el meu TFG són: la identificació que fa la informant de la islamofòbia i la islamofòbia de gènere com a formes de violència. La identificació del l'Islam com a masclista dins d'un món masclista segons la informant. Les explicacions i motius que ha donat en relació al *hijab*. Les explicacions i motius que m'ha donat en relació a les dones dins dels bars al barri de Sevran. La identificació que fa amb el feminisme islàmic tot i no conèixer el concepte abans de l'entrevista.

- Quins elements de l'entrevista t'han semblat contradictoris amb el teu TFG?

Considera que no hi ha persones islamofòbes al barri. No reconeix cap tipus de identificació específica per part de les persones no musulmanes del seu entorn.

- Quina informació principal has extret relativa a l'objectiu del TFG?
  - No considera les dones musulmanes com a un grup homogeni.
  - L'islam és masclista segons la informant.
  - Tot i que hi ha estereotips i prejudicis, aquests, no afecten la seva vida diària al barri.
  - No assisteix als bars del barri ja que no està ben vist. Aquest pensament l'ha adquirit per transmissió familiar i social.
  - El *hijab* esdevé un element discriminatori, ja que, ajuda als islamòfobs a identificar més fàcilment les dones musulmanes.
- De quina forma creus que pots incorporar la informació obtinguda al teu TFG?

La informació obtinguda hem permetrà creuar-la amb la informació extreta en altres entrevistes per buscar punts en comú, divergències tant entre les entrevistes com amb el marc teòric del projecte tot donant resposta als objectius plantejats.

o.- Dades identificatives

<u>Nom Alumne:</u> Sanz Janin, Enric	<u>Modalitat de TFG:</u> Investigació
<u>Nom persona/es entrevistada/es:</u> Dona N5.	
<u>Càrrec:</u> Dona musulmana	

Altres dades: Dona de 46 anys casada amb quatre fills. Sunnita, nascuda a Nador al nord del Marroc. Arriba a França l'any 2000. És a l'atur i imparteix cursos d'anglès, d'àrab i de Francès com a voluntària. Té la nacionalitat francesa.	
Data Entrevista: 20/05/2019	Lloc entrevista: Maison du Quartier Edmond Michelet.
Hora inici Entrevista: 10:00h	Durada Entrevista: 1h 19min

1.- Objectiu del TFG

L'objectiu general d'aquest estudi és analitzar i estudiar les principals relacions entre les dones musulmanes del barri de Sevran (França) i els estereotips etnocentristes i islamofòbics, per tal de conèixer la doble dimensió de discriminació que pateixen per la seva condició de dones i de religió / cultura.

2.- Comentaris al desenvolupament de l'entrevista

El tipus d'entrevista utilitzada és individual semi-estructurada en profunditat.

La qualitat comunicativa de l'entrevista ha estat bona, ja que, la informant i l'entrevistador es coneixien anteriorment. Tot i això, en algun moment la entrevistada responia les preguntes pensant en el motiu d'aquestes, això ha influït en algunes respostes que pretenien respondre allò que ella creia i no la pregunta en sí. S'han contestat totes les preguntes i s'ha seguit tot el guió d'entrevista sense cap problema. Personalment, estic satisfet de la informació obtinguda i de la seva qualitat i quantitat.

3.- Resum de l'entrevista

L'entrevistada va néixer al Marroc un lloc molt turístic però molt reservat. Quan hi vivia les dones no sortien de casa, tot i això, la seva família és molt oberta. Va néixer en una família nombrosa, 6 nenes i 3 nens. Ella és la penúltima i la mes jove de les noies. Ha estat a càrrec dels seus pares al seu país d'origen. Un cop arribada

a França, va començar a ser més independent. Tot i això guarda molt bona relació amb la família. Va acabar el batxillerat i va decidir deixar els estudis. El seu primer casament va ser imposat per la seva família i es va trobar casada amb un extremista que li va prohibir continuar estudiant. És va trobar tancada, amb vel i privada de la seva llibertat. “Va ser molt dur.” Tot i això, reconeix no penedir-se d'haver deixat els estudis, ja que, segons ella “si no et donen cops mai et despertes”. Posteriorment, es va divorciar i va crear una empresa d'exportació-importació al Marroc. S'ha casat de nou i té quatre fills. Per divorciar-se, va tenir en tot moment el suport de la seva família. Tot i això, reconeix que coneix dones que, degut a que la seva família veuen malament el divorci, són obligades a quedar-se amb l'home escollit per sempre.

Pel que fa el seu rol, tot i no ser la més gran dels germans ha tingut sempre aquest rol i se la sol·licitat sovint, tant al Marroc com a aquí. En les seves paraules, després del seu divorci. “jo era la governanta de la casa”. El fet de divorciar-se va fer que el seu rol canviés, ja que, segons ella “va agafar confiança en ella mateixa”. Es va convertir en una dona igual que un home, la seva paraula era tinguda en compte i exerceix la seva autoritat.

Celebra el Ramadà, l'*Eid al-Fitr* i l'*Eid al-Adha*, tot i això, es queixa que als llocs de treball no donen facilitats per practicar els aspectes més religiosos d'aquestes festivitats, pe tant, ho han de recuperar un cop a casa. També celebra el Nadal i el Cap d'any cristià.

Assisteix a la mesquita quan el temps i l'organització familiar li ho permet. Ho fa per trobar-se amb d'altres persones, escoltar l'Imam, i emocionar-se. Per a ella és com un despertar, trobar el bon camí i reconèixer els errors comesos.

També ha visitat esglésies, Notre Dame i d'altres. Quan fa turisme, en visita, acompanyada d'un guia. Per descobrir nous llocs. Per a ella són com les mesquites, l'única diferència és que hi ha imatges.

Reconeix que quan no duia el vel es desplaçava per tot arreu sense cap problema, ara que el porta, ha començat a veure comportaments que no li agraden: insults, escopinades, mirades discriminatòries. Per això, sovint es desplaça en cotxe. Considera que els musulmans no són ben vistos als llocs públics, ja que, segons ella hi ha molta hipocresia.

Pel que fa les dones musulmanes, considera que les piscines són un lloc on no són benvingudes, ja que, no les deixen vestir el burkini. M'explica que en una ocasió a Màlaga va llogar una casa i es van banyar a la piscina comunitària amb el burkini, des d'un balcó una dona es va posar a cridar que sortíssim.

Pel que fa la polèmica dels bars, ella considera que són tot mentides. "Si una dona vol entrar hi entra." M'explica que hi entra per comprar segells, però no per consumir. Mai ha vist bars on es prohibeix l'entrada de les dones, tot i això, reconeix que se l'insinuaran, a part d'això res més.

Creu que hi ha dones que prefereixen no sortir de casa, ja que, estan fartes de ser mal vistes i aguantar mirades. "Ens miren com als extraterrestres." Per que m'han de jutjar per portar el vel? Considera que la majoria no surt per culpa de la pressió social, però també n'hi ha que tampoc surten per que pateixen pressió familiar.

Tot i que no participa de cap moviment activista, reconeix estar en contra del maltractament de les dones i, per això, intenta parlar amb dones que estan oprimides per la família o el marit. Dóna alguns consells perquè trobin el seu lloc, tant a l'espai privat com al públic. "Sóc una militant indirecta."

La informant es considera religiosa i practicant. M'explica que fa les cinc pregaries diàries i el Ramadà. Porta el vel des de fa sis anys, i el porta per obeir a Déu. Va ser una decisió personal i no té cap problema amb les dones que no el volen portar. De fet, té germanes que no el duen. Segons ella, el vel serveix per protegir la dona i venerar-la. És, segons ella, una protecció i ho veu com un aspecte positiu. Em

comenta que “quan no el duia i em vestia a l'estil occidental, els homes se m'insinuaven, ara m'ignoren.”

Tot i no saber-me dir com les persones no musulmanes la defineixen, reconeix que “de comportaments discriminatoris no en falten” i que sovint se sent ignorada pel simple fet de dur el vel.

Pel que fa les creences i valors de les persones musulmanes i la seva integració en la societat francesa, creu que per aconseguir una integració real s'hauria de ser més tolerant amb el món musulmà. Sobretot, durant les festivitats pròpies de la religió. En paraules seves, “deixar que ens reunim en família durant els dies assenyalats, pot ajudar a que ens sentim més reconeguts. Després de l'ajuda que hem donat a França en diferents guerres és el mínim.”

Considera que les seves experiències escolars i laborals a França han estat diferents a les que hagués tingut un home. Tot i això, diu “a tot el món hi ha una desigualtat entre homes i dones, en referència als salaris, llocs de treball, etc.”.

Segons l'informant, l'Islam no és sexista, simplement deixa a la dona a casa per tal de rebre el seu marit quan torna. D'aquesta manera resta “dolça.”

Creu que un bon musulmà ha de seguir tot el que dicta l'Alcorà i la sharia, ja que, només hi ha bones recomanacions. Tot seguit, m'explica els motius pels quals els musulmans no mengen porc.

Pel que fa el feminisme islàmic, no el coneix. Després d'explicar-li, em diu que ho troba molt bé. Per part seva reitera que “com ja he dit si veig alguna dona maltractada intento parlar-hi i fer-la reaccionar.” Finalment, es declara feminista islàmica.

Tot i no reconèixer estereotips, si que m'explica que ha sentit en alguna ocasió declaracions com: “Si pogués mataria als musulmans, els tornaria a casa seva.”

Pel que fa els mitjans de comunicació i la forma com representen als musulmans, m'explica per a ella ho fan molt malament. Creu que són ells els que han creat l'odi

cap a l'Islam. I així, les persones que no coneixen i no conviuen amb musulmans es creuen el que diuen. Segons ella “quasi tots els canals de televisió estan dirigits per Jueus que són els enemics número 1 dels Musulmans. Prohibeixen parlar a certs personatges, i silencien alguns discursos, tot lligant terrorisme i Islam.” Per ella, també el món cultural condicions i manipula certs discursos.

Coneix la islamofòbia, però no la islamofòbia de gènere. Després d'explicar-li em diu que “s'ataca la dona, ja que, és el pilar de la família.” Segons ella, totes dues islamofòbies poden considerar-se violència. Creu que és un fenomen creat pels humans per tal de destrossar les famílies musulmanes. Com a experiència personal, m'explica que un cop va topar amb una dona i en donar-se la volta i veure la dona va exclamar “només faltava això!”.

Pel que fa les dones amb vel reconeix que són víctimes d'islamofòbia amb més facilitat, ja que, són més visibles. M'explica que les característiques que fan evidents aquesta islamofòbia provenen de la relació entre terrorisme i Islam.

Per tal de fer-hi front, creu que s'han d'evitar les generalitzacions i la caiguda a l'odi del diferent. Diu que “hem de viure junts i cadascú a casa seva que sigui lliure, i en pau. Sense privar, molestar etc. Així podrem viure junts sense problemes, compartint amb solidaritat i generositat.”

Pel que fa la polèmica de les mares que no poden dur el vel a les activitats escolars dels seus fills diu: “No té cap sentit. estan potenciant l'islamofòbia i l'odi als nens, plantant la llavor de l'odi.”

4.- Anàlisi resultats de l'entrevista

- Quins elements de l'entrevista t'han permès clarificar aspectes relacionats amb el teu TFG?

La seva experiència com a dona musulmana al barri. Les situacions viscudes per ella mateixa i les seves reflexions.

- Quins elements de l'entrevista t'han semblat contradictoris amb el teu TFG?

Considera que la funció de la dona és quedar-se a casa i rebre el seu marit quan torna de la feina. D'aquesta manera, segons ella, la dona resta dolça i atenta.

- Quina informació principal has extret relativa a l'objectiu del TFG?
  - Es desplaça per tot arreu. Tot i això, ha modificat la forma de moure's pel barri a causa de dur el vel i les reaccions que té la gent cap a ella. Ara ho fa amb cotxe.
  - Considera que les dones musulmanes no són benvingudes en alguns llocs, per exemple a les piscines.
  - Creu que la polèmica dels bars està basada en mentides. I que si una dona hi vol entrar, hi entra sense problemes. Tot i això, reconeix que els homes que hi siguin potser se li insinuaran pel sol fet de ser-hi.
  - El seu primer casament va ser de conveniència i es va trobar amb un home "extremista". Ell la va obligar a deixar els estudis.
  - Considera que totes les dones musulmanes són diferents, ja que, cadascú té el seu caràcter i la seva forma de ser.
  - Considera que les seves experiències com a dona han estat diferents de les que hagués tingut un home en les mateixes condicions.
  - No reconeix cap estereotip, però, declara que hi ha gent que està en contra de tot el que fan els musulmans.
  - Els mitjans de comunicació són els principals responsables de l'odi cap a l'Islam, segons ella.
  - Per combatre l'islamofòbia, cal deixar de generalitzar i evitar l'odi al diferent.

- De quina forma creus que pots incorporar la informació obtinguda al teu TFG?

La informació obtinguda em permetrà creuar-la amb la informació extreta en altres entrevistes per buscar punts en comú, divergències, tant entre les entrevistes com amb el marc teòric del projecte tot donant resposta als objectius plantejats.